

Utopi som realisme

En undersøkelse av Hayden Whites historiesyn

Erlend Rogne

Masteroppgave i idéhistorie

Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2008

Sammendrag

Den amerikanske historikeren Hayden White (1928-) har vært en sentral aktør i ordskiftet om historieskrivning og historieteori de siste 40 årene. I monografien *Metahistory*, fra 1973, argumenterte han for at historikere uvilkårlig benytter seg av litterære grep når de skal forme historiske fakta til en helhetlig fortelling om fortiden. Slik skapes det en bestemt mening med historien som ikke finnes i det historiske materialet i seg selv, mener White. Han har videreutviklet tanken om likhetene mellom historiske og litterære tekster i en lang rekke essayer de siste tiårene.

I denne oppgaven forsøker jeg å gå bakenfor de tekstteoretiske sidene ved Whites forfatterskap og undersøke hvilke historiefilosofiske antagelser som har motivert prosjektet hans. White er mistenksom overfor historie fordi han mener det kan brukes til å hindre forsøk på å skape politisk og sosial endring. Arbeidene hans har hatt skarp brodd mot det profesjonelle historiefaget, men han har samtidig forsøkt å vise hvordan studiet av fortiden kan gis fornyet relevans dersom det åpner opp for formspråk som bedre reflekterer erfaringen av å leve i en moderne verden.

takk til

familie

venner og

alle jeg har vært glad i underveis

for å være min egen historie, fortid og fremtid

T. B. Eriksen for veiledning og støtte til et prosjekt som alltid var på vei av hengslene

T. Petersen for sårt tiltrengt korrektur og kommentar i innspurten

H. White for sjenerøsitet og tålmodighet i møte med en skarve masterstudent i Trastevere

Innhold

INNHold	6
1. INNLEDNING	9
1.1 INTRODUKSJON.....	9
1.2 OM HAYDEN WHITE.....	11
1.3 PROBLEMSTILLING OG METODISKE PERSPEKTIVER.....	13
2. HISTORIOGRAFI I: OM OBJEKTIVITET OG RELATIVISME	21
2.1 OBJEKTIVITETSSPØRSMÅLET I AMERIKANSK HISTORIOGRAFI	21
2.2 DEN SPRÅKLIGE VENDINGEN.....	28
3. TEKSTTEORI: OM SPRÅK, MENING OG MORAL	33
3.1 INTRODUKSJON: INNHoldET I FORMEN	33
3.2 ET FORMALISTISK RAMMEVERK.....	36
3.2.1 <i>Metahistory</i>	36
3.2.2 <i>White og strukturalismen</i>	40
3.2.3 <i>Inn og ut av strukturalismer</i>	51
3.3 NARRATIVERS NYTTE OG UNYTTE FOR LIVET.....	53
4. HISTORIEFILOSOFI: OM DET VIRKELIGE, DET MULIGE OG DET SANNE	63
4.1 INTRODUKSJON: HISTORIE OG MODERNISME	63
4.2 HISTORIOGRAFI II: KAMPEN OM REALISMEN	65
4.3 HISTORIEN SOM EKSISTENSIELT ROM.....	72
4.3.1 <i>Modernismens dybder og overflater</i>	72
4.3.2 <i>Det sublime og det eksistensielle</i>	75
4.4 HISTORIEN SOM POLITISK ROM	82

4.4.1	<i>Modernisme eller metahistorie?</i>	82
4.4.2	<i>Utopien og det politiske</i>	89
4.5	HISTORIEN SOM POETISK ROM	95
4.5.1	<i>Modernismen som ny realisme</i>	95
4.5.2	<i>Modernitetens spøkelser</i>	98
4.5.3	<i>Sublim estetikk?</i>	101
4.6	UT AV IRONIEN	106
5.	HISTORIOGRAFI III: OM POSTMODERNISMER OG MODERNISMER	109
6.	KONKLUSJON: ET HISTORIEFILOSOFISK VEDDEMÅL	115
	KILDELISTE	118

1. Innledning

1.1 Introduksjon¹

Et av de bemerkelsesverdige trekkene ved angrepene på World Trade Center 11. september 2001 har vært historiene om hvordan de pårørende har hatt vansker med å få klarhet i hva det var som egentlig skjedde. Jakten på sannheten om hendelsen har resultert i en rekke offentlige rapporter og private dokumentasjonsprosjekter. Tilfanget av data er enormt, de kronologiske tidslinjene er tettpakkede, fakta- og bildematerialet er overveldende. Til tross for – eller på grunn av – dette virker det som om 11. september unndrar seg enhver form for endelig forklaring og avklart mening.²

Angrepene er et eksempel på det den amerikanske historieteoretikeren Hayden White (1928-) har kalt ”den modernistiske hendelse”. De er del av en sjanger av begivenheter som White mener ikke kunne ha funnet sted på 1800-tallet eller tidligere. Ikke bare fordi de sosiale, teknologiske og ideologiske forutsetningene ikke eksisterte da, men også fordi de er av en karakter og et omfang som ikke var tenkbare før det forrige århundret. Mange av hendelsene i vår moderne historie er så sammensatte og flersidige at de har forblitt problematiske for generasjoner av historikere. Det har man også opplevd i tidligere århundrer, men disse hendelsene bærer 1900-tallets egne dimensjoner. De er modernistiske.

Det var denne opplevelsen av å leve i en radikalt ny virkelighet den litterære og kulturelle modernismen forsøkte å registrere og behandle på begynnelsen av 1900-tallet. For forfattere som James Joyce, Ezra Pound og Virginia Woolf var det nødvendig å forandre litteraturen fordi moderniseringen av samfunnet hadde forandret virkeligheten litteraturen behandlet. For at den ikke skulle være antikvarisk staffasje, måtte romanen og poesien trenge inn i den moderne erfaringen av verden på en helt ny måte og undersøke andre temaer ved hjelp av nye

¹ Enkelte formuleringer i denne introduksjonen stod på trykk i innledningen til et tidligere publisert intervju med White, se Hayden White med Erlend Rogne, ”Hensikten med fortolkning er å skape rådvillhet i møte med virkeligheten”: Hayden White i samtale med Erlend Rogne”, *ARR – Idéhistorisk tidsskrift* 19, nr. 04 (2007), 104-105.

² Ett av de viktigste dokumentasjonsprosjektene, nettstedet *Complete 911 Timeline*, hadde våren 2008 registrert 5 000 ”hendelser” før, under og etter terroraksjonene. Tidslinjen begynte i 1973.

formspråk.³ Derfor er den litterære modernismen spesielt egnet til å formidle det 20. århundrets hendelser og prosesser, mener White. Han holder fast på at også den moderne verden kan behandles av historiefaget dersom det tar del i kunstens og vitenskapens stadige arbeid for å finne ut av hva denne virkeligheten er. Slik, men bare slik, kan faget ha eksistensiell relevans for det moderne menneske, mener han.

Samtidig er historie like mye en måte å snakke på, en diskurs, som det er et felt av fortidige hendelser. Og som diskurs underlegges studiet av historien regler for hva som er vitenskapelig, ønskelig og ansvarlig tale om fortiden. Dilemmaet for White er derfor at bruken av språk, så vel som bruken av historie, alltid er både nødvendig og politisk. Vi må gå veien om historien for å finne ut av hvordan vi skal håndtere samtiden, men så fort man fortolker fortiden truer den også med å begrense mulighetsrommet for nåtidig handling. Gjennom hele karrieren har White forsøkt å si noe om hvordan man skal skrive, snakke og representere, ikke bare for å skape et mest mulig sant bilde av fortiden, men også for å bringe et annet samfunn til veie.

Slik var da også *Metahistory*, Whites nå 35 år gamle hovedverk, primært en diskusjon av ”den historiske forestillingsevnen” til 1800-tallets store historikere og historiefilosofier. Slik White skildret figurer som Jules Michelet, Alexis de Tocqueville og Jakob Burckhardt, fremstod de som deltagere i et eksistensielt drama der forholdet mellom frihet og nødvendighet, mening og kaos, makt og avmakt i historien ble drøftet og revidert og slik dannet grunnlaget for hvordan de håndterte det europeiske samfunnet etter den franske revolusjon. For White var dette et eksempel på at de viktige spørsmålene vi kan stille til historien aldri kan besvares med henvisning til de historiske faktaenes sannhetsverdi. I stedet må historieskrivningen reflektere over hvordan historien bør brukes for å håndtere fortid, nåtid og fremtid.

Det moderne historiefaget har kastet vrak på denne måten å bruke historien på, mener White. I det tjuende århundret har det vært de skjønnlitterære forfatterne som i størst grad har invitert leseren til å reflektere over, og involvere seg i, den historiske dimensjonen ved tilværelsen. Noen ganger ved å forkaste fortiden. Andre ganger ved å bruke litterære uttrykk for å finne frem til hva denne fortiden bør bety for oss i dag. Ofte ved å vise hvor vanskelig det er å stabilisere meningen med et historisk forløp en gang for alle. Uten noen form for

³ Jesse Matz, *The Modern Novel: A Short Introduction* (Malden: Blackwell Publishing, 2004), 6-14.

historisk transcendens, uten tro på at historien har en iboende mening, leder litteraturen oss som lesere inn i en kontinuerlig refleksjon over alle de mulige meningene historien kan ha. I den forstand, mener White, blir vi alle gjort til metahistorikere.

1.2 Om Hayden White

Hayden V. White ble født i Martin, Tennessee, i 1928. Under de økonomiske nedgangstidene på 1930-tallet flyttet han med foreldrene til Detroit, og familien bodde vekselvis i nord- og sørstatene på 1930- og 1940-tallet. White studerte først ved Wayne State University i Detroit. Der møtte han Arthur C. Danto, en annen amerikaner som skulle komme til å arbeide med historiske narrativer, men også professor William J. Bossenbrook, som introduserte White for europeiske eksistensialister, fenomenologer og historiefilosofier. White fullførte studiene ved Wayne State University i 1951 og tok doktorgraden i historie med en avhandling om reformbevegelsene i middelalderkirken ved University of Michigan i 1955. I 1953 og 1954 var han Fulbright-stipendiat i Roma. De neste 20 årene underviste White i historie ved en rekke universiteter i USA, i Detroit, New York, Los Angeles og Middletown, Connecticut. På slutten av 1970-tallet flyttet han til University of California, Santa Cruz, en institusjon han har vært tilknyttet siden. Der har han vært professor i *History of Consciousness*, et fagfelt og studieprogram som har arbeidet med å bringe frem tidligere oversette eller marginaliserte historier, slik som kvinnehistorie, afroamerikansk historie og latinamerikansk historie.⁴

De første artiklene White publiserte ble skrevet under forskeroppholdet i Roma. Det var delvis materiale fra arbeidet med avhandlingen og delvis tekster om historiefilosofier som Arnold J. Toynbee, R. G. Collingwood, Benedetto Croce og Christopher Dawson. I 1965 vakte White oppsikt med det svært polemiske foredraget "The Burden of History", som stod på trykk i tidsskriftet *History and Theory* året etter. Foredraget var en kritikk av historiefaget slik White mente det ble bedrevet, og han ble oppfordret til å skrive en monografi om temaet. Monografien kom i 1973. Den bar tittelen *Metahistory: The Historical Imagination in*

⁴ Hayden White med Ewa Domańska, "Hayden White", i *Encounters: Philosophy of History after Postmodernism*, av Ewa Domańska, 13-38 (Charlottesville – London: University Press of Virginia, 1998), 13-38; Allan Megill, "Introduction", i Domańska, *Encounters*, 1-12; Heidi Norland, innledning til *Historie og fortelling: Utvalgte essay*, av Hayden White (Oslo:

Nineteenth-Century Europe og var en undersøkelse av historiebevisstheten hos historikere og historiefilosofier på 1800-tallet. Bortsett fra *The Greco-Roman Tradition*, utgitt samme år, har det forblitt den eneste monografien White har skrevet alene. Produksjonen hans har ellers bestått av en stor mengde essayer, trykket i antologier og i tidsskrifter som *History and Theory*, *Critical Inquiry*, *New Literary History* og *Clio*. Noen av dem er samlet i de tre artikkelsamlingene *Tropics of Discourse* (1978), *The Content of the Form* (1987) og *Figural Realism* (1999).

Selv om White fra begynnelsen av rettet seg mot et historiefaglig publikum, har tekstene hans hatt forholdsvis liten direkte innflytelse på faghistorikere og historisk praksis. *Metahistory* fikk riktignok en relativt grundig behandling i historiske tidsskrifter, men historikernes oppmerksomhet avtok i takt med Whites økende interesse for tekstteoretiske spørsmål. Den samme utviklingen ga ham et større publikum blant litteraturvitere og kulturteoretikere.⁵ Selv om White skrev seg ut av den interne, historiefaglige debatten, har han vært del av et bredt, tverrfaglig ordskifte om historiografi og forholdet mellom litteratur og historie. Utenfor USA har han blitt møtt med spesielt stor interesse i Tyskland, Øst-Europa, Spania og Latin-Amerika. Fem av de viktigste essayene hans ble i 2003 utgitt på norsk i samlingen *Historie og fortelling*.⁶

Det akademiske kretsløpet White har vært en del av preges av dette. Den dominerende rollen essayet har spilt i forfatterskapen hans er et resultat av at han har vært involvert i en kontinuerlig akademisk debatt mer enn han har tilhørt eller dannet en bestemt skole. Noen av de nærmeste vennene og kollegaene hans – blant annet Maurice Mandelbaum, Arthur Danto og Louis O. Mink – arbeidet med historisk narrativitet innenfor en angloamerikansk, analytisk tradisjon som White selv aldri var en del av: De forsøkte å avklare hvordan historieskrivning fungerte i kunnskapsteoretisk forstand, som utsagn om en fortidig virkelighet. Fra begynnelsen av 1970-tallet befattet White seg med litteraturteori og arbeidene til enkelte franske strukturalister, men han var ikke blant de førende i bølgen av dekonstruktivisme, poststrukturalisme og ”fransk teori” som preget humaniorafagene i USA på 1980- og 1990-tallet. Selv om han til tider har vært tildelt rollen som frontfigur for den lingvistiske vendingen i historiefaget er det antagelig riktigere å si at han har holdt seg

Pax forlag, 2003), 7-28; Hayden White med Erlend Rogne, ””Hensikten med fortolkning er å skape rådvillhet i møte med virkeligheten””, 104-111.

⁵ Richard T. Vann, ”The Reception of Hayden White”, *History and Theory* 37, nr. 02 (mai, 1998), 143-149.

innenfor en spesifikt narrativ vending som skilte seg fra den tradisjonelle analytiske tilnærmingen da den kom, men var mindre radikal enn den dekonstruktivistiske som etterfulgte den. Innenfor dette feltet har han hatt stor innflytelse, selv på dem som ønsker å knytte narrativitetsteori tettere til vitenskapelig praksis, på den ene side, eller til postmoderne teori, på den annen.⁷

1.3 Problemstilling og metodiske perspektiver

Moderne historieteori er et forvirrende landskap å skulle orientere seg i. Samlet sett er det uttrykk for en nødvendig refleksjon over det vi som studerer fortiden innenfor en akademisk disiplin gjør når vi fortolker, hva slags type sannhetspretensjoner vi kan gjøre krav på og hvilken form vi best kan formidle funnene våre i. Men disse problemstillingene betones og utvikles på ulike måter innenfor forskjellige tradisjoner, skoler og språkområder.

Hermeneutikken har befattet seg med fortolkning; analytisk historieteori har drøftet fagets epistemologi; narrativister og poststrukturalister har undersøkt den narrative formen – fra svært ulike utgangspunkt.⁸ Det at flere av debattene strekker seg inn i vår egen tid, gjør det ikke enklere å skaffe seg et overblikk. Ibland synes det som om kommunikasjonen mellom posisjonene vanskeliggjøres av at den blir til en skinndebatt med utstrakt bruk av stråmenn. Kanskje kan man si at serien av historieteoretiske kontroverser i løpet av de siste 50 årene ikke så mye har funnet sin avklaring, som de bare har blitt avløst av nye spørsmål og problemstillinger.

Om konteksten for en oppgave om moderne historieteori iblant kan kjennes lite gjennomsluktig, er det også uenighet om hvor man bør plassere de tekstene som her skal studeres. Hayden White har siden starten av karrieren blitt lest som strukturalist, poststrukturalist og postmodernist, som marxist, eksistensialist og nihilist og som formalist og relativist. Det har også vært uklart hvordan påstandene hans om historieskrivningens litterære kvaliteter bør forstås. Heidi Norland påpeker at White tidvis forsvarer fortellingens

⁶ Hayden White, *Historie og fortelling: Utvalgte essay*, oversatt av Kari og Kjell Risvik (Oslo: Pax forlag, 2003).

⁷ I den første gruppen kunne man plassere navn som Linda Orr, Lionel Gossman, F. R. Ankersmit og Georg Iggers, i den andre Hans Kellner, Ewa Domańska, Dominick LaCapra og Keith Jenkins. Noen av dem hører til i begge kategorier.

⁸ Jeg bygger her på skillet mellom de franske, tyske og angloamerikanske utgavene av den språklige vendingen som blant annet Helge Jordheim har utforsket. Helge Jordheim, *Lesningens vitenskap: Utkast til en ny filologi* (Oslo: Universitetsforlaget, 2001).

nødvendighet og verdi for historiefaget, mens han andre steder avskriver den tradisjonelle historiske narrativen og fremsetter den litterære modernismens anti-fortelling som den ideelle fremstillingsformen for vår tid.⁹ Enkelte peker derfor på at det ligger en ”distrust of narrative” hos White som ligner den man finner hos en rekke poststrukturalister,¹⁰ mens andre heller plasserer ham sammen med tradisjonelle narrativister som den franske filosofen Paul Ricoeur.¹¹ Dette doble problemet – med en kontekst det står strid om og et sett av tekster som har vært underlagt en rekke ulike lesestrategier – gjør det nødvendig å gjøre det tydelig hvilke perspektiver jeg selv vil benytte meg av.

*

Oppgaven springer ut av en interesse for det jeg har valgt å kalle det historiefilosofiske – i motsetning til det historieteoretiske – sporet i Whites forfatterskap. Jeg er klar over at dette kan være et problematisk skille. Det skyldes blant annet at man på engelsk ofte bruker begrepene *philosophy of history* og *theory of history* om hverandre. Nederlenderen Frank Ankersmit beskriver for eksempel både moderne historiefilosofi og moderne historieteori som forsøk på å applisere språkfilosofi på historiefaget.¹² Jeg har likevel valgt å bruke begrepet historiefilosofi på samme måte som White gjør det: om det man ellers kunne kalle systematisk tenkning om eller syn på historien, et sett av antagelser om hvordan studiet av fortiden fungerer, hvordan det bør legitimeres og hva det skal tjene til.¹³

Ankersmit definerer historieteori som den grenen av faget som har beskjeftiget seg med å avklare den historiske kunnskapens epistemologiske status og, i de senere år, forholdet mellom historieteksten som språklig produkt og den fortidige virkeligheten den er en representasjon av.¹⁴ Selv mener Ankersmit at forholdet mellom språk og virkelighet må forbli et kunnskapsteoretisk grunnlagsproblem for faget. I store deler av forfatterskapet setter imidlertid White dette problemet i parentes og konsentrerer seg om å undersøke strukturene i den språklige formen som de historiske funnene presenteres i. Det er disse arbeidene om tekst, fortolkning og historieskrivning jeg i det følgende vil betegne som Whites historieteori.

⁹ Norland, innledning til *Historie og fortelling*, 26-28.

¹⁰ Hans Kellner, ”Narrativity in History: Post-Structuralism and Since”, *History and Theory* 26, nr. 04 (1987), 24.

¹¹ Nancy Partner, ”Hayden White: The Form of the Content”, *History and Theory* 37, nr. 02 (1998), 168-169.

¹² Sammenlign Frank R. Ankersmit, *Sublime Historical Experience* (Stanford: Stanford University Press, 2005), 10; Frank R. Ankersmit, *Historical Representation* (Stanford: Stanford University Press, 2001), 63-74.

Resepsjonen av White har i overveiende grad fokusert på det som i denne begrepsbruken har vært den historieteoretiske siden av forfatterskapet hans, og særlig på Whites syn på likhetene mellom historietekster og litteratur. Samtidig har man, som den australske historikeren A. Dirk Moses påpeker, enten lagt liten vekt på Whites historiefilosofiske kritikk av den moderne historiske bevisstheten eller sett på det historiefilosofiske og historieteoretiske som atskilte deler av forfatterskapet.¹⁵ Moses' eget essay er i mine øyne ett av de beste eksemplene på at de to sidene ved Whites arbeider med fordel kan holdes sammen. Det er også verdt å merke seg at en rekke representanter for et postmoderne syn på historiefaget har vært opptatt av å igjen knytte betraktningene om fagets teoretiske grunnlag til bredere diskusjoner om historisk tenkning og bevissthet.¹⁶

Jeg mener, som Moses, at det er rimelig å gå ut fra at historiefilosofi og historieteori, forestillingen om hvordan historien bør brukes og forestillingen om hvordan historietekster fungerer, henger sammen hos White. Som vi skal se, mener White at representasjonen av fortiden i en historisk narrativ fungerer slik at den alltid skaper en merverdi av mening. Vurderingen av den historiske narrativen som form må derfor settes i sammenheng med vurderingen White gjør av historisk mening i seg selv.

Hovedhypotesen i oppgaven min er derfor at *Whites forfatterskap kan leses som en ambivalent utforsking av problemet med historisk mening*. Jeg vil argumentere for at dette problemet ikke primært er av hermeneutisk eller epistemologisk art for White, men heller politisk og moralsk. Med det mener jeg at White ikke først og fremst er opptatt av å diskutere betingelsene og mulighetene for forståelse av fortiden og fortidige tekster, eller av å diskutere forholdet mellom språklig mening og historisk mening. White pendler i stedet mellom å motsette seg narrative former for meningsproduksjon og å betone nødvendigheten av dem – begge deler på politisk grunnlag. Prosjektet mitt handler derfor om å klargjøre hvilke premisser som ligger til grunn for de vurderingene White foretar.

*

¹³ Se for eksempel Hayden White, *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* (Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press, 1973), 274-276.

¹⁴ Ankersmit, *Historical Representation*, 63-74.

¹⁵ A. Dirk Moses, "Hayden White, Traumatic Nationalism, and the Public Role of History", *History and Theory* 44, nr. 03 (oktober, 2005), 315-316.

¹⁶ Se for eksempel intervjuene samlet i Ewa Domańska, *Encounters: Philosophy of History after Postmodernism* (Charlottesville – London: University Press of Virginia, 1998).

Jeg vil forsøke å vise dette gjennom fire hermeneutiske grep som dels har til hensikt å lokalisere Whites argumenter innenfor spesifikke kontekster og dels fungerer som fortolkningsmessige nøkler til forfatterskapet.

For det første vil jeg ta utgangspunkt i Whites hyppige henvisninger til modernismen som modell for historiefaget. Jeg vil bruke dem til å plassere ham innenfor en horisont av begreper og problemstillinger som kom til uttrykk i den kulturelle modernismen i første halvdel av 1900-tallet. En slik kontekstualisering er ikke ny, og den har bred støtte i Whites egne tekster, men den har i min mening vært underkommunisert i kritikken mot ham de siste 40 årene. Det finnes selvsagt også gode grunner for å sette White i sammenheng med debattene om poststrukturalisme og postmodernisme i historiefaget, slik det også ville være fruktbart å gå nærmere inn på Whites forhold til eksistensialismen og marxismen enn jeg har anledning til å gjøre. I inngangen til oppgaven er det imidlertid vanskelig å se hva man tjener på å anlegge et slikt perspektiv. En fordel ved å i utgangspunktet se bort fra postmodernismedebatten er at det gjør det lettere å unngå anakronismer og diskutere Whites posisjoner uten de assosiasjonene de får innenfor de siste tiårenes kontroverser. Samtidig er argumentasjonsrekken i en viss forstand sirkulær siden jeg benytter meg av en definisjon av modernismen som vektlegger elementer og figurer som har vist seg å være sentrale også i poststrukturalisme og postmodernisme. Valget av det modernistiske sporet gjør det derfor tydelig at en rekke av problemstillingene som i dag vanligvis knyttes til postmodernismen bygger på distinksjoner og problemer som går lengre tilbake i tid.

En av disse kontroversene er det den amerikanske historikeren Peter Novick har kalt debatten om objektivitetsidealet i amerikansk historiografi. Novick brukte denne debatten som et organiserende perspektiv i sin bok om det amerikanske historiefagets historie og viste hvordan mange av posisjonene som for alvor barket sammen på 1980- og 1990-tallet allerede var trukket opp i mellomkrigstiden.¹⁷ Selv om man kan ha innvendinger mot Novicks prosjekt – boken sier kanskje like mye om hvor diskusjonen stod da den kom ut som den gjør om fagets amerikanske historie – vil jeg *for det andre* ramme inn oppgaven med en plassering av Whites arbeider i forhold til denne kontroversen.

¹⁷ Peter Novick, *That Noble Dream: The "Objectivity Question" and the American Historical Profession* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988).

Hoveddelen av Hayden Whites produksjon har bestått av essayer, ofte skrevet på forespørsel til bestemte konferanser eller antologier. White har beskrevet seg selv som en situasjonist, en som utvikler sine posisjoner i møte med aktuelle enkeltkontekster.¹⁸ Det gjør at det hele tiden er nødvendig å spørre hvilken sammenheng artiklene spilles inn i og hvilken diskusjon de er en del av. Oppgaven er derfor *for det tredje* strukturert som en diskusjon av en håndfull hendelser i Whites forfatterskap, i form av tekster som står i konkrete debatter. Vurderingen av hvert enkelt essay må både ta hensyn til den umiddelbare ytringssituasjonen og til de større linjene i forfatterskapet. Det er ikke gitt at essayet "The Politics of Historical Interpretation" leverer sentrale perspektiver i Whites forfatterskap all den tid det er et svar på en bestemt problemstilling formulert til konferansen "The Politics of Interpretation". Når jeg likevel vil hevde at dette er en sentral White-tekst, skyldes det derfor også samlesningen med andre tekster White har skrevet.

Samlesningen jeg har hatt anledning til å foreta er langt fra komplett. Litteraturlisten til denne oppgaven teller et trettitalls artikler av Hayden White, men dette er bare rundt regnet en tredel av den samlede essayproduksjonen hans. Siden hver artikkel gjerne tar opp begrensede problemstillinger, er det ofte vanskelig å skaffe seg oversikt over hvilken posisjon White selv inntar. Det finnes alltid et essay til. Det ligger også en hermeneutisk utfordring i Whites retoriske stil. White alluderer ofte til teoretiske retninger mer enn han arbeider systematisk med dem. Han skriver like mye om andre som om sin egen posisjon, men behandlingen han gir forfattere fra Platon til Jacques Derrida gir til gjengjeld inntrykk av at de alle først og fremst har forholdt seg til de problemstillingene han selv arbeider med. Han behandler strukturalismen og poststrukturalismen som gjennomslåtte og uproblematiske forskningsstrategier, og han skriver ofte ut fra et retorisk "vi" som tilslører at hans egen posisjon iblant er kontroversiell.

Jeg mener ikke med dette at essayene ikke må tas på alvor som genuine forsøk på å forstå hva som skjer i historisk forskning. Men det er rimelig å forstå Whites arbeider som essayer i ordets rette forstand, nettopp som *forsøk* på å forklare dimensjoner ved historieskrivningen ved hjelp av ulike språk- og litteraturteoretiske begreper. Jeg vil mene at det mest slående med Whites historieteori er variasjonen i innsteg, samtidig som enkelte grunnleggende premisser ligger fast. Det mest slående med Whites historiefilosofi er derimot kontinuiteten i

¹⁸ Hayden White med Erlend Rogne, "Hensikten med fortolkning er å skape rådvillhet i møte med virkeligheten", 106-107.

problemstillinger og formuleringer gjennom flere tiår. Ingen av delene er i utgangspunktet gitt når man betrakter et forfatterskap. Som den engelske historikeren Quentin Skinner minner oss om, er det spesielt viktig å være oppmerksom på faren for å påtvinge en forfatter eller filosof en koherens som egentlig ikke finnes i det tekstlige materialet.¹⁹ Jeg vil derfor stedvis gi eksempler på hvordan tekster fra ulike perioder speiler eller bryter med hverandre.

Det er verdt å merke seg at disse tre grepene gjør at vekten legges på de tradisjonelle sidene ved Whites forfatterskap. Valget av modernismen som kontekst knytter White til langt eldre tradisjoner enn poststrukturalisme og postmodernisme. Valget av den historiografiske debatten som kontekst betoner kontinuiteten med historismens krise og diskusjonene om objektivitetsidealet i mellomkrigstiden. Valget av konkrete situasjoner som kontekst for Whites essayer gjør dem til spesifikke talehandlinger, der innrømmelser og teoretiske henvisninger iblant kan settes i sammenheng med hvem som befant seg i salen.

Mens de tre forrige perspektivene bidrar til å plassere White idéhistorisk, er det fjerde et mer tekstinternt, hermeneutisk grep. Tvetydigheten i Whites arbeider med historisk mening og historiske narrativer kommer i mine øyne klarest til uttrykk i begrepet om det sublime som han introduserte i foredraget "The Politics of Historical Interpretation" fra 1981. Jeg vil derfor *for det fjerde* bruke denne figuren som et prisme for å forstå Whites syn på historien. Det innebærer at jeg vil bruke tid på å gå inn i de teoretiske sidene ved dette begrepet, følge tekstlige nyanser og dreininger og forsøke å skjelne det fra andre oppfatninger om det sublime. Jeg innrømmer da også at oppgaven består av både historiske og teoretiske drøftelser. Det skyldes at problemstillingen jeg har valgt både kan forfølges i et rent idéhistorisk perspektiv og drøftes i sammenheng med fagets metode. Jeg har forsøkt å gjøre begge deler, og noe av det vanskeligste i oppgaveprosessen har vært å balansere de to elementene opp mot hverandre.

*

I neste kapittel vil jeg gi en kort presentasjon av den faglige konteksten Whites arbeider vokste ut av og har virket inn i. Der setter jeg ham i sammenheng med debatten om objektivitetsidealet i det amerikanske historiefaget og viser hvordan han sammen med andre

¹⁹ Quentin Skinner, "Meaning and Understanding in the History of Ideas" (1969), i *Visions of Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), I:70-72.

forfattere ga dette spørsmålet en ny omdreining ved hjelp av redskapene fra den språklige vendingen. I kapittel 5 fører jeg denne konteksten frem til vår egen tid, idet jeg drøfter Whites prosjekt opp mot to modeller for å forstå postmodernismen i historiefaget.

Kapittel 3 er viet Whites analyse av historietekster som språklige produkter med litterære kvaliteter. Der argumenterer jeg for at Whites tilnærming best kan forstås som en selektiv – og varierende – appropriasjon av ulike litteraturteoretiske posisjoner som samtidig er innrettet mot å ivareta de sentrale punktene i historiefilosofien hans. Mer presist hevder jeg at Whites historieteori står i spenningen mellom en språkfilosofisk posisjon som oppløser subjektet, historien og meningen på den ene siden og en posisjon som betoner menneskelige valg som en eksistensiell grunnforutsetning på den andre. Avslutningsvis diskuterer jeg Whites ambivalente forhold til den narrative formen – et problem som videreføres i fjerde kapittel.

I kapittel 4 vil jeg undersøke nærmere de historiefilosofiske premissene for Whites prosjekt. Jeg vil argumentere for at White tidlig tilegnet seg et eksistensialistisk grunnperspektiv som fikk en politisk dimensjon på 1960- og 1970-tallet. Gjennom hele forfatterskapet kombinerer White disse to trekkene med en diskusjon av den litterære modernismen som realistisk representasjon av den moderne verden. Jeg argumenterer for at White ønsker seg en historieskrivning som åpner opp handlingsrommet for kollektiver og enkeltmennesker. Det kan skje gjennom at man velger seg andre syn på historien i en slags satsning, et historiefilosofisk veddemål.

2. Historiografi I: Om objektivitet og relativisme

Lange romaner skrevet nå for tiden er kanskje en selvmotsigelse...Tids-kontinuiteten kan vi bare gjenfinne i romanene fra den epoken da det ikke lenger virket som om tiden stod stille, og det ennå ikke virket som om den var sprengt i stykker, en periode som varte i omkring hundre år, og så var det slutt.²⁰

It may be that another fifty years will see the end of an era in historiography, the final extinction of a noble dream, and history, save as an instrument of entertainment, or of social control will not be permitted to exist...My hope is, none the less, that those of us who date from what may then seem an age of quaint beliefs and forgotten loyalties, may go down with our flags flying.²¹

2.1 Objektivitetsspørsmålet i amerikansk historiografi

Blant bøkene som ble anmeldt i en av de aller første utgavene av tidsskriftet *History and Theory* var en essaysamling om tysk historieteori skrevet av italieneren Carlo Antoni.

Anmelderen hadde riktignok kritiske kommentarer til de filosofiske premissene boken bygde på, men han var bent frem bestyrtet over oversetterens forord:

[O]ne is first made vaguely uncomfortable by being told that "Herder's ideas had a salutary effect, for they successfully opposed a vicious [my italics] tendency in the thought of the Enlightenment...to view individual manifestations of human creativity as mere instances of the abstract laws which govern machines." Shaking off the momentary doubt as to how much understanding of the Enlightenment is achieved by regarding one of its dominant modes of thought as "vicious", one is further treated to the following condemnation of "objective historians": "Their kind of history was as limited as impressionist art, and in any sane society [my italics], it would have passed just as quickly as impressionistic art." After this, the reader is almost too numb to feel the condescension involved in the translator's comment that "Ranke, poor soul, spent a lifetime in his study and ruined his sight attempting to 'tell how it really happened'".²²

²⁰ Italo Calvino, *Hvis en reisende en vinternatt* (Oslo: Aschehoug, 2000), 8.

²¹ Theodore Clarke Smith, "The Writing of American History in America, from 1884 to 1934", *The American Historical Review* 40, nr. 3 (april, 1935), 449.

²² Bruce Mazlish, "Review Essay: *From History to Sociology: The Transition in German Historical Thought*", *History and Theory* 1, nr. 02 (1961), 220.

Oversetteren var selvsagt den da 30 år gamle Hayden White, og denne kostelige passasjen fortjener å bli gjengitt i sin helhet fordi den peker på flere karakteristiske trekk ved Whites holdning til historien: viljen til å felle moralske dommer over fortiden, kritikken av forestillingen om objektiv kunnskap i historiefaget og forsvaret for menneskets kreative evner. Hver enkelt av 1800-tallets historismer hadde endt opp med å universalisere fornuft eller vilje, skrev White i introduksjonen. De hadde ikke forstått at den menneskelige virkeligheten bestod av begge disse elementene, slik den også bestod av både frihet og nødvendighet, tanke og handling.²³ Allerede på dette tidspunkt lå det hos White en visjon om historiefaget ”as a form of intellectual activity which is at once poetic, scientific, and philosophical in its concerns,” som han senere konkluderte i *Metahistory*.²⁴

Som Whites tidlige diagnose av 1800-tallets historismer illustrerer, har det i utviklingen av de historiske studiene alltid ligget en spenning mellom det stabile, ordnede, forklarte, bestemte og det ustabile, kaotiske, unnvikende og ubestemte.²⁵ Siden Aristoteles har studiet blitt definert og omdefinert, trukket mot det litterære eller plassert nærmere det vitenskapelige. Språkets klarhet og evne til å levere nøytrale beskrivelser av mennesket har både blitt fastslått og stadig problematisert. Dagens debatter om ”obskurantisme” og ”vitenskap” i humaniora og samfunnsvitenskapene er derfor slett ikke ny, men har funnet sted siden Platon og sofistene, Locke og Vico, Ranke og Nietzsche.²⁶

Etableringen av historiefaget som akademisk disiplin på 1800-tallet beskrives ofte som et forsøk på å tillegge historien som studieobjekt den stabilitet og objektivitet som naturvitenskapene ga til studiet av naturen. Overgangen fra kunst til vitenskap skapte imidlertid raskt nye problemer, siden det dermed ble nødvendig å klargjøre på hvilken måte historiefagets metode og innsikter kunne sies å være vitenskapelige.

I løpet av de 50 årene før White skrev sin anmeldelse av Antonis bok hadde det amerikanske historiefaget selv stadig debattert disiplinens egenart. Med utgangspunkt i den amerikanske resepsjonen av forskningsidealene til Leopold von Ranke – tilgang til objektiv kunnskap om

²³ Hayden White, innledende essay til *From History to Sociology: The Transition in German Historical Thinking*, av Carlo Antoni (Detroit: Wayne State University Press, 1959), xx-xxiv.

²⁴ White, *Metahistory*, xii.

²⁵ ”Historiske studier” benyttes i denne oppgaven om studier som har den menneskelige fortid som objekt, mens ”historiefaget” benyttes om den akademiske disiplinen som oppstod på 1800-tallet.

²⁶ For et av de siste innleggene i den norske debatten, se Jon Elster, ”Kvalitet i forskning”, *Nytt Norsk Tidsskrift*, nr. 04, (2006), 295-301. Se også Jens E. Kjeldsen, *Retorikk i vår tid: En innføring i moderne retorisk teori* (Oslo: Spartacus forlag, 2004), 226.

fortiden gjennom nitidig kildearbeid – var debatten spesielt sentrert rundt det Peter Novick har kalt objektivitetsspørsmålet i historiefaget. Idealet om historisk objektivitet, skriver Novick, har vært og er en samling av uttalte og uuttalte antagelser om hva historisk forskning er, blant annet:

*a commitment to the reality of the past, and to truth as correspondence to that reality; a sharp separation between knower and known, between fact and value, and, above all, between history and fiction. Historical facts are seen as prior to and independent of interpretation... Truth is one, not perspectival. Whatever patterns exist in history are "found," not "made". Though successive generations of historians might, as their perspectives shifted, attribute different significance to events in the past, the meaning of those events was unchanging.*²⁷

Noen taler fra tre presidenter i American Historical Association (AHA) kan eksemplifisere disse spenningene mellom stabilitet og ustabilitet. I 1908 bekreftet George Burton Adams i sin leders tale til organisasjonen at arven fra Ranke måtte være bærebjelken i den amerikanske historikerprofesjonen og at historiefilosofi måtte overlates til "poets, philosophers, and theologians".²⁸ 25 år senere fremholdt Charles A. Beard at idealet om å avdekke sannheten om fortiden "wie es eigentlich gewesen" nå måtte avvises som "a passing phase of thought about the past".²⁹ I 1950 imøtekom S. E. Morison deler av Beards kritikk, men han holdt fast ved "the oft-quoted sentence of Leopold von Ranke, which we American historians remember when we have forgotten all the rest of our German".³⁰

Tittelen på Novicks bok, *That Noble Dream*, henviser til en debatt mellom Beard og Theodore Clarke Smith i etterkant av Beards tale til AHA. Den utspant seg i tidsskriftet *The American Historical Review* i 1934 og 1935, og argumentene som ble benyttet av de to er instruktive. For Beard var historieskrivning, som tittelen på den opprinnelige talen hans ga uttrykk for, en troshandling. Enhver historietekst var en "selection and arrangement of

²⁷ Peter Novick, *That Noble Dream*, 1-2. Det bør påpekes at Novick selv er sympatisk innstilt til kritikken mot objektivitetsidealet. Hans fremstilling av det amerikanske historiefagets historie, og hans vurderinger av fagets teoretiske problemer, har vært kontroversielle. For Novicks posisjon, se *ibid.*, 6-7. Innleggene under "AHR Forum: Peter Novick's *That Noble Dream: The Objectivity Question and the Future of the Historical Profession*" er samlet i *The American Historical Review* 96, nr. 3 (juni, 1991). Se spesielt J. H. Hexter, "Carl Becker, Professor Novick, and Me; or, Cheer Up, Professor N.!", 675-682; Dorothy Ross, "Afterword", 704-708.

²⁸ Sitert i Elizabeth A. Clark, *History, Theory, Text: Historians and the Linguistic Turn* (Cambridge – London: Harvard University Press, 2004), 13. Clark tidfester feilaktig talen til 1909.

²⁹ Charles A. Beard, "Written History as an Act of Faith", *The American Historical Review* 39, nr. 02 (januar, 1934), 221.

³⁰ Samuel Eliot Morison, "Faith of a Historian", *The American Historical Review* 56, nr. 02 (januar, 1951), 262. Morisons innledende forsøk på å finne en balanse mellom Beards Ranke-kritikk og fagets tradisjonelle posisjon gjorde det åpenbart nødvendig for ham å sikre seg ved å "without further ado...pay my disrespects to...what Beard called 'Written History as an Act of Faith'". *Ibid.*, 265.

facts...controlled inexorably by the frame of reference in the mind of the selector and arranger".³¹ Rankeskolen, idealet om nøytralitet og objektivitet, analogien mellom historie og naturvitenskap – alle disse ideene var selv historiske produkter som hadde blitt diskreditert i og med historismens krise ved inngangen til 1900-tallet.³² Svaret på denne krisen, mente Beard, var ikke historisk relativisme, men historikerens aktive satsning på et historiefilosofisk perspektiv: historien som kaos, som syklus eller som lineær utvikling.³³

Theodore Clarke Smith var blant dem som tok dissens. I en artikkel i *The American Historical Review* i 1935 beklaget han det han mente var Beards posisjon, nemlig at "[a] nonpartisan search for the truth" ikke bare var umulig, men "in fact, undesirable".³⁴ Sammen med andre tegn i tiden, Smith nevner ikke-akademisk populærhistorie og materialistisk historieskrivning, kunne slike oppfatninger komme til å utrydde historiefagets "edle drøm," "presented to the world first in Germany and later accepted everywhere, the ideal of the effort for objective truth".³⁵ Kjernen i idealet var tanken om historikerens upartiskhet og nøytralitet som forsker, og alternativene var dramatiske: "We have Soviet history, and Fascist history, and we are to have National Socialist history as soon as it can be manufactured – in each case based on a definite philosophy as an act of faith".³⁶

Spørsmålet, skrev Beard i sitt svar, var imidlertid ikke hvorvidt det var *ønskelig* for historikeren å søke en objektiv sannhet, men om det var *mulig* for forskerne "to divest themselves of all race, sex, class, political, social, and regional predilections and tell the truth of history as it actually was".³⁷ Objektivitetsidealet bygde på uuttalte filosofiske premisser som ikke stod seg mot nærmere kritikk.³⁸ Slik europeiske kritikere av historismen hadde påpekt var både sporene fra fortiden og historikerens oversikt over materialet alltid ufullstendige. Ethvert forsøk på å gi "coherence and structure to past events in written history" var derfor en fortolkning der historikeren uvilkårlig brakte med seg sitt perspektiv som "a creature of time, place, circumstance, interests, predilections, culture". Kort sagt: "The historian's powers are limited. He may search for, but he cannot find, the 'objective

³¹ Beard, "Written History as an Act of Faith", 227.

³² Ibid., 221.

³³ Ibid., 225-226.

³⁴ Smith, "The Writing of American History in America", 448.

³⁵ Ibid., 445, 449. Smith var etter det jeg kan se den første som benyttet det hyppig parafraserte begrepet "noble dream" om disiplinens idealer.

³⁶ Ibid., 449.

³⁷ Charles A. Beard, "That Noble Dream", *The American Historical Review* 41, nr. 01 (oktober, 1935), 76.

truth' of history, or write it, 'as it actually was'".³⁹ Med Rankes historisme gjendrevet måtte fagets utøvere akseptere at de bare kunne levere én versjon om fortiden, gjenoppta den filosofiske refleksjonen over historien og historieskrivningen og heve bevisstheten om egne tolkningsrammer.⁴⁰

Jeg har dvelt ved denne diskusjonen, ikke bare på grunn av at det er paralleller mellom Beards og Hayden Whites argumenter, men også fordi de illustrerer andre viktige poenger. For det første viser ordskiftet at det primært var historikeren som leverandør av nøytral og upartisk kunnskap som stod på spill i den amerikanske objektivitetsdebatten. Beard hevdet at dette idealet var naivt, at "[w]e do not acquire the colorless, neutral mind by declaring our intention to do so".⁴¹ Kritikken av Ranke-historismen var dermed i overveiende grad en kognitiv utfordring for faget. Novick mener det var et kjennetegn ved de relativistiske tendensene i mellomkrigstidens USA at de opererte innenfor epistemologiske rammer og ikke utgjorde en etisk og kulturell krise slik de gjorde det i enkelte europeiske land.⁴²

Smiths henvisning til totalitære staters historiebruk viser imidlertid hvordan de epistemologiske fordringene raskt kunne anta etiske dimensjoner også for amerikanske historikere. Uten at det var noen nødvendig sammenheng, mener Novick, løp skillet mellom forsvarere og kritikere av objektivitetsidealet i mellomkrigstiden ofte sammen med skillet mellom henholdsvis høyre- og venstresiden i politikken, mellom sosialt konservative og progressive, mellom historisk kunnskap som et mål i seg selv og forskning drevet av samtidens behov.⁴³ Diskusjonen mellom Beard og Smith gjør det derfor tydelig hvordan hovedposisjonene i debatten om historiefaget var trukket opp flere tiår før den språklige vendingen ga kritikerne av objektivitetsidealet nye redskaper for å formulere sin kritikk. Dette gjelder både argumentenes innhold – idealet om historisk sannhet og objektivitet på den ene siden, avvisningen av muligheten for å oppnå dette idealet på den andre – og måten

³⁸ Ibid., 77.

³⁹ Ibid., 82-84.

⁴⁰ Ibid., 84-87.

⁴¹ Ibid., 87.

⁴² Novick, *That Noble Dream*, 157.

⁴³ Ibid., 264-274.

epistemologiske standpunkter løselig ble assosiert med andre etiske og ideologiske posisjoner.⁴⁴

Til slutt er det vanskelig å lese Beards tekster som noe annet enn en videreføring inn i en amerikansk kontekst av den samtidige europeiske historismedebatten. Mens Ranke, og de amerikanske tilhengerne av objektivitetsidealet, forutsatte at det var mulig for historikeren å komme utenfor sin egen historisitet i studiet av fortiden, var det kort vei til argumentet om at også forskeren som historisk subjekt var begrenset av sin egen historiske horisont.⁴⁵ Beard var blant de svært få amerikanske historikere som på denne tiden viste interesse for tysk og italiensk filosofi,⁴⁶ men det var nettopp artikler om kontinental historiefilosofi som utgjorde hovedtyngden i Whites forfatterskap frem til midten av 1960-tallet.

Whites forord til Antoni-oversettelsen fra 1959 ble avsluttet med en svært rosende omtale av den samme Benedetto Croce som hadde inspirert Charles A. Beard.⁴⁷ I to artikler fra 1957 og 1958 satte han antydningen til opprør mot positivisme og empirisme blant engelske historikere i sammenheng med europeisk eksistensialisme og historiefilosofi. Arbeidene til historikere som Collingwood, A. J. Toynbee og Christopher Dawson reflekterte behovet, etter "two World Wars and a depression", for å bryte med empirismen og stille "the questions demanded by a troubled time".⁴⁸ Dette var perspektiver White delte. Henvisningene til Gabriel Marcel og Karl Jaspers styrker grunnlaget for å se en eksistensialistisk dimensjon i Whites avsluttende bemerkninger:

Modern man must, whether he will or no, assume responsibilities for his own actions rather than have them exorcised by a priesthood claiming contact with the one, true God. If earlier societies seemed better adjusted or more harmonious than our own, it is because State and Church acted together to destroy individual responsibility rather than encourage it. For good or for evil, modern science has broken through these older compulsives and offered

⁴⁴ Slik kritiserte ikke bare Morison Beard for epistemologisk relativisme og "'frame of reference' history", men også for å mene at historien måtte tjene nåtiden og for motstanden hans mot krig: "If this be the New History, give me the old!" Morison, "Faith of a Historian", 266-269.

⁴⁵ Frank R. Ankersmit, "The Origins of Postmodernist Historiography", i *Historiography between Modernism and Postmodernism: Contributions to the Methodology of the Historical Research*, redigert av Jerzy Topolski, 87-117 (Amsterdam – Atlanta: Rodopi, 1994), 96-100.

⁴⁶ Novick, *That Noble Dream*, 157-158.

⁴⁷ White, innledende essay til *From History to Sociology*, xxiv-xxviii. For forholdet mellom Beard og Croce, se David Roberts, "Croce in America: Influence, Misunderstanding, and Neglect", *Humanitas* 8, nr. 02 (1995); David Roberts, *Nothing but History: Reconstruction and Extremity after Metaphysics* (Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 1995), 83.

⁴⁸ Hayden White, "Collingwood and Toynbee: Transitions in English Historical Thought", *English Miscellany* 8, 1957:147-148, 153, 177-178; Hayden White, "Religion, Culture and Western Civilization in Christopher Dawson's Idea of History", *English Miscellany* 9, 1958:247-250.

*to man responsibility for everything he does. It is a terrifying gift but one eminently worthy of its recipient.*⁴⁹

I USA fikk imidlertid forsvaret av det tradisjonelle objektivitetsidealet fornyet kraft etter annen verdenskrig. Krigserfaringen og innledningen av den kalde krigen skapte et mindre mottagelig klima for stemmer fra komplekset av historiefilosofier, relativismer og fagkritikker.⁵⁰ Mens Beard i 1933 hadde ansett historikeren for å arbeide ut fra "things deemed necessary and...things deemed desirable,"⁵¹ gjentok Morison i 1950 at dette var underordnet beskrivelsen og forståelsen av fortiden for dens egen skyld.⁵²

Konteksten for Whites fagkritikk kan derfor sies å være en tilbakevendende dominans innenfor amerikansk historieforskning av et bestemt syn på disiplinens kunnskapsproduksjon og legitimering: Historikeren kunne arbeide i visshet om at det var mulig å grave frem objektive sannheter om fortiden. Denne fortiden skulle studeres for dens egen del og på dens egne premisser, ikke ut fra andre, samtidige, ideologiske behov. Da White avsluttet studiene sine på 1950-tallet, trådte han inn i et intellektuelt klima mange har karakterisert som ahistorisk. Moderniseringen ble ansett for å ha brakt den vestlige verden til en historiens slutt, komplett med markedsøkonomi, konsensus om felles verdier og kontinuerlig utvikling innenfor vitenskap og teknologi.⁵³

Det er like åpenbart at Whites var del av en bredere problematisering av objektivitetsidealet og en fornyet forvitring av ideologisk konsensus fra midten av 1960-tallet. Vietnam-krigen, borgerrettsbevegelsen og motkulturene var noen av de sosiale og politiske omveltningene som også utfordret konvensjonene på Whites egen arena – universitetet.⁵⁴ Han stilte seg på studentenes side da kravene om universitetsreform vokste frem på slutten av 1960-tallet og fikk oppmerksomhet også utenfor akademiske kretser da han i 1972, mens han var professor

⁴⁹ White, "Religion, Culture and Western Civilization in Christopher Dawson's Idea of History", 286-287.

⁵⁰ Novick, *That Noble Dream*, 281-319.

⁵¹ Beard, "Written History as an Act of Faith", 228.

⁵² Morison, "Faith of a Historian", 269.

⁵³ Terrence J. McDonald, "Introduction", i *The Historic Turn in the Human Sciences*, redigert av Terrence J. McDonald, 1-14 (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1996), 3-6; Novick, *That Noble Dream*, 345; Ernst Breisach, *On the Future of History: The Postmodernist Challenge and its Aftermath* (Chicago – London: The University of Chicago Press, 2003), 44, 49.

⁵⁴ Breisach, *On the Future of History*, 70.

ved University of California, saksøkte politisjefen i Los Angeles for ulovlig overvåkning av studenter.⁵⁵

Det virker som om White opplevde dette opprøret, ikke bare blant studentene, men også innenfor kunst, vitenskap og litteratur, som et opprør mot historie og en mulighet til radikal endring.⁵⁶ Da fagkritikken hans for første gang kom eksplisitt til syne i foredraget ”The Burden of History” (1965), var det da også med en sterk oppfordring til historikerne om å ”make it new”, å skape et historiefag som var mer i samsvar med samtidens behov. I essayet sammenlignet White det han mente var et konservativt historiefag med nyskapingene innenfor moderne kunst, som han identifiserte med modernismen, og moderne vitenskap. Mens 1800-tallshistorikeren hadde benyttet seg av moderne metoder for å forstå den franske revolusjon, benyttet 1900-tallshistorikeren seg av de samme metodene for å forstå en fundamentalt annerledes virkelighet, mente White. Historiefaget var ikke *moderne nok*.

2.2 Den språklige vendingen

”The Burden of History” inneholdt ingen referanser til den teoretiske forflytningen innenfor de humanistiske disiplinene som kalles den språklige eller lingvistiske vendingen. Dette skulle komme til å endre seg i løpet av andre halvdel av 1960-tallet. Noen måneder etter publiseringen av essayet, i oktober 1966, arrangerte Johns Hopkins University en internasjonal konferanse om strukturalisme i samarbeid med franske École Pratique des Hautes Études. Med deltagere som Roland Barthes, Jacques Derrida, Jacques Lacan og Tzvetan Todorov var dette et gjennombrudd for strukturalismen i USA, samtidig som flere av disse forfatterne var i ferd med å bevege seg over i det amerikanerne etter hvert kalte poststrukturalisme.⁵⁷ Året etter bidro den amerikanske filosofen Richard Rorty til å gi begrepet ”lingvistisk vending” en bredere sirkulasjon gjennom å redigere en antologi med samme navn.

⁵⁵ Jeg har fremdeles ikke sett noen kommentere at Californias Høyesterett i 1975 ga White medhold i saken *White vs. Davis*, en dom som fremdeles danner presedens og setter grenser for myndighetenes rett til overvåkning av befolkningen i California. ACLU-NC og Mark Schlosberg, ”The State of Surveillance: Government Monitoring of Political Activity in Northern and Central California” (San Francisco: American Civil Liberties Union of Northern California, 2006), 4.

⁵⁶ White, *Metahistory*, xii, 1-2; Hayden White med Ewa Domańska, ”Hayden White”, 14.

⁵⁷ Breisach, *On the Future of History*, 70; Sande Cohen og Sylvère Lotringer, ”Introduction: A Few Theses on French Theory in America”, i *French Theory in America*, redigert av Sande Cohen og Sylvère Lotringer, 1-9 (New York – London: Routledge, 2001), 3.

Den språklige vendingen har etter hvert kommet til å betegne en økende problematisering av språket som transparent medium for kommunikasjon av mening. I de dominerende filosofiske tradisjonene ble oppmerksomheten i løpet av midten av 1900-tallet flyttet fra det språket betegner til språket selv, fra tingene til ordene. Det er vanlig å peke på en slik forflytning både innenfor angloamerikansk analytisk filosofi, tysk hermeneutikk og med fransk strukturalisme og poststrukturalisme.⁵⁸ Denne dreiningen talte for at også refleksjonen over historiefagets teori og metode i større grad burde forholde seg til at historikerens tekst var et språklig produkt og ikke bare et sett av faktuelle påstander om fortiden. Det skapte samtidig rom for svært ulike analysestrategier. De ulike språkområdene nevnt ovenfor opererte med ulike forståelser av vektingen mellom språket på den ene siden og verden, historien og forfatteren på den andre siden.

Richard Rortys bakgrunn var fra analytisk filosofi. Antologien fra 1967 var et forsøk på å ”provide materials for reflection on the most recent philosophical revolution, that of linguistic philosophy”. Den språkfilosofiske revolusjonen, skrev Rorty, lå i at man forsøkte å løse filosofiske problemer ”either by reforming language, or by understanding more about the language we presently use”.⁵⁹ En rekke vitenskaps- og historieteoretikere, slik som Carl Gustav Hempel, William Dray og Maurice Mandelbaum, hadde med utgangspunkt i denne formen for analytisk filosofi forsøkt å klargjøre det epistemologiske grunnlaget for historiske forklaringsmodeller. Senere forfattere som W. B. Gallie, Artur Danto og Louis Mink knyttet heller historisk forklaring til særegne egenskaper ved den historiske narrativen. Den hjemmefødte amerikanske lingvistiske vendingen gjorde derfor ulike forsøk på å styrke det teoretiske grunnlaget for disiplinen, enten ved å peke på likhetene med naturvitenskapen (som Hempel), eller ved å peke på historiefagets egenart i narrativ representasjon og forklaring (som Danto).⁶⁰

Som nevnt hadde White helt siden 1950-tallet vært opptatt av europeisk historiefilosofi. Han var seg bevisst at dette var en tradisjon som stod i motsetning til den historiske praksis, teori

⁵⁸ Jordheim, *Lesningens vitenskap*, 80-84. Ankersmit synes å mene at begrepet ”lingvistisk vending” bare bør brukes om analytisk filosofi, slik Rorty opprinnelig gjorde det. Ankersmit, *Historical Representation*, 29-30, 63-74.

⁵⁹ Richard Rorty, ”Introduction: Metaphilosophical Difficulties of Linguistic Philosophy”, i *The Linguistic Turn: Recent Essays in Philosophical Method*, red. av Richard Rorty, 1-39 (Chicago – London: The University of Chicago Press, 1967), 3.

⁶⁰ Clark, *History, Theory, Text*, 29-37, 87-89; Ankersmit, *Historical Representation*, 53; Hayden White, ”The Politics of Contemporary Philosophy of History”, *Clio* 3, nr. 01 (oktober, 1973), 41-53.

og filosofi som dominerte i angloamerikanske forskerfellesskap.⁶¹ Forskjellen lå i Whites øyne i at man i USA og Storbritannia primært var opptatt av kunnskapsteoretiske og metodologiske sider ved faget, mens den kontinentalfilosofiske tradisjonen knyttet slike spørsmål til ”more fundamental, anthropological or even ontological, concerns” og så på historie og historiebevissthet som ”aspects of the more general problematics of Western cultural development”.⁶²

Derfor var det kan hende ikke overraskende at White var blant de første i USA til å vurdere den historiske narrativen ut fra begreper hentet fra en av de europeiske variantene av den språklige vendingen, nemlig fransk strukturalisme.⁶³ I dette lyset var den narrative formen på historikernes formidling mindre et tegn på en særegen form for forklaring, enn på historietekstens nære og problematiske forbindelse til andre former for litteratur. Denne andre narrative vendingen i det amerikanske historiefaget la derfor vekt på å analysere selve historieteksten som et språklig produkt med poetiske, retoriske og fiktive innslag. I stedet for å undersøke den vitenskapelige siden av historisk forskning, slik den analytiske narrativitetsteorien hadde gjort, trakk man nå historieskrivningen nærmere kunsten.⁶⁴

Bruken av slik teori innenfor historiefaget skapte imidlertid stor debatt, siden den strukturalistiske og poststrukturalistiske tradisjonen gikk lengre enn angloamerikansk og tysk filosofi i å frata konteksten, historien og forfatteren autoritet. Siden den historiske fagtradisjonen bygde på referansen til nettopp disse instansene, fikk mye av kritikken mot White et språkfilosofisk omdreiningspunkt. Samtidig, kommenterer Novick, ble White gjort til en slags inkarnasjon av alle de forskjellige posisjonene som kritiserte historiefagets objektivitet.⁶⁵

I de to neste kapitlene vil jeg først drøfte hvordan den språklige vendingen artet seg i Whites arbeider med den historiske narrativen, før jeg vil se nærmere på kritikken hans av faget og den historiebevissheten han mente det produserte. Det faktum at fagkritikken først ble fremsatt uten referanse til språkteoretiske argumenter, styrker en fortolkning av White som

⁶¹ White, ”The Politics of Contemporary Philosophy of History”, 35-53.

⁶² Ibid., 35.

⁶³ De to strømningene slo gjennom omtrent samtidig i USA, noe som kom til å prege den amerikanske resepsjonen. Clark, *History, Theory, Text*, 42.

⁶⁴ Roberts, *Nothing but History*, 11; Dominick LaCapra, ”A Poetics of Historiography: Hayden White’s *Tropics of Discourse*” (1978), i *Rethinking Intellectual History: Texts, Contexts, Language*, av Dominick LaCapra, 72-83 (Ithaca – London: Cornell University Press, 1983), 74.

⁶⁵ Novick, *That Noble Dream*, 598-599.

gir det historiefilosofiske prosjektet forrang fremfor teorien. Det er klare likheter mellom Whites og Beards argumenter, men fra slutten av 1960-tallet kunne White i tillegg benytte seg av nye undersøkelsesmetoder. Som vi skal se, ønsket White å frata historiefaget dets legitimitet ved å historisere det – ved å vise at det oppstod som en historisk idé i en bestemt historisk kontekst. Historiefaget slik det var på Whites tid, og historiebevisstheten det produserte, fremstod dermed som en historisk parentes, en epoke som bare varte i et knapt århundre før den tok slutt, slik Italo Calvino skriver i sitatet som innleder dette kapitlet.

3. Tekstteori: Om språk, mening og moral

*Avec la phrase, quelqu'un dit quelque chose à quelqu'un sur quelque chose selon une hiérarchie de codes: phonologique, lexical, syntaxique, stylistique.*⁶⁶

*[H]istorical discourse...always means more than it literally says, says something other than what it seems to mean, and reveals something about the world only at the cost of concealing something else.*⁶⁷

3.1 Introduksjon: Innholdet i formen

Ved å vri en anelse på linsen skapte de språklige vendingene betydelige omveltninger i måten de humanistiske studiene forholdt seg til fagfeltene sine på. Språket – det studieobjektet benyttet seg av, det forskeren benyttet seg av – dukket opp som et problematisk nivå mellom forskeren og den virkeligheten hun studerte. Det hadde ”too much reality of its own to be a speechless accomplice to the philosopher”.⁶⁸ Blant alle problemstillingene som med det ble åpnet opp, har Hayden White spesielt arbeidet med et knippe spørsmål knyttet til måten historisk kunnskap oppnås, formidles og mottas på gjennom språket, og han har undersøkt den formen dette skjer gjennom: den historiske fortellingen eller narrativen.

Historiefaget har tilrevet seg en merkverdig posisjon mellom kunst og vitenskap, mener White. På den ene side tar man mål av seg til å levere vitenskapelig kunnskap om fortiden, men på den annen side kjennetegnes faget ved at det egentlig ikke har en metodologi i vitenskapelig forstand. Historikeren har ikke et avgrenset språk med presis meningsangivelse til rådighet når hun skal beskrive sitt objekt og er derfor henvist til å benytte seg av dagligspråket for å formidle de historiske funnene. Samtidig inneholder språket en rekke regler for forståelse og kommunikasjon som vi uavbrutt benytter oss av som språkbrukere. Det første premisset i undersøkelsen av historieteksten som et språklig produkt synes derfor å

⁶⁶ Paul Ricoeur, *La mémoire, l'histoire, l'oubli* (Paris: Seuil, 2000), 319.

⁶⁷ Hayden White, “Literary Theory and Historical Writing” (1988), i *Figural Realism: Studies in the Mimesis Effect*, av Hayden White, 1-26 (Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press, 1999), 7. Senere henvisninger til andre artikler i denne artikkelsamlingen viser til denne utgaven.

⁶⁸ Eugenio Donato, “The Two Languages of Criticism”, i *The Languages of Criticism and the Sciences of Man: The Structuralist Controversy*, redigert av Richard Macksey og Eugenio Donato, 89-97 (Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press, 1970), 91.

være at det ikke er et én til én-forhold mellom den språklige representasjonen av historiske prosesser eller hendelser og disse prosessene eller hendelsene i seg selv. Representasjonen tilfører noe som aldri var en del av virkeligheten den beskriver.

Dette ”noe” er for White mening, i vid forstand. I møte med et vell av fragmenter, kilder og data er historikeren tvunget til å ordne materialet, velge ut relevante fakta og sette dem sammen i en helhetlig form for at det skal være mulig å kommunisere det man mener med historisk kunnskap. Denne utvelgelsesprosessen gjør at sluttproduktet, den historiske narrativen, fremstår som en sammenhengende beretning med en bestemt profil. Whites analyse av historieteksten som språklig produkt legger følgelig vekt på at historikeren ikke leverer en nøytral rapport om fortidige hendelser, men uomgjengelig påfører dem en merverdi av valører og verdier, sammenhenger og motsetninger som ikke finnes i disse hendelsene i seg selv.⁶⁹ Det vi gjør når vi skriver historie, er å konstruere en mening med det historiske forløpet gjennom å påføre ”a certain formal coherence on a virtual chaos of ’events’”.⁷⁰

Denne meningsgivende prosessen er endelig å sammenligne med den man finner innenfor litteraturen og myten. Roland Barthes hadde i essayet ”Le discours de l’histoire”, fra 1967, spurt om det virkelig var mulig å skille historieskrivningen ”par quelque trait spécifique, par une pertinence indubitable, de la narration imaginaire”.⁷¹ White går ut fra at det på meningsnivået er lite fruktbart å skille mellom litterære og historiske fremstillinger fordi de meningsproduserende mekanismene er de samme – språklige – i begge tilfeller. Som vi skal se, betyr ikke dette at historieteksten ikke refererer til en fortidig virkelighet, eller ikke kan gjøre krav på å formidle kunnskap, men at det vi oppfatter som meningen med historien er av litterær art.

Jeg har skissert disse forholdsvis grunnleggende poengene fordi White igjen og igjen tar utgangspunkt i konstruktivismen og tekstfokuset som etableres gjennom dem. Forordene til de tre essaysamlingene White har utgitt gir likevel en pekepinn på hvordan det teoretiske

⁶⁹ Hayden White, ”Interpretation in History”, i *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism*, av Hayden White, 51-80 (Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press, 1978), 71-72. Senere henvisninger til andre artikler i denne artikkelsamlingen viser til denne utgaven. Som vi skal se er Whites teori om diskursens ulike modi inspirert av Roman Jakobson, se Roman Jakobson, ”Closing Statement: Linguistics and Poetics”, i *Style in Language*, red. av Thomas A. Sebeok, 350-377 (Cambridge: The Technology Press of Massachusetts Institute of Technology, 1960), 359.

⁷⁰ Hayden White, ”The Narrativization of Real Events”, *Critical Inquiry* 7, nr. 04 (1981), 795.

⁷¹ Roland Barthes, ”Le discours de l’histoire” (1967), i *Le bruissement de la langue: Essais critiques IV*, av Roland Barthes, 163-177 (Paris: Editions du Seuil, 1984), 163.

innsteget hans gjennomgår en utvikling. I introduksjonsartikkelen til *Tropics of Discourse* (1978) forsøkte White å beskrive hvordan vi gjennom språket konstituerer den verdenen vi ønsker å forstå. White trakk her på 1960-tallets strukturalisme i den forstand at forståelse og mening ble ført tilbake til grunnleggende strukturer i bevisstheten.⁷² I forordet til *The Content of the Form* (1987) la White større vekt på den historiske fortellingen som en særegen skrivemåte med bestemte ideologiske implikasjoner. Her foreslo han at historietekster burde undersøkes semiologisk, som systemer som refererte til spesifikke meninger snarere enn til utenomspråklige fenomener.⁷³ *Figural Realism* (1999) åpner med et nytt forsøk på å forstå hvordan skillet mellom litterære og faktuelle diskurser, som i virkeligheten er sammenvevde former for språkbruk, er et historisk fenomen og uttrykk for fordeling av makt i språkfellesskapet.⁷⁴

I det følgende vil jeg komme tilbake til flere av disse lesemåtene. Først vil jeg imidlertid, med utgangspunkt i den mest strukturalistiske fasen i forfatterskapet, se nærmere på hvordan White mener mening oppstår gjennom narrativer. I den forbindelse vil jeg blant annet diskutere hvordan Whites rammeverk forholder seg til strukturalistiske og poststrukturalistiske forskningsstrategier. Men jeg vil også vise at Whites oppfatninger om narrativitet og mening gjør at han i løpet av forfatterskapet inntar ulike posisjoner i debatten om narrativer i historisk representasjon. Whites vurdering av narrativ form er av stor betydning fordi den, som vi skal se i neste kapittel, kan settes i forbindelse med hvordan han vurderer de politiske dimensjonene av narrative og ikke-narrative former for historieskrivning – og hvordan han vurderer historisk mening i seg selv.

⁷² Hayden White, "Introduction: Tropology, Discourse, and the Modes of Human Consciousness", i White, *Tropics of Discourse*, 1-25.

⁷³ Hayden White, "Preface", i *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*, av Hayden White, ix-xi (Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press, 1987), ix-xi. Senere henvisninger til andre artikler i denne artikkelsamlingen viser til denne utgaven.

⁷⁴ Hayden White, "Preface", i White, *Figural Realism*, vii-ix.

3.2 Et formalistisk rammeverk

3.2.1 Metahistory

Monografien *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* (1973) inneholdt et teoretisk introduksjonskapittel som var sentrum for betydelig debatt i årene etter utgivelsen.⁷⁵ Der forsøkte White å beskrive hvordan historikeren ordner det historiske materialet, først til en krønike [chronicle] og deretter til en fortelling [story].⁷⁶ Krøniken betegner et nivå av bearbeiding der kildene, hendelsene og faktaene som skal med i historien foreligger som en kronologisk oversikt – de er gjort historiske ved at de er valgt ut som data for den aktuelle historien. Historikeren vil deretter avgjøre hvilke funksjoner og hvilken betydning hendelsene har som elementer i den fortellingen om en sekvens av fortiden hun ønsker å formidle. Whites poeng er nå at mens vi med krøniken velger ut relevante hendelser, og gjennom fortellingen avklarer hvilke roller de spiller i det historiske forløpet, vil vi med teksten også legge føringer for hvilken mening som skal tillegges fortellingen som helhet. Teksten forklarer meningen med historien gjennom det White kaller innplotting [emplotment], forklaringsmodell [formal argument] og ideologiske implikasjoner [ideological implication].⁷⁷

Innplotting er ”the way by which a sequence of events fashioned into a story is gradually revealed to be a story of a particular kind”.⁷⁸ Gjennom innplottingen forklarer historikeren meningen med fortellingen gjennom å konstruere en narrativ som peker i retning av kulturelle meningssjangere. Den kanadiske litteraturteoretikeren Northrop Frye hadde i *Anatomy of Criticism* argumentert for at de meningsbærende strukturene i litterære tekster kunne tilbakeføres til et reservoar av kulturelle arketyper, eller plotstrukturer, for hvordan

⁷⁵ Selv de siste årene har mange funnet det nødvendig å kritisere tropologien i *Metahistory*, flere tiår etter at boken ble utgitt og White benyttet seg av den i noen systematisk forstand. Se for eksempel Ankersmit, *Historical Representation*, 70-72; Georg G. Iggers, “Historiography between Scholarship and Poetry: Reflections on Hayden White’s Approach to Historiography”, *Rethinking History* 4, nr. 03 (2000), 373-390.

⁷⁶ Det er nødvendig, men ikke lett, å skille på norsk mellom begrepene ”story”, ”narrative”, ”narration” og ”discourse”. White ser på ”fortellingen” [story] som ett element i ”narrativen” [narrative], som igjen er en bestemt form for ”diskurs” [discourse]. Som vi skal se, skjeller White i perioder mellom en genuin diskurs, som kjennetegnes ved at den bestreber seg på å ”berette” [narrate] og være en ”beretning” [narration], og den narrative diskursen som ”narrativiserer” [narrativize] hendelsene den beskriver. Heidi Norland oversetter ”to narrate” med ”å narratere”, men jeg har altså valgt å gå bort fra den opprinnelige ordstammen.

⁷⁷ White, *Metahistory*, 5-7.

⁷⁸ Ibid., 7.

den menneskelige tilværelsen kunne forstås. Som Frye opererer White med fire sentrale meningsbærende plotstrukturer i kulturer som bygger på gresk og kristent tankegods: eventyret,⁷⁹ tragedien, komedien og satiren. Det betyr at samme sett av hendelser kan forklares på svært ulike måter: Det var ingen iboende kvalitet i den franske revolusjon som gjorde at den måtte fortelles som et ridderepos, som Michelet gjorde det, eller som en tragedie, slik den beskrives av Tocqueville. Ved å gjenkjenne en historisk sekvens som et spesifikt tragisk forløp, ved å forstå fortellingen som en tragedie, ser man hendelsene som fremstilles i et bestemt lys og forstår meningen med dem.⁸⁰

Forklaringsmodellen i en historietekst ”provides an explanation of what happens in the story by invoking principles of combination which serve as putative laws of historical explanation”.⁸¹ Her dreier det seg om historikerens antagelser om hva en sann eller ekte historisk forklaring er og hvilke premisser den skal bygge på: om fenomenene forklares ved å la dem fremtre i sin enkelthet, eller om de må integreres i bredere historiske mønstre. Slik kan historikeren la elementene i det historiske feltet fremstå som distinkte og unike enkelthendelser [Formism], som ledd i en organisk historisk utvikling [Organicism], som enheter underlagt historiske kausallover [Mechanism], eller som fenomener i deres relasjon til konteksten [Contextualism].⁸²

Historietekster kan for det tredje analyseres ut fra hvilke ideologiske implikasjoner historikeren trekker av studiet av fortiden med henblikk på handling i samtiden. Dette momentet er nært sammenbundet med forskerfellesskapets begreper om hva som er en vitenskapelig holdning til fortiden. De fire hovedposisjonene White fant i tekstene fra 1800-tallet – anarkisme, konservatisme, radikalisme og liberalisme – kommer med ulike vurderinger av den sosiale og politiske tilstanden, ulik orientering i tid og ulike oppfatninger av hva studiet av historien må bygge på og tjene til.⁸³

⁷⁹ White og Fries begrep “romance” lar seg vanskelig oversette på norsk. Det norske ”romanse” er lite dekkende. Det White har i tankene er en type ridderromaner og eventyrlige fortellinger som var vanlig i middelalderen. Begrepet ”eventyr” er således en forenkling.

⁸⁰ Ibid., 7-11.

⁸¹ Ibid., 11.

⁸² Ibid., 11-21. Klassifiseringen er hentet fra Stephen C. Pepper.

⁸³ Ibid., 22-29. Klassifiseringen er hentet fra Karl Mannheim.

White mener videre at det bak disse tre forklaringsstrategiene, hos enhver historiker, ligger ”a coherent vision or presiding image of the form of the whole historical field”.⁸⁴ Før en historisk sekvens kan skilles ut, forklares og fortelles, konstitueres selve det historiske feltet. White mener denne prefigureringen best kan forstås som en språklig prosess. Idet historikeren etablerer fortiden som mulig studieobjekt, griper vedkommende til det som dypest sett er lingvistiske mekanismer for å forstå sammenhengen mellom elementer. Den lingvistiske protokollen historikeren anlegger for å gripe det historiske feltet ”both creates his object of analysis and predetermines the modality of the conceptual strategies he will use to explain it”.⁸⁵ Endelig kan denne lingvistiske protokollen karakteriseres ut fra hvilke troper den gjør bruk av. De viktige tropene er, siden renessansen, fire: metafor, metonymi, synekdoke og ironi.

”My method, in short, is formalist”, het det i det innledende kapittelet til *Metahistory*.⁸⁶ Det vil si at White bruker disse trekkene og inndelingene i et forsøk på å finne frem til en vitenskapelig klassifisering av historietekster. Det gjør han gjennom å kombinere de fire nivåene over i et skjema av affiniteter som kan benyttes for å karakterisere den historiografiske stilen i et gitt historisk verk. Plotstrukturene, forklaringsstrategiene og de ideologiske posisjonene går sammen strukturelt på følgende måte, som idealtyper for formene historiebevisstheten kunne anta på 1800-tallet.⁸⁷

Trope	Plott	Forklaringsmodell	Ideologi
Metafor	Eventyr	Formistisk	Anarkistisk
Synekdoke	Komedie	Organistisk	Konservativ
Metonymi	Tragedie	Mekanistisk	Radikal
Ironi	Satire	Kontekstuell	Liberal

Det burde være klart at de tre forklaringsstrategiene White beskriver kan karakteriseres som estetiske, epistemologiske og etiske momenter i historieteksten. Innplottingen og forklaringsmodellen virker sammen og leverer ideologiske implikasjoner for hvordan det

⁸⁴ Ibid., 30.

⁸⁵ Ibid., 31.

⁸⁶ Ibid., 3.

menneskelige samfunnet skal forstås og ordnes.⁸⁸ Det etiske momentet er derfor ikke primært å forstå som historikerens eksplisitte politiske holdninger, men som den ideologiske brodden som oppstår gjennom samvirket mellom det som egentlig er deskriptive og kognitive operasjoner. Formen på fortellingen kommer i seg selv med ulike visjoner av historien, ”attended by specifically determinable ideological implications.”⁸⁹

Når Paul Knutsen kritiserer Whites modeller for at de ”i påfallende liten grad – om overhodet – er konstruert med sikte på å sondre mellom *fakta* og *fantasi* i historieverkene,” er det derfor en presis iakttakelse.⁹⁰ Det innebærer ikke at White opphever skillet mellom de to, men heller at han i liten grad problematiserer muligheten for å finne frem til historiske fakta. Det er et åpenbart poeng for White at de historiske data alltid må prøves gjennom tradisjonelle former for kildekritikk.⁹¹ Whites innsteg til historiografien fører likevel med seg en del avgjørende forskyvninger. For det første problematiserer White forholdet mellom fakta og fortolkning når han antyder at den tropologiske prefigureringen av det historiske feltet samtidig definerer hva som skal gjelde som fakta. For det andre svekkes det tradisjonelle skillet mellom historiografi og historiefilosofi når all historieskrivning bygger på forutsetninger som ikke kan avledes av det historiske materialet i seg selv.⁹² For det tredje fører spekteret av mulige plott til at det er en uomgjengelig relativitet i historisk representasjon.⁹³ Og endelig er det viktig å merke seg at White flytter oppmerksomheten bort fra skillet mellom fakta og fiksjon til valget mellom de ulike språklig konstituerte meningene disse faktaene tillegges. I en historietekst er faktainformasjonen etterprøvbart, mens meningen med historien som blir fortalt ikke er det. Problemet med tradisjonell historieskrivning, mener White, er at den dekker over dette skillet og forveksler den narrativt konstituerte meningen med den faktiske virkeligheten.⁹⁴

⁸⁷ Ibid., 29.

⁸⁸ Ibid., 27.

⁸⁹ Ibid., 24.

⁹⁰ Paul Knutsen, ”Formens innhold og innholdets form: En kritikk av Hayden Whites tropologi”, *Historisk Tidsskrift* 75, nr. 04 (1996), 476.

⁹¹ White understreker dette en rekke steder, se blant annet Hayden White, ”Historicism, History, and the Figurative Imagination” (1975), i White, *Tropics of Discourse*, 111; Hayden White, ”The Fictions of Factual Representation” (1976), i White, *Tropics of Discourse*, 121; Hayden White, ”The Value of Narrativity in the Representation of Reality” (1980), i White, *The Content of the Form*, 4-5; Hayden White, ”The Public Relevance of Historical Studies: A Reply to Dirk Moses”, *History and Theory* 44, nr. 03, (oktober, 2005), 337.

⁹² White, ”Historicism, History, and the Figurative Imagination”, 114-115.

⁹³ White, ”Historical Emplotment and the Problem of Truth in Historical Representation” (1992), i White, *Figural Realism*, 27.

⁹⁴ White, ”The Question of Narrative in Contemporary Historical Theory”, i White, *The Content of the Form*, 36.

3.2.2 White og strukturalismen

Retningen på analysen slik den er skissert over gir en klar indikasjon på at den er skrevet innenfor en strukturalistisk horisont. *Metahistory* representerte derfor noe nytt i Whites forfatterskap. I ”The Burden of History” begrenset Whites interesse for språk seg til en fascinasjon for eksperimentelle former for representasjon. Dette var fortsatt et språksyn i modernistisk og avantgardistisk tapning som la vekt på at det var nødvendig å finne frem til nye metaforer for å beskrive en ny verden.⁹⁵ Det var først i forarbeidene til *Metahistory*, som var tenkt som en utdypning av perspektivene i ”The Burden of History”, at White begynte å arbeide systematisk med de språklige og retoriske strukturene i selve historieteksten. Selv om man ikke kan si at den språklige vendingen ”inntraff” hos White mellom 1965 og 1973, er det tydelig at Whites orienteringspunkter endret seg. I ”The Burden of History” tok White til orde for en revisjon av legitimeringen av historiefaget. I *Metahistory* undersøkte han hvordan de historiske studiene ble bedrevet på 1800-tallet, men underveis tilegnet han seg analyseredskaper som gjorde det mulig for ham å analysere både de litterære virkemidlene i historietekster og hvordan formspråket påvirket den etiske dimensjonen ved historieskrivningen. Jeg foreslår at inspirasjonen primært kom fra to hold: fra enkelte amerikanske representanter for analytisk historieteori og fra fransk strukturalisme.

En av Whites kollegaer, Louis O. Mink, utviklet mot slutten av 1960-tallet en tanke om at historie og litteratur benyttet seg av de samme narrative operasjonene og var eksempler på samme type forståelse. Mink hadde da et langt forfatterskap bak seg innenfor analytisk historieteori. Han hadde forsøkt å gjendrive Hempels *covering-law*-modell og hadde som White arbeidet med Collingwoods tekster. Nå mente han at likheten mellom historiske og litterære narrativer gjorde at det var nødvendig for historiefaget å samarbeide med litteraturvitenskapen for å avdekke narrativens egenskaper.⁹⁶

Det er spesielt to sider ved Minks arbeider som er interessante i forhold til Whites utvikling. For det første hadde Mink i løpet av 1960-tallet skjelnet mellom tre modi for forståelse: den historiske og litterære (*configurational*), den vitenskapelige (*theoretical*) og den filosofiske (*categorical*). Dette kom til uttrykk i samlet form i artikkelen ”History and Fiction as Modes of Comprehension”, som stod på trykk i *New Literary History* i 1970. Richard T. Vann har

⁹⁵ White, ”The Burden of History”, i White, *Tropics of Discourse*, 41-50.

på bakgrunn av brevveksling mellom White og Mink dette året argumentert for at White tok disse distinksjonene inn i sine egne teorier om narrativens ulike nivåer. Da White holdt foredraget "The Structure of Historical Narrative" noen uker etter publikasjonen av Minks artikkel, argumenterte han for at ikke bare én, men alle de tre modiene Mink hadde identifisert var tilstede i den historiske narrativen: fortellingen (*configurational*) ble holdt sammen av ulike temaer (*categorical*) og et plott (*theoretical*), mente White.⁹⁷

I foredraget sitt bemerket White også at enkelte historiske narrativer syntes å mangle en fullstendig begynnelse, midtparti og avslutning. De kunne ha en åpen slutt eller bare være et utvidet midtparti. Mink var respondent på Whites foredrag, og i sin kommentar la han vekt på at avslutningen alltid måtte være tilstede for at man skulle kunne kalle det en narrativ. Vann peker ganske riktig på at White etter dette endret sin narrativitetsteori i tråd med Minks kritikk.⁹⁸ Fra *Metahistory* og frem til foredraget "The Value of Narrativity" i 1979 la White stor vekt på den narrative avslutningen – et sjangertrekk som gjorde at han i denne perioden skjelnnet mellom Tocqueville og Burckhardts ikke-narrativer og de moraliserende narrative til en historiker som Ranke. Som vi skal se, endret White denne oppfatningen på 1980-tallet.

White supplerte Minks oppfatninger om den historiske narrativen med andre tilgjengelige modeller for klassifisering av litterære tekster. Analytisk filosofi hadde i stor grad avklart de epistemologiske elementene i historieskrivningen, skrev han i forordet til *Metahistory*, men han sluttet seg til Minks vurdering av at den angloamerikanske tradisjonen i for liten grad hadde forholdt seg til de estetiske dimensjonene.⁹⁹ Derfor brukte han arbeidene til litteraturforskerne Northrop Frye og Kenneth Burke for å forklare henholdsvis plottet og de narrative elementene – som aktør, scene og hensikt – i historietekster. Da *Metahistory* kom ut, var Minks litterære, vitenskapelige og filosofiske modi for forståelse erstattet av Fries plottstrukturer (det estetiske momentet), Stephen C. Peppers forklaringsmodeller (det kognitive momentet) og Karl Mannheims klassifisering av ideologier (det moralske momentet) som integrerte operasjoner i historieskrivningen.¹⁰⁰

⁹⁶ Richard T. Vann, "Louis Mink's Linguistic Turn", *History and Theory* 26, nr. 01 (februar, 1987), 1-6.

⁹⁷ Ibid., 5-7.

⁹⁸ Ibid., 7-8.

⁹⁹ White, *Metahistory*, x-xi, 1-2.

¹⁰⁰ Ibid., 3-29.

Verken Mink eller andre historieteoretikere som på 1960-tallet arbeidet med historiske narrativer hadde forsøkt å klassifisere dem vitenskapelig ut fra språklige strukturer.¹⁰¹ Frye og Burkes formalistiske skjemaer for studiet av litterære tekster var imidlertid uttrykk for at man innenfor det amerikanske litteraturfaget lette etter modeller som kunne gi en like god forståelse av hele litterære tekster som lingvistikken hadde gitt av språket. Innenfor lingvistikken hadde man lenge beskjeftiget seg med en strukturalistisk analyse av setningselementer, og i 1966 annonserte Roland Barthes et slags program for et parallelt retorisk studium av diskurser. Han antydte at det ville være fruktbart å skape en typologi av diskurser basert på tropene metonymi, metafor og enthymeme.¹⁰² Det var følgelig som litteraturteori at strukturalismen først ble attraktiv i USA.¹⁰³

Det er gode grunner for å si at også White kom til strukturalismen gjennom de mulighetene for klassifisering han fant i tropologien. Så sent som i 1972 uttrykte han tvil om at tropene var velegnede redskaper i studiet av historiske tekster,¹⁰⁴ men i *Metahistory* brukte han Roman Jakobson og Claude Lévi-Strauss' tropologiske undersøkelser av myter og litteratur som en modell for sitt eget arbeid. I dette perspektivet kan man si at Whites tropologi var et forsøk på å utvide den strukturalistiske forskningsstrategien til å inkludere studiet av historiske diskurser. Etter *Metahistory* ble tropologien stadig tydeligere forankret i et bredere strukturalistisk program, og i essayene fra 1970-tallet henviste White til en rekke strukturalistiske og språkteoretiske tekster.¹⁰⁵ Han spilte også en vesentlig rolle i formidlingen av strukturalistiske og poststrukturalistiske historiske studier i USA. Dette gjaldt ikke minst arbeidene til Michel Foucault, selv om vi skal se at White tolket dem på en særegen måte.¹⁰⁶

*

¹⁰¹ Vann, "Louis Mink's Linguistic Turn", 8.

¹⁰² Barthes, "An Introduction to the Structural Analysis of Narrative", *New Literary History* 6, nr. 02 (1975), 239-241.

¹⁰³ Keith Windschuttle, *The Killing of History: How Literary Critics and Social Theorists are Murdering our Past* (New York: The Free Press, 1997), 21, 232.

¹⁰⁴ White, "Interpretation in History", 80.

¹⁰⁵ Kjernetekstene var Claude Lévi-Strauss' *The Savage Mind* (på engelsk i 1966) og "Overture to *Le Cru et le Cuit*" (i engelskspråklig antologi i 1966), Kenneth Burkes *A Grammar of Motives* (1969), Roman Jakobsons "Linguistics and Poetics" (i engelskspråklig antologi i 1960) og Michel Foucaults *The Order of Things* (på engelsk i 1970) og *Madness and Civilization* (på engelsk i 1965).

¹⁰⁶ White skrev den første bokanmeldelsen om Foucault i noe faghistorisk tidsskrift på 15 år da han i 1977 anmeldte *Surveiller et punir* for *American Historical Review*. Da hadde han allerede skrevet essayet "Foucault Decoded: Notes from Underground" for *History and Theory* (1973). Megill bemerker at Whites dekoding av Foucault slett ikke bidro til å bedre franskmannens rykte blant amerikanske historikere. Allan Megill, "The Reception of Foucault by Historians", *Journal of the History of Ideas* 48, nr. 01 (januar-mars, 1987), 126-129.

Som nevnt fikk strukturalismen et gjennombrudd i USA med konferansen ”The Languages of Criticism and the Sciences of Man”, avholdt i Chicago i oktober 1966.¹⁰⁷ Mange hadde en følelse av at man stod i et paradigmeskifte i menneskevitenskapene. ”The works of Lévi-Strauss and Lacan,” bemerket en av arrangørene, ”have taken the place of the works of Sartre and Merleau-Ponty.”¹⁰⁸ Sentrale begreper i eksistensialismen og fenomenologien, som ”subjektet” og ”historien”, gjennomgikk en radikal endring, mens språket, og spesielt *le signifiant*, rykket opp til en dominerende posisjon.¹⁰⁹

Impulsen kan som kjent spores tilbake til den sveitsiske lingvisten Ferdinand de Saussure (1857 – 1913). I forelesningene som i 1916 ble utgitt som *Cours de linguistique générale* hadde Saussure endret forutsetningene for språkvitenskapen ved å sette språket som synkront system [langue] som studieobjekt, i stedet for språket i dets historiske utvikling. Saussure definerte språksystemet som summen av reglene som styrer språkbruken i et gitt språkfelleskap og som mulighetsrommet for hver enkelt språkhandling eller ytring [parole]. Det var dette stabile aspektet ved språket som var objekt for språkvitenskapen.¹¹⁰

I det synkrone studiet av språksystemet la man vekt på at mening ikke bestod av en relasjon mellom språket og en ikke-språklig referent, men i den forskjell et tegn representerte i forhold til andre tegn. Tegnet [signe] består hos Saussure av en uttrykksside [signifiant] og en innholdsside [signifié]. Mens uttrykkssiden betegner det bevisstheten oppfatter – det mentale lydbildet av ordet ”bok” – refererer innholdssiden til et begrep – begrepet om hva en ”bok” er. Forholdet mellom uttrykks- og innholdssiden er imidlertid arbitrært: Det er ikke noe nødvendig forhold mellom et bestemt uttrykk og et bestemt innhold. Det betyr endelig at meningen med tegnet for ”bok” fremtrer gjennom kontrasten mellom uttrykks- og innholdssiden i dette tegnet i forhold til andre tegn. Alle disse relasjonene er konvensjonelt fastsatt i språksystemet.¹¹¹

¹⁰⁷ Foredragene fra konferansen ble publisert i en antologi med samme tittel i 1970, men etter det jeg kan se refererte ikke White til den før i 1976. White, ”The Absurdist Moment in Contemporary Literary Theory” (1976), i White, *Tropics of Discourse*, 282.

¹⁰⁸ Donato, ”The Two Languages of Criticism”, 89.

¹⁰⁹ Ibid., 89-94.

¹¹⁰ Espen Schaanning, *Modernitetens oppløsning: Sentrale skikkelser i etterkrigstidens idéhistorie*, 2. utg. (Oslo: Spartacus forlag, 1993), 96-98; Niels Brügger og Orla Vigsø, *Strukturalisme* (Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 2002), 11-15.

¹¹¹ Schaanning, *Modernitetens oppløsning*, 96-98; Brügger og Vigsø, *Strukturalisme*, 15-21.

Idet Saussures distinksjoner forflyttet seg fra lingvistikken til andre disipliner, endret de tidvis funksjon. De fungerte som en metode eller strategi som disse fagene kunne anlegge for å forstå studieobjektet.¹¹² For det første åpnet motsetningen mellom *signifié* og *signifiant* opp et generelt skille mellom språket og den virkeligheten språket betegnet. Når forholdet mellom de to elementene var arbitrært, ga det en ny modell for å forstå hvordan ordene aldri helt kunne gripe tingene.¹¹³ Begrepsparet *langue* og *parole* ga likedan inspirasjon til synkrone studier av andre fenomener enn de rent lingvistiske. Slik hadde for eksempel antropologen Claude Lévi-Strauss (1908-) endret studiet av kulturer ved å skjelne mellom systemet av overindividuelle regler og den individuelle forståelsen og bruken av dem.¹¹⁴ Endelig kunne *signifiant* og *signifié* leses som en modell for å forstå forholdet mellom form og innhold. Lévi-Strauss pekte for eksempel på at formen på diskursivt nivå kunne legge føringer på meningsinnholdet. *Mytemet*, grunnenheten for en strukturalistisk analyse av myten, bestod av funksjonelle relasjoner som ble gitt ulik utforming i ulike gjenfortellinger av myten. Og disse relasjonene var i seg selv meningsbærende, i den forstand at de sammen gjorde myten til "a kind of logical tool" for å håndtere og gi mening til elementer i den menneskelige tilværelsen.¹¹⁵ Det var denne oppfatningen av relasjonen mellom form og innhold i hele tekster, snarere enn Saussures studie av tegnet, White knyttet an til da han selv begynte å undersøke de retoriske trekkene i historieteksten.¹¹⁶

Jeg er derfor enig med den tyske historikeren Wulf Kansteiner i at White kan plasseres innenfor en strukturalistisk forskningstradisjon dersom man definerer den så bredt som Kansteiner gjør: som en tradisjon som flytter språklig mening fra "the level of referentiality to a level of secondary signification".¹¹⁷ White har ikke vært opptatt av forholdet mellom språket og verden i seg selv, men av innholdet i formene som de retoriske strukturene representerer verden i. Dette er trekk som har fulgt ham gjennom hele forfatterskapet. Samtidig var det spesielt tre sider ved en strukturalistisk teori om språket som preget White

¹¹² Donato, "The Two Languages of Criticism", 94.

¹¹³ White, "Tropology, Discourse, and the Modes of Human Consciousness", 1, 23. Selv var ikke Saussure opptatt av forholdet mellom språk og virkelighet, se Clark, *History, Theory, Text*, 45-46.

¹¹⁴ Donato, "The Two Languages of Criticism", 93-94.

¹¹⁵ Claude Lévi-Strauss, "The Structural Study of Myth", i *The Journal of American Folklore* 68, nr. 270 (oktober-desember 1955), 434. Paul Ricoeur bemerket at Lévi-Strauss med dette synes å åpne for en eksistensiell dimensjon han ellers avviste, se Clark, *History, Theory, Text*, 55-56.

¹¹⁶ Hayden White med Angelica Koufou og Margarita Miliari, "The Ironic Poetics of Late Modernity", *Historiein* 2 (2000).

¹¹⁷ Wulf Kansteiner, "Hayden White's Critique of the Writing of History", *History and Theory* 32, nr. 03 (oktober, 1993), 274.

på 1970-tallet. Det gjelder synet på sammenhengene mellom språket og bevisstheten, språket og omverdenen og strukturen og handlingen.

Språk og bevissthet

I essayet "Foucault Decoded" beskrev White strukturalismen blant annet som "an interest in the deep structures of human consciousness" og "a conviction that study of such deep structures must begin with an analysis of language".¹¹⁸ På samme måte gikk White i sin undersøkelse av språk og mening ut fra at det fantes paralleller mellom lingvistiske og bevissthetsmessige strukturer. I *Metahistory* sammenlignet han historikerens tilnærming til det historiske feltet med grammatikerens tilnærming til et nytt språk,¹¹⁹ og denne sammenhengen ble videreutviklet i en rekke essayer fra 1970-tallet. White forsøkte å vise at tropologien ikke bare var en modell for meningsdannelse og fortolkning i språket, men at den også beskrev grunntrekkene i hvordan den menneskelige bevissthet fungerer.

Fortolkning, skriver White, er relasjonell. Det dreier seg om å beskrive sammenhenger mellom fenomener. Det som er fremmed gjøres kjent ved at nye elementer relateres til allerede kjente elementer. Slik er også historisk avstand bare en spesiell variant av den fremmedheten det er forståelsens oppgave å overvinne. I språket fungerer tropene på samme måte ved å knytte elementer sammen metaforisk, metonymisk, synekdochisk eller ironisk. Tropene er derfor retorikkens uttrykk for hvordan bevisstheten forholder seg til ukjente aspekter ved virkeligheten, eller omvendt: Bevisstheten følger i forståelsesprosesser det som i bunn og grunn er språklige mekanismer. Uansett er det gjennom språket at strukturene i den menneskelige bevissthet kommer til uttrykk og kan undersøkes.¹²⁰ I enkelte passasjer, når de språklige og bevissthetsmessige strukturene fremstår som en form for a priori-kategorier for forståelsen, synes det derfor som om White deler strukturalismens innvending mot fenomenologien: I fenomenologien studerte man virkeligheten i dens "fremtræden for bevidstheden", men i strukturalismen ble bevisstheten selv "blot en fremtrædelsesform for

¹¹⁸ Hayden White, "Foucault Decoded: Notes from Underground" (1973), i White, *Tropics of Discourse*, 230.

¹¹⁹ White, *Metahistory*, 30.

¹²⁰ White, "Tropology, Discourse, and the Modes of Human Consciousness", 5, 12-13, 19-20.

strukturer, som blant andet er kendetegnet netop ved at ligge uden for bevidsthedens rækkevidde”.¹²¹

Struktur og innovasjon

Det som raskt ble et springende punkt i diskusjonen om *Metahistory* var hvorvidt White virkelig mente at strukturene lå utenfor bevissthetens rekkevidde – om subjektets forståelse og språkbruk var fanget i strukturer som ikke lot seg forandre. Dersom erkjennelsen var styrt av de tropologiske mekanismene White identifiserte i *Metahistory*, var det relevant å spørre hvorvidt historikeren hadde kontroll over de lingvistiske protokoller hun benyttet i beskrivelsen av fortiden, eller om det var språket som avgjorde hvilken fortolkning historikeren hadde mulighet for å levere.

I innledningen til essaysamlingen *Tropics of Discourse* definerte White tropene slik man også gjorde det i den klassiske retorikken: som intenderte avvik fra normal språkbruk.¹²²

Historikerne han undersøkte i *Metahistory* var ”store” nettopp i den grad de evnet å reflektere over egen språkbruk og la ulike troper bryte mot hverandre i teksten. Måten White brukte begrepet på antydte imidlertid at han anså språket for å være tropisk i en slik grad at det bare delvis kunne være tale om tilsiktede retoriske effekter. Både i *Metahistory* og andre steder argumenterte White for at språket allerede i beskrivelsen av det historiske feltet la avgjørende prekognitive føringer for hvordan hendelsene i det ble forstått, forklart og vurdert.¹²³

*[T]he shape of the relationships which will appear to be inherent in the objects inhabiting the field will in reality have been imposed on the field by the investigator in the very act of identifying and describing the objects that he finds there. The implication is that historians constitute their subjects as possible objects of narrative representation by the very language they use to describe them. And if this is the case, it means that the different kinds of historical interpretations that we have of the same set of events...are little more than projections of the linguistic protocols that these historians used to pre-figure that set of events prior to writing their narratives of it.*¹²⁴

¹²¹ Andreas Beck Holm, ”Samfundslivets grammatik: Strukturalistisk analysestrategi hos Saussure, Lévi-Strauss og Althusser”, i *Poststrukturalistiske analysestrategier*, redigert av Anders Esmark, Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen, 41-65 (Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 2005), 42.

¹²² White, ”Topology, Discourse, and the Modes of Human Consciousness”, 2; Kjeldsen, *Retorikk i vår tid*, 193.

¹²³ White, *Metahistory*, 31.

¹²⁴ Hayden White, ”The Historical Text as Literary Artifact”, i White, *Tropics of Discourse*, 95. White fører denne posisjonen tilbake til Claude Lévi-Strauss, se White, ”Historicism, History, and the Figurative Imagination”, 104.

Det skulle innebære at en historiker som i utgangspunktet er tilbøyelig til å forstå fremmede elementer i et metaforisk spill av identitet og forskjell allerede i utvalget og beskrivelsen av hendelsene vil tillegge dem kvaliteter som legger grunnen for en innkoding av disse hendelsene i form av et eventyr.¹²⁵

Kritikere av White har derfor påpekt at han gir tropene en uavklart status. De kan ikke både være prekognitive dypstrukturer og samtidig åpne for innovasjon, spenninger og dynamikk.¹²⁶ White ga uttrykk for at han mente å unngå lingvistisk determinisme fordi han anså språket for å være verken ”a free creation of human consciousness nor merely a product of environmental forces acting on the psyche, but rather the *instrument of medication* [sic] between the consciousness and the world that consciousness inhabits”.¹²⁷ Dette er likevel bare en forskyvning av problemet siden det fremdeles ikke er avklart hvorvidt språket som tropologisk formede hypoteser om verden setter grenser for hva bevisstheten kan tenke. Sitatet viser imidlertid at White forestilte seg språket som en prosess, ”a running to and fro”, snarere enn en statisk tilstand.

Den språklige dynamikken ble også understreket av Whites valg av tropologisk modell. White var som nevnt inspirert av Roman Jakobson og Claude Lévi-Strauss, men i *Metahistory* pekte han på at Jakobsons binære motsetning mellom metafor og metonymi var lite egnet i studiet av diskurser. White hentet derfor frem den vichianske retorikkens firedeling. Han la vekt på at valget av Giambattisto Vicos skjema fremfor den strukturalistiske todelingen ikke primært handlet om en dobling av analytiske kategorier, men om en kombinasjonsteori som kunne ta høyde for en fleksibel bruk av språkets figurer i tekster og så forholdet mellom dem som et kontinuum snarere enn en motsetning.¹²⁸

Kanskje kan man likevel si at den tropologiske modellen i *Metahistory* vektla den strukturelle siden ved språket, mens den innovative siden kom tydeligere frem andre steder. Som jeg skal komme tilbake til under, har det nemlig vært viktig for White å poengtere språkbrukernes frihet og språkets regelendrende egenskaper.¹²⁹ Dersom det er slik at mening prefigureres gjennom beskrivelsen, at språket bestemmer hvordan man forstår verden, har

¹²⁵ White, “Historicism, History, and the Figurative Imagination”, 104-106.

¹²⁶ Windschuttle, *The Killing of History*, 240; Vann, “The Reception of Hayden White”, 150-152.

¹²⁷ White, “The Fictions of Factual Representation”, 126.

¹²⁸ White, *Metahistory*, 31-33; Jakobson, “Closing Statement: Linguistics and Poetics”, 352-353, 374-375.

¹²⁹ White, “Literary Theory and Historical Writing”, 10.

White også pekt på at det på makronivå er stor variasjon i hvilke konvensjoner man kan benytte seg av og rom for forhandling, innovasjon og kamp om disse konvensjonene.

Språk, mening, referanse

Når en strukturalistisk analysestrategi gjerne karakteriseres som et brudd med den ikke-språklige omverdenen, historien eller det tradisjonelle hermeneutiske meningsbegrepet, skyldes det nettopp at forskerens tekstlige materiale primært undersøkes ut fra tekstinterne strukturer. Også White understreker at både mening og kunnskap er språklig konstituerte størrelser. Bevissthetens forhold til omverdenen, fortolkerens forhold til teksten og historikerens forhold til de historiske data har det til felles at det ikke dreier seg om en direkte relasjon mellom subjekt og objekt, men et system av erfaringer, bilder og påstander som er metaforisk lenket til hverandre gjennom språket.

Samtidig er det hos White klare forbindelseslinjer mellom språket på den ene siden og verden, historien og språkfellesskapet på den andre. Det er for det første ingen tvil om at White anser språket for å ha en referensiell funksjon. White følger her igjen Roman Jakobson, som pekte på referansen som en av seks koder eller funksjoner i språket.¹³⁰ For White er språklige utsagn en form for hypoteser om referenten som progressivt testes etter hvert som subjektet gjør nye erfaringer. Siden de tropologiske modellene subjektet har til rådighet tilhører språket, vil alltid deler av det det forsøker å beskrive unndra seg en meningsfull innordning. Ulike tropologiske mekanismer kan imidlertid lykkes mer eller mindre godt med å innlemme så store deler av materialet som mulig i en meningsfull helhet. Det åpner for en dynamikk der det gjøres stadig nye forsøk på å levere en innkoding som ivaretar større deler av virkeligheten. Mindre adekvate måter å forestille seg sammenhenger på er produktive for å finne mer adekvate former.¹³¹

For det andre peker historieteksten mot meningsstrukturer som selv er historiske. Historiske data gjøres forståelige ved at de knyttes til kulturens nedarvede konvensjoner for å gi mening til den menneskelige tilværelsen. Mens språket i seg selv er ahistorisk, er derfor meningen språket viser til skapt gjennom historisk erfaring. Dessuten understreker White meningens historisitet ved å foreslå at de meningsbærende strukturene stadig prøves mot deres evne til å

¹³⁰ Jakobson, "Closing Statement: Linguistics and Poetics", 352-357; White, "The Question of Narrative in Contemporary Historical Theory", 39-42, 223.

gi mening til nye historiske forløp.¹³² Snarere enn å være fundamentalt atskilt fra det historiske kan plottstrukturene derfor sies å være krysningspunktet for formidling mellom nåtidig og fortidig erfaring. Kanskje kan man si at de fungerer som et nivå mellom språk og historie på samme måte som Kosellecks ”begrep”, Foucaults ”diskurs” og Skinners ”talehandling”.¹³³

Endelig er det meningsstrukturenes allmenne karakter som gjør kommunikasjon av mening mulig. Historikerens fortolkning, representasjon og formidling av meningen med et historisk forløp er avhengig av plottstrukturer som vedkommende deler med sitt publikum. Det betyr at det er meningsens språklige karakter som gjør det mulig for publikum, så vel som for forskeren, å dekode den. Derfor mener White også at et retorisk innsteg til hermeneutikk og historiografi *unngår* historismens relativismeproblem. Mens meningsbegrepet i historismen var forankret i hver enkelt periode, folk og språkområde, åpner meningsbegrepet i Whites retorikk for at utveksling og formidling av mening er mulig.

White beholder derfor både den teoretiske muligheten for, og den faglige betydningen av, forbindelsen mellom språket og menneskets ikke-språklige omgivelser. Mening i teksten oppstår gjennom et språklig spill mellom ulike troper, men disse reglene for meningsdannelse er forankret i bredere antropologiske og kulturelle fenomener. Det gir et meningsbegrep som betoner historisk kontinuitet snarere enn brudd. Samtidig er kontinuiteten flyttet inn i selve tegnspeilet idet det er de språklige figurene som står i en historisk tradisjon, ikke forholdet mellom tegn og referent. Også White vil derfor si at mening bare kan avdekkes gjennom den forskjell en ny tropologisk innkoding representerer i forhold til en eksisterende, men dette handler ikke primært om en funksjonell og relasjonell forskjell på tegnets nivå, slik det gjør det i den klassiske strukturalistiske lingvistikken, men en forskjell mellom ulike måter å uttrykke mening på i en helhetlig historisk diskurs.¹³⁴

Det er nok samtidig en korrekt iakttakelse når Ankersmit anklager White, og andre representanter for litteraturteoretisk inspirert narrativitetsteori, for å sette forholdet mellom

¹³¹ White, “Topology, Discourse, and the Modes of Human Consciousness”, 1-4, 20-21.

¹³² White, “Interpretation in History”, 58-61.

¹³³ Jordheim, *Lesningens vitenskap*, 125-126; Anders Esmark, Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen, ”Poststrukturalistiske analysestrategier: En introduksjon”, i *Poststrukturalistiske analysestrategier*, redigert av Anders Esmark, Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen, 7-39 (Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 2005), 13-15.

¹³⁴ White, “Topology, Discourse, and the Modes of Human Consciousness”, 2-4.

språket og verden i parentes. White og Ankersmit er enige om at språket rommer en referensiell funksjon fordi man kan bruke det til å kommunisere påstander om empirisk avdekkede enkeltfakta. Det er dette Ankersmit kaller det deskriptive nivået i historiografien og som White nok vil omtale som å etablere fakta om hva som er eller har vært *virkelig*.¹³⁵ Men Ankersmit ønsker å sikre en, riktignok pragmatisk, epistemologisk status også for det som går utover dette deskriptive nivået, nemlig det komplekset av faktapåstander, vurderinger og metaforer som han kaller representasjonsnivået.¹³⁶ White mener imidlertid at alt som går utover det deskriptive nivået er innvevd i fiktive og retoriske strategier for å gi det historiske forløpet en mening og at det på nivået for historisk representasjon derfor gir liten mening å operere med referensielle eller epistemologiske kriterier. Samtidig er det her historieskrivningen er både mest relevant og mest konfliktfylt, fordi det er *meningen* med historien, dens sannhet for oss, som det er viktig for historiefaget å diskutere.

Der Ankersmit snakker om historisk representasjon som et felt for reell søken etter epistemologisk adekvat kunnskap, vil derfor White peke på representasjon som en arena for forhandlinger og konflikt som nettopp ikke kan styres av kunnskapsteoretiske kriterier. Eller igjen: Mens Ankersmit kan beskyldes White for å ikke ta tilstrekkelig hensyn til at også den tekstlige representasjonen av fortiden kan ta mål av seg å si noe sant om den i kunnskapsteoretisk forstand, kan White anklage Ankersmit for å se bort fra maktperspektivet som ligger i enhver fortolkning av fortiden.

Disse trekkene peker i retning av en avgjørende forskjell mellom White og den tradisjonelle strukturalismen. Mens man i strukturalistiske forskningsstrategier gjerne var ute etter å avdekke de underliggende og interne strukturene i samfunnssystemet, var White like opptatt av å beskrive de dynamiske relasjonene mellom språket og verden. Dreiningen kan tilskrives en forskjell i hva som var objekt for undersøkelsen. For White var studiet av historietekstenes oppbygning også studiet av en forståelsesprosess, en vilje til viten. Han rettet blikket fra tekster og samfunnssystemenes interne grammatikk til deres tilblivelse som diskurser om verden. Språket som system balanseres hele tiden opp mot språket som prosess.

¹³⁵ Ankersmit, *Historical Representation*, 39-48, 60-63. White utvikler distinksjonen mellom "the real" og "the true" etter den mest strukturalistiske perioden i forfatterskapet, se for eksempel Hayden White med Erlend Rogne, "Hensikten med fortolkning er å skape rådvillhet i møte med virkeligheten", 106.

¹³⁶ Det er svært vanskelig å forstå hvordan Keith Jenkins kan hevde det motsatte, se Keith Jenkins, *Refiguring History: New Thoughts on an Old Discipline* (London – New York: Routledge, 2003), 46-53.

3.2.3 Inn og ut av strukturalismer

Denne dynamikken økte naturlig nok idet White etter hvert gikk bort fra den eksplisitt formalistiske modellen han trakk opp i *Metahistory*. Selv om White har opprettholdt interessen for de fire tropene og plottene han identifiserte der, har han også poengtert at variasjonene i troper, figurer og plott i prinsippet bare er begrenset av kulturelle konvensjoner. I løpet av 1980-tallet bevegde White seg mot en løsere definisjon av tropologien som ”a more or less systematized cluster of notions about figurative language”.¹³⁷ Man kan godt si at han med dette oppløste det strukturalistiske rammeverket for tropologien, men det må samtidig understrekes at han beholdt den grunnleggende intensjonen med modellen. Både før, i og etter *Metahistory* har White vært opptatt av at operasjonene historikeren foretar i skrivearbeidet ikke primært er av logisk art. Tropologikken, retorikken, den ”narrative logikken” i alle narrativer illustrerer hvordan historisk mening oppstår gjennom poetiske og ikke-vitenskapelige mekanismer, gjennom sammenhenger som er figurative mer enn de er logiske.¹³⁸

I vurderingen av spenningen mellom struktur og fleksibilitet i tropologien er det også instruktivt å legge merke til hvor langt White følger en forfatter som Michel Foucault og hvor han bøyer av. Ut fra det jeg har sagt så langt, er det selvsagt åpenbare affiniteter mellom White og Foucault, blant annet i betoningen av diskursens tilblivelse og forholdet mellom fortolkning og makt. I essayet ”Foucault Decoded” sluttet da også White seg til hovedtrekkene i Foucaults beskrivelse av menneskevitenskapene i *Les mots et les choses*. Han mente imidlertid at Foucault hadde oversett at overgangen mellom epistemene lot seg forklare som en utvikling fra en metaforisk til en ironisk beskrivelse av verden.¹³⁹ White brukte dermed tropene for å forklare det som hos Foucault var tilsynelatende umotiverte epistemiske skifter. Noen år senere gjentok han denne strategien overfor lauet av poststrukturalister og dekonstruktivister ledet av Foucault, Barthes og Derrida.¹⁴⁰

¹³⁷ White, ”Literary Theory and Historical Writing”, 10.

¹³⁸ Sammenlign for eksempel disse tekstene fra henholdsvis 1969 og 1988: White, ”The Politics of Contemporary Philosophy of History”, 36; White, ”The Rhetoric of Interpretation”, *Poetics Today* 9, nr. 02 (1988), 270-273.

¹³⁹ White, ”Foucault Decoded”, 251-259.

¹⁴⁰ White, ”The Absurdist Moment in Contemporary Literary Theory”, 281. Dominick LaCapra mente White karikerte en poststrukturalistisk posisjon som ”egentlig” lå i hans egne tekster. White brukte imidlertid den eksistensialistiske termen ”absurdisme” som sympatisk karakteristikk. LaCapra, ”A Poetics of Historiography”, 78-79; Hayden White med Ewa Domańska, ”Hayden White”, 32-33.

Den prinsipielle fleksibiliteten i tropologien hindret derfor ikke at tropene var tilstrekkelig stabile til å kunne vendes også mot disse ”absurdistene” som et slags defensivt bolverk mot den fullstendige meningsoppløsning. Det *var* mulig å oversette mellom diskursene og trenge inn i meningen, siden det bak dem lå en grunnleggende, tropologisk struktur. Slik leverer White både det som kan karakteriseres som et strukturalistisk tilsvarende til poststrukturalismen – se, systemet finnes! – og et poststrukturalistisk korrektiv til strukturalismen all den tid systemet er mangfoldig nok til å ivareta hele bredden av en gitt kulturs litterære uttrykksformer. Lest slik, både bekrefter og utfordrer tropologien strukturen.

Avslutningsvis er det verdt å merke seg at White ikke går meningen og subjektet like radikalt etter i sømmene som enkelte av hans samtidige: Begge deler fremstår som forholdsvis stabile størrelser som nærmest gjensidig forutsetter og garanterer hverandre.¹⁴¹ Whites dekonstruksjon av historieteksten er en påpekning av de retoriske og fiktive elementene i den, men som jeg har vist, er disse elementene i tur lokaliserbare og kommuniserbare. Til tross for spenningen mellom struktur og innovasjon som jeg noterte over har White heller ikke brukt tid på å problematisere subjektets rolle som forankringspunkt for språket. Den språklige kreativiteten og viljen til viten som driver forståelsen er begge forankret i subjektet. Som vi skal se, impliserer også Whites forestilling om historiens sublimitet at det trekkes opp et skille mellom den kaotiske og meningsløse omverdenen og subjektet som står fritt til å skape en meningsfull tilværelse for seg selv. I neste kapittel vil jeg argumentere for at dette er en del av Whites historiefilosofiske eksistensialisme.¹⁴²

Dette utelukker ikke at det kan oppstå meningsforflytninger av andre grunner. Selv om de kulturelle konvensjonene garanterer en form for stabilitet, er disse konvensjonene i seg selv foranderlige og gjenstand for definisjonskamp. Når de meningsbærende strukturene ”testes” med henblikk på om de kan gi en adekvat forståelse av virkeligheten, vil det gjerne oppstå konflikt mellom sosiale grupper om hvilke perspektiver som er mest realistiske. De tradisjonelle elitenes beskrivelse av den franske revolusjon som et tragisk drama ble utfordret av borgerskapets forståelse av det som en komedie. At den opprinnelige historiske meningsfyllden i begge disse perspektivene så å si har blitt fordreid eller har gått tapt,

¹⁴¹ For et lignende argument som det følgende, se Kellner, “Narrativity in History”, 14-15.

¹⁴² For subjektets posisjon i eksistensialisme og strukturalisme, se Schaanning, *Modernitetens oppløsning*, 23-24.

understrekes av at både Michelets og Tocquevilles historier om revolusjonen i dag er skjøvet ut av det historiske og inn i det litterære feltet.¹⁴³

*

Whites tropologiske rammeverk, slik det har blitt drøftet her, ble utarbeidet i det som samtidig var den mest systematiske teoretiske og den mest strukturalistiske perioden i forfatterskapet hans, nemlig 1970-tallet. Hvordan skal man så vurdere dette i forhold til helheten av Whites arbeider? I ettertid har White ofte poengtert at metoden i *Metahistory* er utdatert, han har understreket at den strukturalistiske tilnærmingen til historieteksten var et pragmatisk valg og han inntar gjerne en metaposisjon i forhold til strukturalismen og poststrukturalismen. Alt dette bør nok leses som retoriske grep, all den tid essayene fra denne perioden må forstås som seriøse forsøk på å forankre metoden i en strukturalistisk teori om språk og bevissthet.

I løpet av 1980-tallet forlot White det man kan kalle de mest strukturalistiske elementene i tropologien, spesielt hypotesen om at tropologien både var en teori om bevisstheten og om språket.¹⁴⁴ Samtidig beholdt han grunntrekkene i modellen slik den er skissert ovenfor, og han vendte tilbake til den i flere essay fra 1980- og 1990-tallet.¹⁴⁵ Det skjer likevel en forskyvning i interessen hos White. Studiet av tropene handler på mange måter om hva som skjer før kunnskapen munner ut i en helhetlig narrativ. Men etter hvert rettet White heller oppmerksomheten mot variasjonen og bredden i typen narrativer og diskursive former. Den viktigste spenningen i Whites forfatterskap ligger derfor ikke i korreksjonene av tropologien, men i forholdet til den diskursen der tropene mest iøynefallende utnyttes for å produsere historisk mening: den historiske narrativen.

3.3 Narrativets nytte og unytte for livet

Dersom man i en fremstilling som min kan si at konferansen ”The Languages of Criticism and the Sciences of Man” i 1966 satte tonen for strukturalistiske forskningsstrategier i

¹⁴³ White, ”Literary Theory and Historical Writing”, 14-15.

¹⁴⁴ Ibid., 17.

amerikansk akademia, så vel som i Whites forfatterskap, kan kanskje konferansen ”Narrative: The Illusion of Sequence” i 1979 tjene som utgangspunkt for en drøftelse av Whites oppfatning av den historiske narrativen. Konferansen ble arrangert av det nylig oppstartede, Chicago-baserte tidsskriftet *Critical Inquiry*, og blant deltagerne var Hayden White, Jacques Derrida, Paul de Man og Paul Ricoeur.

White kalte foredraget sitt ”The Value of Narrativity in the Representation of Reality”, men det syntes som om han snarere tok til orde for at man måtte forkaste narrativ representasjon.¹⁴⁶ Da innleggene senere ble publisert, bemerket redaktøren i *Critical Inquiry* at White hadde vært den av talerne som var mest kritisk til den narrative formen.¹⁴⁷ Knappe ti år senere var imidlertid tonen en annen. White kan ha hatt konferansen i 1979 i tankene da han i 1988 pekte på at det på slutten av 1970-tallet hadde funnet sted en ”explosion on the critical scene” av teorier om narrativitet og ideologi.¹⁴⁸ På dette tidspunkt ga han klart uttrykk for at han ikke lenger ønsket å fradømme narrativen dens legitimitet. Som de divergerende fortolkningene av Whites oppfatning av den narrative formen viser, er dette spennet et potensielt problem som jeg vil se litt nærmere på.

I *Metahistory* og essayene fra 1970-tallet hadde White som vi så lagt stor vekt på at språket var et nødvendig element i måten mennesket forholdt seg til omverdenen på. Studiet og klassifiseringen av diskurser ble tilbakeført til retoriske troper, og det ble samtidig antydnet at disse tropene speilet strukturer ikke bare i språket, men også i selve den menneskelige bevissthet. Språket formidlet mellom en metaforisk hypotese om verden og nye erfaringer om den. Derfor var det ikke noen absolutt motsetning mellom sant og falskt, feiltagelser og innsikter. Fornuft og fantasi var poler i et kontinuum av måter å gripe virkeligheten på, på samme måte som poesi og prosa var ulike måter å representere den på.¹⁴⁹ Slik diskursene var en ”running to and fro” mellom bevissthet og omverden, bestod de også av et stadig samvirke mellom ulike modi i teksten. I *Metahistory* beskrev White hvordan kombinasjonen av det deskriptive momentet (plottet) og det argumentative momentet (forklaringsmodellen)

¹⁴⁵ Se for eksempel ”The Rhetoric of Interpretation” fra 1988 om fortolkning som bevissthetens forsøk på å gripe et fremmed fenomen og sammenlign ”Literary Theory and Historical Writing” fra samme år med innledningen til *Metahistory*: White, ”The Rhetoric of Interpretation”, 253-274; White, ”Literary Theory and Historical Writing”, 8.

¹⁴⁶ White, ”The Value of Narrativity in the Representation of Reality”, 4.

¹⁴⁷ W. J. T. Mitchell, ”Editor’s Note: On Narrative”, *Critical Inquiry* 7, nr. 01 (1980), 2.

¹⁴⁸ White, ”Literary Theory and Historical Writing”, 19. White henviste blant annet til et essay av Jacques Derrida som ble fremlagt på samme konferanse som hans egen ”The Value of Narrativity”.

¹⁴⁹ Hayden White, ”The Irrational and the Problem of Historical Knowledge in the Enlightenment” (1972), i White, *Tropics of Discourse*, 140-145.

skapte en normativ effekt. I introduksjonsessayet til artikkelsamlingen *Tropics of Discourse* (1978) poengterte han at beskrivelse og argumentasjon, utlagt som henholdsvis ”mimesis” og ”diegesis”, sammen skapte diskursens regler.¹⁵⁰ Det gjennomgående temaet i begge disse modellene er at diskurser må forstås som vever av referensielle, deskriptive, normative og epistemologiske momenter, nivåer eller meldinger.

Men ved å peke på at diskursen etablerer normer og regler viste White også at forståelse og fortolkning aldri er uskyldig. Den som får gjennomslag for sin egen beskrivelse av omverdenen – den som, med Whites ord, finner en sekvens av ord som kan ”temme” tingene¹⁵¹ – kan samtidig legitimere handling på bakgrunn av denne fortolkningen. Det var denne forbindelsen mellom narrativitet og ideologi som i en håndfull essayer fra årene rundt 1980 ble spisset til en kritikk av den narrative formen som sådan.

Den grundigste beskrivelsen av hva White i denne perioden la i begrepet ideologi finnes i et essay om den tyske 1800-tallshistorikeren Johann Gustav Droysen, trykket i *History and Theory* i 1980. Der trakk White veksel på tekster av den franske filosofen Louis Althusser. I etterkant av studentopprørene i 1968 hadde Althusser skrevet om hvordan det kapitalistiske samfunnet reproduserte seg selv gjennom å forme borgerne til subjekter som orienterte seg innenfor de herskende maktforholdene. Han mente den viktigste formen for slik reproduksjon skjedde innenfor det han kalte ideologiske statsapparater – institusjoner som gjerne tilhørte den private sfæren, men som formidlet koder, normer og holdninger til produksjonsforholdene som samfunnssubjektene måtte innta for å fungere. Fremst i rekken av slike institusjoner stod utdanningssystemet.¹⁵²

White brukte Althusser til å argumentere for at ideologi handlet om å skape et lesersubjekt som var tilpasset virkeligheten slik den ble fremstilt. Litterære, politiske og historiske diskurser bygde på premisser som leseren måtte gå med på for å kunne erfare dem som litteratur, politikk og historie – antagelser om hvilke verdier subjektet hadde og hvilke kategorier det forstod verden gjennom. Leserens måtte så å si tre inn i et sett av verdier for å kunne agere på en meningsfylt måte i den virkeligheten hun ble presentert for. Slik var det ikke den eksplisitte moralen eller hendelsene som ble beskrevet som utgjorde den

¹⁵⁰ White, “Topology, Discourse, and the Modes of Human Consciousness”, 4-5.

¹⁵¹ Ibid., 21.

¹⁵² Louis Althusser, “Ideology and Ideological State Apparatuses: Notes towards an Investigation” (1970), i Louis Althusser, *On Ideology*, 1-60 (London – New York: Verso, 2008), 1-60.

ideologiske kjernen i en tekst, men forholdet den la til grunn mellom lesersubjektet og den sosiale virkeligheten.¹⁵³

Makt ble etablert og fordelt i sosiale grupper gjennom at enkelte slike oppfatninger om hva som var realistiske eller troverdige former for representasjon, fortolkning og praksis oppnådde status som konvensjon og dermed vant en form for moralsk autoritet.

Vitenskapelig virksomhet var derfor like mye en kamp om å gjøre egen praksis til konvensjon, som det handlet om å levere en korrekt fortolkning av studieobjektet. I mangelen på allment aksepterte transcendentale normer var fortolkning i sin essens en “agonistic enterprise...every claim to knowledge is also a claim to power”.¹⁵⁴

Disse merknadene forholder seg imidlertid til alle former for språkbruk. Hva var da grunnen til at den narrative formen var spesielt problematisk? Dersom vi vender tilbake til Whites innlegg på konferansen i 1979, ser vi at White oppfattet narrativer som spesielt moraliserende diskurser. Som nevnt hadde White på begynnelsen av 1970-tallet overtatt Louis O. Minks oppfatning om at narrativer var kjennetegnet ved den narrative avslutningen. Det som skilte historiske narrativer fra tidligere former for historiske fremstillinger, slik som annaler og krøniker, var at de gjennom avslutningen av fortellingen fremtvang moraldommer over de hendelsene og prosessene som hadde blitt beskrevet. Idet narrativen kommer til sin slutt, skapes det et inntrykk av at både forløpet og den sosiale og politiske tilstanden fortellingen leder frem til er meningsfylt i moralsk forstand.¹⁵⁵ Det betyr selvsagt ikke at historiske narrativer ikke har kunnskapsmessig verdi. Men, poengterer White, det den narrative formen bringer til formidlingen av de historiske funnene, er en moralsk snarere enn en epistemologisk eller hermeneutisk merverdi.¹⁵⁶

Den særlige ideologiske komponenten i historiske narrativer lå derfor i at de bidro til å forsone lesersubjektet med de eksisterende sosiale og politiske vilkårene. De ga det historiske forløpet skinn av “continuity, wholeness, closure” og skapte en moralsk bevissthet hos leseren om at nettopp disse kategoriene var spesielt adekvate for å beskrive fortiden.¹⁵⁷

¹⁵³ Hayden White, “Droysen’s *Historik*: Historical Writing as a Bourgeois Science”, i White, *The Content of the Form*, 86-88. Se også Hayden White, “Literature and Social Action: Reflections on the Reflection Theory of Literary Art”, *New Literary History* 11, nr. 02 (vinter, 1980), 380.

¹⁵⁴ Hayden White, “Conventional Conflicts”, *New Literary History* 13, nr. 01 (høst, 1981), 155-156.

¹⁵⁵ White, “The Value of Narrativity in the Representation of Reality”, 20-25.

¹⁵⁶ White, “The Narrativization of Real Events”, 795-798.

¹⁵⁷ White, “Droysen’s *Historik*”, 87-88.

Gjennom å foregi å levere en realistisk representasjon av fortiden, mente White, formidlet den historiske teksten et sett av kriterier for hva som var realistisk og virkelig, kriterier som låste leseren i en bestemt posisjon også i vurderingen av den samtidige virkeligheten.¹⁵⁸ Dette gjorde at den narrative formen i seg selv produserte en form for konservativ ideologi, en holdning til de sosiale omgivelsene som aksepterte at det bestående var meningsfylt.

*

Det er ingen tvil om at White i disse essayene var langt mer kritisk til den narrative formen enn han hadde vært i *Metahistory* og *Tropics of Discourse*. Det er fristende å lese dette som en overgang fra en strukturalistisk til en poststrukturalistisk forskningsstrategi, og slik ble det også delvis forstått på 1980-tallet.¹⁵⁹ Det er likevel vanskelig å slå dette fast ut fra det tekstlige materialet i seg selv. I ”The Value of Narrativity” nøyer White seg med å stille retoriske spørsmål. I det andre essayet som spesielt trekkes frem som en poststrukturalistisk tekst, ”The Politics of Historical Interpretation”, kommer han bare med løse henvisninger til poststrukturalistiske teoretikere. I motsetning til måten White håndterte strukturalismen på, gjør han selv etter det jeg kan se aldri systematisk bruk av poststrukturalistisk teori.¹⁶⁰ Selv om White selv har sagt at inspirasjonen fra den franske Annales-skolen og Roland Barthes gjorde ham mistenksom overfor narrativitet, synes poststrukturalismen fremfor alt å spille en retorisk rolle for ham – som et symbol på angrepet på rådende autoriteter og konvensjoner.¹⁶¹

Både ”The Value of Narrativity” og ”The Politics of Historical Interpretation” ble dessuten presentert i en noe spesiell talekontekst. Tidsskriftet *Critical Inquiry* hadde siden etableringen i 1974 tatt mål av seg til å være et forum for avantgarde teoridebatt og kontroversielle tekster.¹⁶² Begge konferansene fant sted i perioden hvor ”fransk teori” hadde størst innflytelse på tidsskriftet.¹⁶³ Den eneste poststrukturalistiske teoretikeren White

¹⁵⁸ Ibid., 88-89.

¹⁵⁹ Peter De Bolla skrev for eksempel i 1986 at de to essayene plasserte White ”at the cutting edge” av ”the penetration of post-structuralist theory into the domain of academic history writing”. Peter De Bolla, ”Review: Disfiguring History”, *Diacritics* 16, nr. 04 (vinter, 1986), 49.

¹⁶⁰ Sammen med Althusser var det arbeidene til Max Weber som ga retning for mye av Whites ideologikritikk, for eksempel i beskrivelsen av disiplinenes utelukkelsesmetoder. Se White, ”Conventional Conflicts”, 153.

¹⁶¹ Hayden White med Erlend Rogne, ”Hensikten med fortolkning er å skape rådvillhet i møte med virkeligheten”, 110; White, ”Conventional Conflicts”, 146.

¹⁶² W. J. T. Mitchell, ”Twenty Years of *Critical Inquiry*”, *Critical Inquiry* 21, nr. 04 (sommer, 1995).

¹⁶³ Sande Cohen, ”*Critical Inquiry*, *October*, and Historicizing French Theory”, i *French Theory in America*, redigert av Sande Cohen og Sylvere Lotringer, 191-215 (New York – London; Routledge, 2001), 191, 200-204, 211-213. Cohen mener for øvrig at redaksjonen i *Critical Inquiry* aldri var så radikal som de ønsket å gi uttrykk for, men at de snarere

henviste til i ”The Politics of Historical Interpretation”, Julia Kristeva, var selv foredragsholder på konferansen.¹⁶⁴

Det er viktig å merke seg at White selv ikke i denne perioden stilte seg entydig avvisende til narrativens moralske og ideologiske funksjon. Debatten i *Critical Inquiry* i etterkant av ”The Value of Narrative” gjør dette tydelig. Louis O. Mink, som 10 år tidligere hadde gitt mye av retningen for Whites forståelse av den narrative formen, ga uttrykk for at det var urimelig å anta at narrativitet primært var et redskap for å skape moralsk mening, slik White hadde ment.¹⁶⁵ Whites svar er instruktivt fordi det i langt større grad enn det opprinnelige foredraget peker på verdien av at historieskrivningen foregår innenfor en moralsk horisont:

*It is only by virtue of what it teaches about moral wisdom, or rather about the irreducible moralism of a life lived under the conditions of culture rather than nature, that narrative can claim cognitive authority at all...[P]recisely because the same set of events can be plausibly narrativized as either tragedy or comedy, either romance or farce, narrative has the power to teach what it means to be moral beings.*¹⁶⁶

Når vi kommer til 1984 har White moderert narrativitetskritikken ytterligere. I en drøftelse av ”The Question of Narrative in Contemporary Historical Theory” var White igjen opptatt av å beskrive hvordan historiske narrativer nettopp på grunn av sin nære kontakt med litterære figurer og plott kunne gjøre krav på en poetisk eller allegorisk sannhetsverdi. I stedet for å se på enhver historisk narrativ som ”mythic or ideological in nature”, skrev han nå, burde man forstå den som en allegori, ”as saying one thing and meaning another”.¹⁶⁷ Barthes trekkes frem blant representantene for en av flere innfallsvinkler i debatten om narrativitet, men nå legger White inn markører som signaliserer avstand til de ”highly problematical theories of language, discourse, consciousness, and ideology” som ligger bak poststrukturalismen.¹⁶⁸ Denne avstanden markeres igjen i ”Literary Theory and Historical

rammet inn de dekonstruktivistiske og poststrukturalistiske bidragene med en redaksjonell linje som forsvarte historie og liberal humanisme.

¹⁶⁴ Hayden White, ”The Politics of Historical Interpretation: Discipline and De-Sublimation” (1982), i White, *The Content of the Form*, 81.

¹⁶⁵ Louis O. Mink, ”Everyman His or Her Own Annalist”, *Critical Inquiry* 7, nr. 04 (1981), 782-783.

¹⁶⁶ White, ”The Narrativization of Real Events”, 797. Se også White, ”Droysen’s *Historik*”, 86.

¹⁶⁷ White, ”The Question of Narrative in Contemporary Historical Theory”, 45.

¹⁶⁸ *Ibid.*, 35-37.

Writing” fra 1988, hvor det heter at narrativer ikke er mytiske i seg selv, men at både myter, litteratur og historieskrivning benytter seg av den narrative formen.¹⁶⁹

Kanskje kan man si at White løste problemet med den historiske narrativen ved å bekrefte innsikten fra *Metahistory*, nemlig at språket ligger i bunn som et universelt fenomen som kan benyttes på ulike måter. Mens han i essayene som ble diskutert over la størst vekt på den ideologiske brodden i den narrative formen, vendte han i løpet av 1980-tallet tilbake til en funksjonell analyse av narrativen som et performativ som benytter seg av en rekke koder - ”communication” / ”logic”, ”expression” / ”poetic” og ”conation” / ”rhetoric” – for å fylle ulike funksjoner i teksten.¹⁷⁰

Men det er også gode grunner for å anse kritikken som kom til syne i essayene som her har vært vurdert for å være konsistente med større linjer i Whites forfatterskap. For det første kan man si at Whites poengtering av den ideologiske dimensjonen i narrativer finner sin motsats i letingen etter en ansvarlig måte å skrive og snakke på. Allerede i *Tropics of History* skrev White om nødvendigheten av å opparbeide en form for språklig selvrefleksivitet, en bevissthet om egen utsagnposisjon og eget perspektiv.¹⁷¹ I ”The Value of Narrativity” trakk han på samme måte opp et skille mellom åpen, genuin diskurs og lukket, narrativ diskurs, mellom det å berette [narrate] og det å narrativisere [narrativize].¹⁷² Den som beretter, erkjenner og synliggjør diskursens subjektive karakter. Det å narrativisere er derimot å påføre hendelsene fortellingens form, skjule det poetiske momentet og late som om det er tingene selv som kommer til syne i språket.¹⁷³ Mens den genuine diskursen bevisst utnytter språket som metafor for virkeligheten, tar den som narrativiserer metaforen bokstavelig. En slik diskurs nærmer seg myten:

¹⁶⁹ White, ”Literary Theory and Historical Writing”, 22.

¹⁷⁰ White, ”The Question of Narrative in Contemporary Historical Theory”, 39-42. Det er sannsynlig at denne dreiningen blant annet kom som en følge av Fredric Jamesons og Paul Ricoeurs arbeider på begynnelsen av 1980-tallet. Ricoeur holdt foredraget ”Narrative Time” på *Critical Inquiry*s konferanse i 1979, og det er slående hvordan White i etterkant stadig henviser til dette essayet, og etter hvert til Ricoeurs hovedverk *Temps et récit*, også som støtte for sine egne utlegninger om narrativitet. Se for eksempel White, ”The Rhetoric of Interpretation”, 270-273. White har bemerket, men ikke tidfestet, innflytelsen fra Ricoeur, se Hayden White med Erlend Rogne, ”Hensikten med fortolkning er å skape rådvillhet i møte med virkeligheten”, 110.

¹⁷¹ White, ”Tropology, Discourse, and the Modes of Human Consciousness”, 2-4.

¹⁷² White er alt annet enn klar i begrepsbruken når det gjelder dette. Som nevnt, har jeg valgt å skille konsekvent mellom narrativen på den ene siden og beretningen på den andre, men flere steder bruker White begrepet ”narrate” selv når han eksplisitt sikter til narrativisering av et hendelsesforløp. Se for eksempel White, ”The Value of Narrativity in the Representation of Reality”, 5.

¹⁷³ Ibid., 2-3.

*When a fiction, such as a novel or a poem, is taken literally, as a report of reality rather than as a verbal structure with more or less direct reference to the world of experience, it becomes mythologized. Yet...the degeneration of fictions into myths is discernible only from the vantage point of a culture whose characteristic critical operation is to expose the myth lying at the heart of every fiction.*¹⁷⁴

Distinksjonen mellom beretning og narrativisering i "The Value of Narrativity" kan leses som et forsøk på å komme utenom den narrative formens ideologiske byrde. Beretningen er en annen type diskurs enn narrativen. Men på samme måte som White i løpet av 1980-tallet løste opp den tette forbindelsen mellom narrativitet og ideologi, ble skillet mellom beretning og narrativisering erstattet av en distinksjon mellom åpne og lukkede narrativer. Whites beskrivelse av den litterære modernismens formspråk er et godt eksempel på denne modifisering. Etter korreksjonen fra Louis O. Mink i 1970 hadde White valgt å anse modernismens tekster for å være ikke-narrative, spesielt siden de ofte manglet en narrativ avslutning. Siden 1980-tallet har han heller sett på modernismen som en særlig adekvat form for narrativ diskurs.¹⁷⁵ Det som skjer i begge tilfeller er at White går bort fra tanken om at narrativer er én, spesielt ideologisk, form og heller ser på dem som et bredt spekter av mer eller mindre åpne måter å skrive på.

For det andre mener jeg det er rimelig å se Whites kritikk av den narrative formen som del av en bredere problematikk der språkbruk settes i sammenheng med bestemte oppfatninger om ideologi, politisk handling og historisk mening. Den narrative formen inngår i et kompleks av etablerte konvensjoner for å forstå fortid og samtid, mener White. Bestemte oppfatninger om Narrativitet, Historie og Politikk har vunnet forrang når vi skal beskrive og handle i verden, med all den moralske autoritet som følger med slike konvensjoner.¹⁷⁶ Avvisningen av den narrative formen settes derfor i forbindelse med en avvisning av historisk mening i seg selv,¹⁷⁷ og White gir i årene rundt 1980 uttrykk for at det er nødvendig å oppheve begge disse elementene for å skape visjoner om historien og mennesket som kan inspirere til politisk handling. Dilemmaet er at språkbruk både er nødvendig, for å forstå omgivelsene, og politisk, fordi den aktiverer ulike måter å forholde seg til den sosiale virkeligheten på. I dette perspektivet dreier Whites forhold til narrativen seg derfor om en høyst reell ambivalens. Jeg

¹⁷⁴ Hayden White, "The Forms of Wildness: Archaeology of an Idea" (1972), i White, *Tropics of Discourse*, 177.

¹⁷⁵ Hayden White med Erlend Rogne, "Hensikten med fortolkning er å skape rådvillhet i møte med virkeligheten", 110.

¹⁷⁶ Hayden White, "Getting out of History", *Diacritics* 12, nr. 03 (høst, 1982), 12-13; White, "Conventional Conflicts", 157-160; White, "Droysen's *Historik*", 101-103.

¹⁷⁷ White, "The Value of Narrativity in the Representation of Reality", 2.

foreslår at White forsøker å løse den ved å lete etter nye måter å skrive på. Når språkbruk uomgjengelig veves inn i moralske forhandlinger, gjelder det å bringe den ideologiske dimensjonen til overflaten, men også – for White – å på moralsk grunnlag velge å la historieskrivningen reflektere frigjørende ideologier. For å få en klarere forståelse av dette er det nødvendig å gå fra en diskusjon av Whites oppfatning av den narrative formen til å undersøke hvordan han vurderer nytten og unytten ved historisk mening. Det er tema for neste kapittel.

4. Historiefilosofi: Om det virkelige, det mulige og det sanne

*Sartre maintains...that history-in-general has no meaning, but then goes on...to insist that men should (indeed, inevitably must) give it a meaning through the choice of a perspective – reactionary, conservative, liberal or radical, as the case may be.*¹⁷⁸

*[Lévi-Strauss] does not deny the form-giving powers of historical consciousness, but he does deny that historical consciousness is necessary to the creation of the most desirable form that human nature may take.*¹⁷⁹

4.1 Introduksjon: Historie og modernisme

Fra ”The Burden of History” og frem til i dag har White henvist til modernismen som modell for historiefaget. Han bruker begrepet modernisme slik jeg skisserte det i innledningen til denne oppgaven, om den kulturelle strømmingen som oppstod mot slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet og som innenfor litteraturen nådde sitt høydepunkt i mellomkrigstiden med forfattere som Ezra Pound, T. S. Eliot, Gertrude Stein, James Joyce, Marcel Proust og Virginia Woolf.¹⁸⁰ Denne måten å bruke begrepet på leser modernismen som et svar på enkelte av trekkene i den vestlige moderniteten og den moderne verden, på en måte som setter den i forbindelse med postmodernismen enkelte mener har fulgt etter den i tid. Med modernistisk historieskrivning og historiebevissthet skal det her derfor menes en historieskrivning formet av den kulturelle modernismen mer enn etter idealene i den vestlige moderniteten.¹⁸¹

Begrepet ”kulturell modernisme” vil romme mer enn den litterære modernismen i snever forstand. Jeg følger her den amerikanske litteraturviteren Sanford Schwartz, som i sin bok

¹⁷⁸ White, ”The Politics of Contemporary Philosophy of History”, 40.

¹⁷⁹ Ibid., 51.

¹⁸⁰ Hayden White, ”The Modernist Event”, i White, *Figural Realism*, 189. White bruker betegnelsene ”modernism” og ”avant-garde” om hverandre, og jeg vil gjøre det samme. Jeg tar derfor ikke hensyn til skillet enkelte mener ligger i modernismens og avantgardens forhold til masse- og populærkultur. Rainey problematiserer dette skillet i: Lawrence S. Rainey, *Institutions of Modernism: Literary Elites and Public Culture* (New Haven – London: Yale University Press, 1998), 1-9, 169-172.

¹⁸¹ Begrepet ”modernist history” brukes også hyppig med referanse til en form for historieskrivning som knytter an til modernitetens idealer, og som derfor står i en viss motsetning til modernistisk og postmoderne historieskrivning. Se for eksempel Jenkins, *Refiguring History*, 2; Breisach, *On the Future of History*, 4.

The Matrix of Modernism argumenterer for at begrepet kan benyttes for å betegne enkelte særtrekk ved det bredere intellektuelle klimaet i denne perioden og at det slik innbefatter både filosofiske og litterære uttrykk.¹⁸² White benytter seg ofte av en slik bred definisjon, for eksempel når han i ”The Burden of History” plasserer Friedrich Nietzsche, de litterære modernistene og de franske eksistensialistene innenfor den samme modernistiske tradisjonen.¹⁸³

Når jeg bruker modernismen som hermeneutisk nøkkel, innebærer ikke det at White er eller var modernist, selv om han i den tidlige fasen av forfatterskapet kunne behandle modernismen som en samtidig litterær retning. En svak hypotese kunne være at White med ”modernisme” rett og slett mener eksperimentell kunst og at han slik primært argumenterer for at historiefaget må la seg inspirere av nye kunstneriske uttrykksformer. Det kan også hevdes at han i den seneste fasen i forfatterskapet benytter seg av modernismen som en retorisk strategi for å unngå å vikle seg inn i debatten om postmodernismen. Jeg tror begge disse poengene er gyldige og vil spesielt bruke tid på å vise hvordan White drar veksel på modernismen som adekvat form for representasjon. Jeg vil likevel også forsvare en noe sterkere hypotese: En lesning av måten White bruker modernismen på viser at han griper tak i og viderefører bestemte sider av denne tradisjonens selvforståelse og nøkkeldistinksjoner. Selv om disse temaene stundom er filtrert gjennom nyere teoretiske strømninger, er modernismen derfor et relevant utgangspunkt for å forstå Whites historiefilosofi.

I det følgende vil jeg først redegjøre for Whites kritikk av historiefaget, som jeg oppfatter som et forholdsvis stabilt prosjekt gjennom hele forfatterskapet hans. Jeg vil videre argumentere for at det spesielt er to trekk ved modernismen som gjør denne tradisjonen attraktiv for ham som ny modell for historiske studier: måten modernismen håndterer motsetningen mellom dybde og overflate på og selve det modernistiske formspråket som adekvat representasjon av en moderne verden. Jeg vil bruke dette til å etablere tre dimensjoner ved Whites historiske tenkning: det eksistensielle, det politiske og det estetiske. Selv om disse trådene løper sammen gjennom hele Whites forfatterskap, gir det også en anledning til å drøfte spesielle problemer i en viss kronologisk rekkefølge. Jeg begynner med den eksistensielle impulsen som kan spores tilbake til Whites tidligste arbeider, fortsetter

¹⁸² Sanford Schwartz, *The Matrix of Modernism: Pound, Eliot, and Early Twentieth-Century Thought* (Princeton: Princeton University Press, 1985), 3-9.

¹⁸³ White, ”The Burden of History”, 31-39.

med en politisk dimensjon som er spesielt markert på 1970- og 1980-tallet og avslutter med Whites behandling av modernismen som estetisk forbilde de siste tiårene. Det avsluttende spørsmålet fra forrige del av oppgaven, hvilken vurdering White gjør av den narrative formen, vender tilbake som et spørsmål om den historiske menings nytte og unytte. Dersom narrativer er problematiske på grunn av deres nære forbindelse til ideologi og mening, spør White, er det mulig å tenke seg en form, en politikk og et forhold til historien som avviser historisk mening i seg selv – en sublim historiebevissthet?

4.2 Historiografi II: Kampen om realismen

Det var et fellestrekk ved en rekke forfatterskap i de første tiårene etter andre verdenskrig at de var innrettet mot å avsløre det forfatterne mente var den vestlige kulturens myter. I en viss forstand var dette en videreføring av avsløringsdimensjonen innenfor det tradisjonelle opplysningsprosjektet, men problematiseringen av språket ga nye redskaper til forfattere som Claude Lévi-Strauss, Roland Barthes og Michel Foucault. Ved å understreke hvordan språket skaper betydning snarere enn å reflektere den, hvordan ulike diskurser bygger på autoritetsstrukturer og strategier for inkludering og ekskludering eller hvordan samtidige begreper har sin ofte skjulte historie, kunne den språklige vendingen inspirere makt-, kultur- og autoritetskritikk av ulike avskygninger. I Vesten var dette i overveiende grad en kritikk som kom fra den politiske venstresiden, selv om den tidvis også ble rettet mot kommunismen. For enkelte var det også en relevant modell for kritikk av det amerikanske historiefaget – et fag de mente hadde etablert en feilaktig selvforståelse hvor egne vitenskapelige, objektive og empiriske kvaliteter ble kontrastert med totalitære regimers ideologiske pseudovitenskap.¹⁸⁴

Midten av 1800-tallet fremstår som vi har sett som et vannskille i utviklingen av de historiske studiene, med Leopold von Ranke som et mer eller mindre symbolsk sentrum for etableringen av faget som en vitenskapelig disiplin. Kritikere av Ranke-historismen, som Charles Beard, hadde imidlertid pekt på at også fagets grunnlegger hadde vært drevet av hensyn som gjorde det vanskelig å tilskrive ham idealene om objektivitet som han selv

¹⁸⁴ Novick, *That Noble Dream*, 299-301.

forfektet.¹⁸⁵ Ett av Whites siktemål med *Metahistory* var å vise hvordan ikke bare Ranke, men alle de anerkjente historikerne fra 1800-tallet baserte seg på historiefilosofiske premisser i like stor grad som de utilslørt ideologiske motpartene deres. Whites argument var ikke primært at dette skyldtes at objektiv kunnskap og et realistisk syn på historien var uoppnåelig, men at historikerne tok del i en stadig strid om *hva som skulle gjelde* som objektivitet og realisme.¹⁸⁶

På 1700-tallet, skrev White, studerte man ikke bare historien for å formidle kunnskap om hendelser i fortiden, men også for å vise hvilke lærdommer man kunne trekke av dem og hvilke historiske – religiøse eller sekulære – mønstre de skrev seg inn i. Alle kunne studere historien, det var et felt åpent for ”amateurs, dilettantes, and antiquarians”.¹⁸⁷ I perioden etter den franske revolusjon endret dette seg. Første halvdel av 1800-tallet ble et gjennombrudd både for historiefaget, som ble profesjonalisert gjennom etableringen av universitetsstudier og historiske tidsskrifter, og for det nye europeiske systemet av nasjonalstater. White mener at det i denne prosessen ble avgjørende for elitene innenfor nasjonalstatene å fremme en forståelse av det historiske forløpet som kunne støtte opp om de i hovedsak liberale og konservative verdiene statene bygde på. Historiefaget skulle produsere objektiv, empirisk basert kunnskap som kunne brukes til å diskreditere reaksjonære og utopiske programmer og de ulike historiefilosofiske systemene som begrunnet dem. Det blikket på historien som vant frem, og som ble institusjonalisert i de nye arenaene for historisk forskning, var likevel verken mer eller mindre vitenskapelig enn andre historiesyn, mener White. Tvert i mot var profesjonaliseringen av de historiske studiene kjennetegnet ved mangelen på en parallell utvikling av fagets teoretiske grunnlag. I stedet bygde faget på et uklart definert ”realistisk perspektiv”, formet av behovene til ”the middle sectors of the social spectrum”.¹⁸⁸

Ved å undersøke de retoriske strukturene i historietekstene fra denne perioden mente derfor White å kunne vise at det som tilsynelatende var en avpolitisering av de historiske studiene i virkeligheten var en institusjonalisering av en bestemt form for historiebevissthet med spesifikke ideologiske implikasjoner. Gjennom etableringen av historie som fag temmet man så å si historien: Det ble trukket opp grenser for hva som skulle gjelde som objekt for

¹⁸⁵ Beard, “That Noble Dream”, 77-79.

¹⁸⁶ White, *Metahistory*, 141.

¹⁸⁷ Ibid., 135.

¹⁸⁸ Ibid., 136-138; White, “The Politics of Historical Interpretation”, i White, *The Content of the Form*, 60-65.

historiske undersøkelser og som vitenskapelig fremstilling av de historiske funnene.¹⁸⁹ Denne historiefagets genealogi, skrev White i 2005, viser at faget aldri har gjort seg fortjent til den vitenskapelige statusen det har gjort krav på, men selv har vært en produsent av mytiske forestillinger om fortid, nåtid og fremtid.¹⁹⁰

White har gjenfortalt denne historien om *hva som virkelig hendte* en rekke ganger i løpet av forfatterskapet. Han har brukt den på ulike måter, men alltid for å fremme en form for ideologikritikk som har plassert ham på den politiske venstresiden. Ett av elementene i denne tilnærmingen har handlet om forholdet mellom makt og diskurs. *Metahistory* inneholdt oppfatninger som foregrev den Althusser-inspirerte ideologikritikken han fremmet knappe ti år senere.¹⁹¹ Allerede i ”The Burden of History” hadde White pekt på sammenhengen mellom historisk bevissthet og forestillinger om konvensjoner og autoritet da han definerte historiens byrde som ”*the way of looking at the world which gives to [outmoded institutions, ideas, and values] their specious authority*”.¹⁹² I den forstand var tropologien i *Metahistory* et skritt mot å forklare hvordan slike blikk på verden oppstod og hvordan de etablerte seg som det White kalte diskursive universer. Tropene la føringer på hvilke fenomener i det historiske feltet historikeren la vekt på og hvilke forbindelser han så mellom dem. De ulike måtene å beskrive det historiske feltet på skapte med andre ord rammer for forståelsen av historisk mening, men også av begreper som kunst og vitenskap, endring og kontinuitet.

Med en strukturalistisk formulering kan man si at dette var en drøftelse av forholdet mellom regelstyrt og regelendrende handling. De fire historikerne White diskuterte i *Metahistory* forestilte seg historien på ulike måter, men alle fylte vilkårene for hva konstellasjonen av statlige myndigheter og historiefaglige institusjoner kunne godta som objektiv og vitenskapelig historieskrivning. Denne autoriseringen av et visst spekter av historiefilosofiske perspektiver ble selvforsterkende, mente White. Fagets vitenskapelighet ble bygget opp rundt det som egentlig var regler for språkføring og valg av stil, og dette ble igjen en del av historiefagets *ethos*.¹⁹³ Historien om etableringen av de historiske studiene

¹⁸⁹ White, ”The Politics of Historical Interpretation”, i White, *The Content of the Form*, 61-64.

¹⁹⁰ White, ”The Public Relevance of Historical Studies: A Reply to Dirk Moses”, 337.

¹⁹¹ Althusser var ikke sitert i *Metahistory*, men det var den tyske historikeren Johann Gustav Droysen, som White senere mente hadde foregrepet innsiktene i den postmarxistiske ideologikritikken, se White, ”Droysen’s *Historik*”, 83-103. Althusser ga i ”Ideology and Ideological State Apparatuses” en historisk skisse som lignet Whites da han beskrev borgerskapets og kapitalismens maktovertagelse på 1800-tallet som et ideologisk hegemoni reproduisert av utdanningssystemet. Althusser, ”Ideology and Ideological State Apparatuses”, 24-28.

¹⁹² White, ”The Burden of History”, 39.

¹⁹³ White, *Metahistory*, 274-277.

som disiplin var derfor et eksempel på hvordan sosiale grupperinger, i dette tilfellet nasjonalstatene, strukturerer kunnskapsproduksjonen for å gjøre den politiske virkeligheten så stabil som mulig. På samme måte som formen i språket strukturerte produksjon av mening, var også menneskelige samfunn underlagt mer eller mindre åpne strukturer.

White destabiliserte historiefaget ved å vise til at all historieskrivning ikke bare involverer politikk og moral, men at det er umulig å etablere et nøytralt standpunkt for å vurdere den historiske eller politiske virkeligheten. Enhver realisme, mener White, konstituerer seg i motsetning til det som defineres som urealistisk.¹⁹⁴ Når en bestemt posisjon fremstår som ”realistisk” og ”objektiv”, og motstridende fortolkninger som ”utopiske” og ”ideologiske”, innebærer det at en bestemt diskurs har etablert et fortolkningsmessig hegemoni.¹⁹⁵ Striden mellom ulike fortolkninger kan ikke avgjøres med henvisning til felles normer fordi det er en uløselig sirkularitet i det innehavere av et ”realistisk” perspektiv mener å vite og selve legitimeringen av dette perspektivet. De ulike definisjonene av ”realisme” må selv begrunnes i epistemologiske og etiske antagelser.¹⁹⁶ En av Whites strategier for å gjøre sine egne tekster så åpne som mulig har vært å stadig gjenta at dette også gjelder hans egne posisjoner.¹⁹⁷ En av konklusjonene i *Metahistory* var derfor at det i en viss forstand alltid er nødvendig å handle på usikkert grunnlag, på bakgrunn av en satsning på at en bestemt historisk visjon er til beste for samfunnet. Dette poenget gjenfinnes hos senere forfattere som Jean-Francois Lyotard og Jacques Derrida og er som vi skal se en dimensjon i Whites begrep om det sublime.¹⁹⁸

Endelig var undersøkelsen av historiefagets tilblivelse et forsøk på å bringe det historiske tilbake i historien for å kunne kritisere den på en mer adekvat måte. Det historiske kan oppheves av historien, mens det naturlige ikke kan det. Slik spilte også White på mytologitemaet som preget mye av den samtidige kulturkritikken. Berthold Brecht hadde ønsket å la *Verfremdungs*-effekten i stykkene sine bidra til å historisere ideologiske størrelser

¹⁹⁴ Ibid., 47.

¹⁹⁵ White, “The Politics of Historical Interpretation”, i White, *The Content of the Form*, 60-64. Det er sannsynlig at White var påvirket av Foucault i denne måten å tilnærme seg begrepet på. I *Metahistory* sammenlignet da også White etableringen av ”historisk realisme” med prosessen der begreper som ”galskap” og ”sykdom” ble konstituert i sin motsetning til mental og fysisk sunnhet, se White, *Metahistory*, 47.

¹⁹⁶ White, *Metahistory*, 46.

¹⁹⁷ Se for eksempel White, “Literature and Social Action”, 363-364.

¹⁹⁸ Keith Crome og James Williams, “Introduction”, i *The Lyotard Reader and Guide*, red. av Keith Crome og James Williams, 1-20 (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006), 10-11.

og slik åpne for revolusjonær endring.¹⁹⁹ Roland Barthes berørte det samme problemet da han skrev om de ”borgerlige myter” at de hadde ”tømt [virkeligheten] for historie og fylt den med natur, fratatt tingene deres menneskelige mening for å la dem bety en menneskelig betydningsløshet”:²⁰⁰

*Ingenting er produkt, ingenting er valgt: det er bare å ta i besittelse disse nye objekter, som er befridd for alle skjemmende spor av opprinnelse eller valg. Denne mirakuløse fordampning av historien er en annen form for et begrep som er felles for de fleste borgerlige myter: menneskets uansvarlighet.*²⁰¹

White tangerte Barthes ved å bringe til veie en genealogi for historiefaget og argumentere for at disiplinen var en historisk tilfældighet.²⁰² Den tradisjonelle historiske narrativen var egentlig basert på en dobbel forstilling: På det teoretiske planet fremsatte den som en sannhet det som i *virkeligheten* var en fiksjon, på det politiske planet temmet den det historiske forløpet og gjorde det som i *virkeligheten* var resultatet av frie, menneskelige valg til ”natur”.

Den positive polen i Whites prosjekt har ligget i ønsket om å gjenvinne og fremvise de alternative måtene å tenke historisk på som har gått tapt underveis. Mer spesifikt var kritikken av historiefaget et argument for en forskyvning i praktiseringen og legitimeringen av de historiske studiene. Spørsmålet om fagets legitimering stod som vi så sentralt i den amerikanske diskusjonen av objektivitetsidealet. I ”The Burden of History” slo White utvetydig fast at historiefaget ikke kunne begrunnes som et mål i seg selv. Faget måtte i stedet levere perspektiver som kunne bidra til å løse nåtidens problemstillinger.²⁰³ Det innebar også at de historiske studiene måtte føres i en form og med en hensikt som brøt med de rådende strukturene og den herskende realismen. Og White har fremfor alt hatt håp om at dette skal skje ved at historiefaget i sterkere grad kobles til moderne kunst og vitenskap. Whites interesse for modernismen har derfor vært nært knyttet til kritikken av historiefaget.

I kulturdebattene på 1960- og 1970-tallet kunne Whites preferanse for modernismens formspråk selv bli ansett for å være et valg med ideologiske implikasjoner. Det var vanskelig å kritisere den borgerlige realismens hegemoni uten å komme i berøring med venstresidens

¹⁹⁹ Fredric Jameson, ”Reflections in Conclusion” (1977), i *Aesthetics and Politics*, red. av Ronald Taylor, 196-213 (London – New York: Verso, 2007), 206-207.

²⁰⁰ Roland Barthes, *Mytologier*, overs. av Einar Eggen (Oslo: Gyldendal, 2002), 332.

²⁰¹ Ibid., 344.

²⁰² White, ”The Burden of History”, 29.

debatt om den litterære realismens politiske funksjon. I marxistiske sirkler hadde litterær realisme hatt politisk og kognitiv betydning fordi den spilte ut for leseren det historiske feltet for politisk *praxis*. Omvendt hadde deler av venstresiden sett med mistro på modernismen fordi de mente den forlot det politiske og forsonet mennesket med kapitalismen.²⁰⁴

White kom imidlertid til realisme problemet – hvordan representere virkeligheten realistisk – ad annen vei, nemlig gjennom lesningen av Erich Auerbachs *Mimesis* og E. H. Gombrichs *Art and Illusion*. I innledningen til *Metahistory* bemerket White at han forsøkte å gjøre det motsatte av Auerbach og Gombrich: Mens de to hadde undersøkt de historiske elementene i realistisk kunst, lette White etter de kunstneriske – og ideologiske – elementene i realistisk historieskrivning.²⁰⁵ Men jo mer man insisterte på at den narrative formen i seg selv hadde en borgerlig slagside, slik White gjorde i perioder, jo mer nødvendig ble det å finne frem til andre formspråk. Den amerikanske marxisten og litteraturkritikeren Fredric Jameson pekte i 1977 på at det var den kritiske fremmedgjøringseffekten i modernismen som gjorde at enkelte snudde den tradisjonelle vurderingen av realisme og modernisme på hodet: Med ett var realismen ideologisk, og ikke frigjørende, mens modernismen var frigjørende, ja til og med revolusjonær, og ikke borgerlig.²⁰⁶ Whites gjentatte poengtering av at han var tilhenger av politisk realisme, og av at modernismen var en ny måte å beskrive verden realistisk på, kan leses som en bekreftelse av den politiske dimensjonen venstresiden tradisjonelt hadde tillagt litteratur og historieskrivning. Samtidig ønsket White å redefinere hva denne realismen skulle bestå av.²⁰⁷

*

Det er flere hovedspor i Whites argumentasjon for at modernismens eksperimentelle litteratur er relevant for historiefaget. For det første var denne litteraturen et brudd med den narrative strukturen i 1800-tallets litterære realisme. En historieskrivning modellert etter den litterære modernismen kunne unngå hovedproblemet med tradisjonelle historietekster ved å avstå fra å påføre historiske hendelser et meningsfullt plott. Dette ville være produktivt for andre måter å forstå historien på – ikke som meningsfulle prosesser, men som et uoversiktlig

²⁰³ Ibid., 41.

²⁰⁴ Jameson, "Reflections in Conclusion", 196-199, 211; Gary Shapiro, "From the Sublime to the Political: Some Historical Notes", *New Literary History* 16, nr. 02 (vinter, 1985), 228-229.

²⁰⁵ White, *Metahistory*, 2-3.

²⁰⁶ Jameson, "Reflections in Conclusion", 206-207.

²⁰⁷ White, "The Politics of Historical Interpretation", i White, *The Content of the Form*, 63.

og meningsløst nettverk av aktører, hendelser og intensjoner. Dette er det underliggende hovedargumentet i de fleste av essayene hvor White diskuterer historieteori og narrativitet, og som vi skal se er det i denne forstand modernismen er nærmest forbundet med en sublim historiebevissthet.

For det andre var den litterære modernismen en spesielt adekvat måte å representere den moderne verden på. Den historiske utviklingen fra den franske revolusjon til industrialisering og verdenskriger gjorde det stadig vanskeligere å forstå historien som en *Magistra Vitae*, det oppstod et stadig større gap mellom det Reinhart Koselleck kalte erfaringsrom og forventningshorisont.²⁰⁸ White peker på at det var den litterære modernismen som best registrerte dette og ga rom for prosjekter som betonet det ahistoriske, eksistensielle og kaotiske i den menneskelige tilværelse. Den modernistiske tradisjonen var en respons på en ny verden som fordret nye formspråk for å bli representert realistisk. Dette er hovedargumentet i Whites senere og mer kulturteoretiske arbeider, men finnes allerede i ”The Burden of History”.²⁰⁹

I en viss forstand er dette to sider av samme sak: en avvisning av den narrative, eller lukkede, diskursen og en preferanse for den ikke-narrative, eller åpne, diskursen. Det er imidlertid verdt å merke seg at selv om begge innstegene over handler om adekvat representasjon, er det i det første tilfellet representasjonen som endrer vår forståelse av virkeligheten og i det andre tilfellet virkeligheten som fordrer nye former for representasjon. Modernismen er ikke bare representasjon av verden, men omformer den i den forstand at den endrer kategoriene vi forstår den gjennom. For White henger virkeligheten og representasjonen av den alltid sammen. Verden kan alltid beskrives annerledes, det er alltid elementer i den som unndrar seg det rådende fortolkningsmønsteret, produserer nye forsøk og skaper rom for det som tidligere har vært stengt ute. Gitt sammenhengen mellom språklig representasjon og konstituering av fakta, som jeg beskrev i forrige del av oppgaven, vil det historiske feltet fremtre på en annen måte når formspråket endres, enkelte elementer skyves i bakgrunnen og nye kommer i forgrunnen. Derfor vil nye representasjonsformer også være produktive for nye syn på hva historien er. Et historiefag som er absolutt moderne (eller absolutt modernistisk) vil dermed ikke bare endre *historia rerum gestarum* men også *res gestae*. Og på ett nivå er

²⁰⁸ Reinhart Koselleck, *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*, oversatt av Keith Tribe (New York: Columbia University Press, 2004).

²⁰⁹ White, ”The Burden of History”, 31,39.

målestokken for en realistisk representasjon av virkeligheten knyttet til hvordan man forholder seg til gapet mellom dybdeerfaringen og overflateerfaringen av verden.

4.3 Historien som eksistensielt rom

4.3.1 Modernismens dybder og overflater

Sanford Schwartz bygger beskrivelsen sin av modernismen rundt begrepsparet ”overflate” og ”dybde”, som overskrifter for et sett av problemstillinger han mener denne tradisjonen forholdt seg til i særlig grad. For det første, mener Schwartz, handlet dette om en problematisering av erkjennelsen: Begrepene trekker opp en motsetning mellom det som er gitt oss i erfaringen av verden og de strukturene den – eventuelt – virkelig består av. Det samme skillet gjenfinnes i forholdet mellom det bevisste og det ubevisste i oss selv. Skjelningen mellom overflate og dybde gjorde både selvet og omverdenen mindre gjennomsiktlige, og overgangen fra historiske til strukturelle undersøkelsesmetoder i menneskevitenskapene var eksempler på dette, mener Schwartz. Men for det andre handler det om at modernismen så å si mistet tilliten til at det faktisk fantes et rasjonelt dybdenivå bak overflateerfaringen. Tanken om at alle ting besitter en iboende natur, struktur eller essens som det var mulig å nå frem til, ble ytterligere svekket. I disse tilfellene ble motsetningen mellom overflate og dybde omgjort til en spenning mellom form og kaos. Bak de menneskeskapte kategoriene for å organisere overflateerfaringen fantes bare en flyktig strøm av inntrykk, den egentlige virkeligheten.²¹⁰

Når White drar veksler på modernismen, er det ofte med referanse til måten forfattere og filosofer har forholdt seg til denne problematikken på. I lesningen av Marcel Proust legger White vekt på den franske forfatterens behandling av tapet av transcendent mening. Han peker på at Proust reduserte “all meaning to nothing but ‘figuration’” på grunn av “the absence of any ground for the revelation of...ultimate meaning”.²¹¹ I diskusjonen av Friedrich Nietzsche i *Metahistory* retter han oppmerksomheten mot Nietzsches oppfatninger om form

²¹⁰ Schwartz, *The Matrix of Modernism*, 4-7, 19, 44-49.

²¹¹ White, “The Rhetoric of Interpretation”, 269.

og kaos.²¹² Nietzsche poengterte at mennesket aldri hadde kunnskap om tingenes essens, bare om de formene det selv påførte virkeligheten. Mennesket glemte at "the original perceptual metaphors are metaphors and takes them to be the things themselves". Det som gikk for sannhet, skrev Nietzsche, var i virkeligheten bare påstander som var i tråd med de konvensjonelt fastsatte relasjonene mellom metaforene vi bruker om omverdenen.²¹³

For mange modernister var det et problem at disse konvensjonene ikke lenger var tilstrekkelige for å beskrive den nye virkeligheten. Det lå en erfaring her av at samtiden var radikalt annerledes enn den som den forrige generasjonen levde i og at man derfor måtte benytte seg av andre orienteringspunkter enn tidligere. "[I] eller omkring desember 1910 endret menneskenaturen seg," skrev Virginia Woolf på midten av 1920-tallet.²¹⁴ Når grammatikken ble radbrukket og syntaksen gikk i oppløsning i den moderne litteraturen, var det tegn på en smadring og knusing av gamle konvensjoner som var nødvendig for å kunne etablere nye.²¹⁵

Dette gjaldt også i forholdet til historien. Ett aspekt ved den moderne erfaringen var følelsen av at verden hadde for mye historie, at mennesket var tynget av "denne evige og meningsløse dyrkelsen av fortida". Handling, kraft og fremtid fordret at man kvittet seg med den "stinkende koldbrann av professorer, arkeologer, ciceroner og antikvarer," som italieneren F. T. Marinetti skrev i sitt futuristiske manifest.²¹⁶ Woolf pekte på at første verdenskrig hadde endret målestokken for menneskelig erfaring, "rystet byggverket fra øverst til nederst, gjort oss fremmede for fortiden og kanskje for intenst oppmerksomme på nåtiden".²¹⁷ White legger stor vekt på denne fremmedfølelsen. I "The Burden of History" siteres George Eliot, som i *Middlemarch* skal ha advart mot "the perils of antiquarianism". I Whites lesning skildret Ibsen Jørgen Tesmans "ascetic devotion to history, the realm of the dead and dying" og

²¹² White, *Metahistory*, 331-374.

²¹³ Friedrich Wilhelm Nietzsche, "On Truth and Lies in a Nonmoral Sense", *Philosophy and Truth: Selections from Nietzsche's Notebooks of the early 1870's*, oversatt og redigert av Daniel Breazeale, 79-97 (Atlantic Highlands, N.J.: Humanities Press, 1979), 81-86.

²¹⁴ Virginia Woolf, "Herr Bennett og fru Brown", i *Indiskresjoner og andre essay*, av Virginia Woolf, oversatt av Merete Alfsen, 86-104 (Oslo: Pax Forlag, 2002), 87.

²¹⁵ Ibid., 101.

²¹⁶ F. T. Marinetti, "Futurismens grunnlag og manifest" (1909), overs. av Espen Grønlie, *Rett Kopi* 2007:8.

²¹⁷ Virginia Woolf, "Sett med samtidens blick", i Woolf, *Indiskresjoner og andre essay*, 82.

André Gide skal ha trukket opp motsetningen mellom "art's response to the living present and history's worship of the dead past".²¹⁸

I dag er det vanligere å se modernistenes utforskning av historien som en undersøkelse av hva, i møte med fortidsdyrkelsen de tok avstand fra, et produktivt forhold til historien kunne bestå av. Noen konkluderte med å avvise historien radikalt. Andre mente at historien måtte håndteres som en uomgjengelig og levende del av nåtiden.²¹⁹ Whites noe monolittiske behandling av det ahistoriske i modernismen skyldes nok derfor at han i "The Burden of History" brukte termen "historie" synonymt med "historiefaget", slik også for eksempel Nietzsche gjorde det i passasjene White henviste til.²²⁰ Slik Nietzsche skrev om en historiebevissthet som "trykker ned mennesket" og "hemmer menneskets gange som en usynlig og tung byrde",²²¹ så White historien som "a substantive burden imposed upon the present by the past in the form of outmoded institutions, ideas, and values".²²² Men det er *profesjonens* historiebevissthet, den som "hid its support of repressive regimes behind the mask of objectivity and the disinterested study of the past", White identifiserer som et problem for en hel tradisjon av forfattere fra Heinrich Heine til Marx, Nietzsche og modernistene.²²³

Det er derfor en felles klangbunn i det Schwartz kalte skillet mellom dybde og overflate, måten problemet ble registrert på hos forfattere som Nietzsche, Woolf og Proust og Whites utgangspunkt for å behandle historieskrivningens form og hensikt. Likhetene skyldes at det 20. århundre i Whites øyne fremfor alt er kjennetegnet ved at det er en ettermetafysisk periode. Humaniora og naturvitenskapene har bidratt til det han med Weber kaller avmystifiseringen av verden: en erkjennelse av at alt som ikke er underlagt naturlovene er menneskeskapte konstruksjoner uten metafysisk forankring.²²⁴

I forrige del av oppgaven undersøkte jeg Whites ambivalens overfor den narrative formen og konkluderte med at han spisset kritikken i en serie essayser rundt 1980. Jeg foreslår nå at det

²¹⁸ White, "The Burden of History", 32-35.

²¹⁹ James Longenbach, *Modernist Poetics of History: Pound, Eliot, and the Sense of the Past* (Princeton: Princeton University Press, 1987), 10, 177.

²²⁰ Sammenlign Nietzsche og Whites parafrasering av ham: Friedrich Wilhelm Nietzsche, *Historiens nytte og unytte for livet*, oversatt av Øystein Skar og Bjarne Hansen (Oslo: Damm, 2004), 11; White, "The Burden of History", 32.

²²¹ Nietzsche, *Historiens nytte og unytte for livet*, 16.

²²² White, "The Burden of History", 39.

²²³ White, *Metahistory*, 138.

ut fra det som her har vært sagt om spenningen mellom dybde og overflate er mulig å omformulere problemstillingen og spørre hva som er den riktige balansen mellom dybde og overflate, orden og kaos, det strukturerte og det ustrukturerte? White går ut fra at historien ikke har noen iboende mening. Tidvis synes han å understreke at det derfor er nødvendig å gi historien form, det være seg gjennom eksistensiell handling eller poetisk skaperkraft. Men andre steder vektlegger han at det bare er ved å forbli på overflatenivået at politisk effektiv handling kan skje. I essayet "The Politics of Historical Interpretation", som også er fra begynnelsen av 1980-tallet, møtes disse to perspektivene i begrepet om det sublime.

4.3.2 Det sublime og det eksistensielle

Selv om arrangørene av strukturalismekonferansen i 1966 hadde følt at filosofien til Sartre og Merleau-Ponty var i ferd med å bli distansert av den nye språkfilosofien, er det liten tvil om at mange forfattere og akademikere videreførte den eksistensfilosofiske impulsen på nye måter – gjerne i kombinasjon med ulike varianter av marxisme, strukturalisme og senere av postmodernisme. En av grunnene kan være at spesielt strukturalismen og poststrukturalismen aksentuerte en kritikk av metafysikk som allerede var fremtredende i den kulturelle modernismen og dermed bidro til at spørsmålene eksistensialismen hadde forsøkt å gi et svar på fortsatt var aktuelle.²²⁵ Nettopp Sartre og Merleau-Ponty var blant Whites intellektuelle helter da han utdannet seg som historiker på 1950-tallet, men eksistensialismen hans har aldri ligget i en stringent bruk av eksistensfilosofiske termer. Det har heller handlet om et underliggende perspektiv på den menneskelige tilværelsen og de historiske studiene som kommer til uttrykk i spredte kommentarer i tekstene hans – henvisninger til "det absurde", "situasjonen", "menneskets ansvar" – men som også kan leses ut av retningen på det historiefilosofiske prosjektet han har anlagt.

I de første essayene sine la White stor vekt på menneskets absolutte ansvar for egen historie, som en følge av at metafysikken og religionen ikke lenger kunne danne grunnlag for en moderne verdensanskuelse. Det var denne tilstanden av "terrifying responsibility" han skildret i essayet om Christopher Dawson fra 1958, som jeg siterte i andre kapittel. Dette er ett

²²⁴ Hayden White, "The Culture of Criticism", i *Liberations: New Essays on the Humanities in Revolution*, redigert av Ihab Hassan, 55-69 (Middletown (Conn.): Wesleyan University Press, 1972), 55.

²²⁵ Roberts, *Nothing but History*, 2-3, 291.

av eksemplene på at modernismens problematisering av forholdet mellom dybde og overflate settes i spill. For White var modernismen en erkjennelse av at det ikke lå noen mening eller essens bak fenomenene, bare en avgrunn. Det er en erkjennelse som i neste omgang gjør at det blir maktpåliggende for det enkelte menneske å gi mening til sin egen tilværelse, mener White.²²⁶ Kombinasjonen av historiens essensielle meningsløshet og menneskets ansvar og skaperkraft har gått igjen gjennom hele Whites forfatterskap. Den danner retning for oppgavene White tillegger menneskevitenskapene, nemlig å gjøre mennesket i stand til å møte samtidens utfordringer og handle til beste for det menneskelige fellesskapet.

Dette var budskapet i "The Burden of History" og utgjorde senere den underliggende målestokken White vurderte 1800-tallets historikere og historiefilosofier opp mot i *Metahistory*. I "The Burden of History" pekte White på at historikere som Jules Michelet og Thomas Carlyle hadde brukt studiet av historien for å vise hvordan tilværelsen var i stadig endring og hvordan det var mennesket selv som måtte ta ansvar for sin egen skjebne og gi tilværelsen en nødvendig, men til syvende og sist absurd, mening.²²⁷ I *Metahistory* skrev White at Carlyles var en etisk ansvarlig historiografi fordi han satte den menneskelige handlingen som målestokk for historien. Begrepet "situasjonen", som var uthevet av White i sitatet under, var en av mange henvisninger til eksistensialismen.²²⁸

*The "Chaos of Being" ...was conceived by Carlyle to be the situation the heroic individual faces as a field to be dominated, if only temporarily and in the full knowledge of the ultimate victory this "Chaos" will enjoy over the man who seeks to dominate it...And human life is endowed with greater value precisely in the degree to which the individual takes it upon himself to impose form upon this "Chaos," to give to history the mark of man's own aspiration to be something more than mere chaos.*²²⁹

I *Metahistory* var det eksistensielle derfor fremfor alt knyttet til at det i fravær av utenomhistoriske, objektive målestokker for hvilken historieforståelse som var mest realistisk, var nødvendig å satse på et historisk perspektiv som maksimerte det menneskelige handlingsrommet og gjorde det ansvarlig for sin egen skjebne. Det som skjedde i "The Politics of Historical Interpretation" var at White radikaliserer dette imperativet gjennom å

²²⁶ Hayden White med Erlend Rogne, "Hensikten med fortolkning er å skape rådvillhet i møte med virkeligheten", 109.

²²⁷ White, "The Burden of History", 48-50.

²²⁸ Hayden White med Erlend Rogne, "Hensikten med fortolkning er å skape rådvillhet i møte med virkeligheten", 106.

²²⁹ Whites kursivering: White, *Metahistory*, 148.

peke på at det primære valget handlet om hvorvidt man skulle se på historien som et meningsfullt eller meningsløst forløp.

”The Politics of Historical Interpretation: Discipline and De-Sublimation” ble først holdt som foredrag på tidsskriftet *Critical Inquiry*s konferanse om ”The Politics of Interpretation” i Chicago høsten 1981. Foredraget ble publisert i *Critical Inquiry* i 1982, og White bygde ut passasjene om det sublime før det ble trykket igjen i *The Content of the Form* i 1987.²³⁰ I *Metahistory* hadde White antydnet at den seirende oppfatningen av historisk realisme stod i motsetning til det han kalte Burckhardts sublime realisme. Med det mente han at Burckhardt skrev om historien uten å legge skjul på det barbariske og voldelige.²³¹ Nå videreutviklet han dette poenget og beskrev etableringen av historiefaget som en systematisk utelukkelse av det historisk sublime til fordel for det historisk skjønne.

Begrepet om det sublime har en lang historie i vestlig estetikk. På 1700-tallet var det knyttet til det kaotiske og ukontrollerbare, det som påkalte en blandet følelse av frykt og fascinasjon hos tilskueren. Det skjønne var en motkraft til det sublime og ble satt i sammenheng med det harmoniske og balanserte, det som ga en mer direkte estetisk tilfredsstillelse. Selv om det i utgangspunktet er en estetisk kategori, knytter man gjerne det sublime til en kognitiv tilkortkommethet – et øyeblikk av risiko der ”experience slips out of conventional understanding” og ”the power of an object or event is such that words fail and points of comparison disappear”.²³²

Selv om det sublime har gjennomgått noe av en renessanse de siste tiårene, er det viktig å merke seg at begrepet var knyttet til de eksistensielle konsekvensene av tapet av transcendens lenge før det ble en del av det postmoderne vokabularet på 1980-tallet. På 1700-tallet var det fremdeles rimelig å anta at det sublime var underlagt de samme guddommelige eller naturlige lover som andre fenomener. Tapet av tilliten til en dypere liggende enhet under fenomenenes kaotiske overflate gjorde imidlertid at begrepet fikk en negativ valør. En amerikansk oversetter av et klassisk essay om det sublime kommenterte i 1966 at det bare var ordlyden som var endret siden begynnelsen av 1800-

²³⁰ Sammenlign for eksempel Hayden White, ”The Politics of Historical Interpretation: Discipline and De-Sublimation”, i *The Politics of Interpretation*, red. av W. J. T. Mitchell, 119-143 (Chicago – London: The University of Chicago Press, 1983), 128-136; White, ”The Politics of Historical Interpretation”, i White, *The Content of the Form*, 66-74.

²³¹ White, *Metahistory*, 247, 254-255.

²³² Philip Shaw, *The Sublime* (London – New York: Routledge, 2006), 2.

tallet: "Modern writers who speak of 'nausea,' 'anguish,' 'forlornness,' and so on, are referring to the same matters; only they have chosen the pessimistic reverse, rather than the optimistic obverse, of the same coin".²³³

I "The Politics of Historical Interpretation" gjentok White at det i etableringen av de historiske studiene som disiplin var nødvendig å finne frem til en skrivemåte som lot det historiske feltet fremstå som noe det var mulig å ha vitenskapelig kunnskap om. De elementene som konvensjonelt hadde vært oppfattet som sublime – det bisarre, groteske og uforståelige – måtte analyseres og forstås for at den virkelige, avbalanserte orden skulle avtegne seg. Men utelukkelsen av det sublime fikk i Whites øyne politiske konsekvenser. Valget stod ikke bare mellom det skjønne og det sublime som estetiske kategorier, men mellom deres historiefilosofiske motstykker: en historiebevissthet som går ut fra at historien har en iboende mening og orden og en som går ut fra at den ikke har det.²³⁴

White fant et eksempel på en sublim historiebevissthet hos den tyske filosofen og forfatteren Friedrich von Schiller. I essayet *Über das Erhabene*, utgitt i 1801, hadde Schiller utviklet en tanke om det *historisk* sublime til forskjell fra den sublime opplevelsen av dramatiske naturopplevelser som man hadde lagt vekt på tidligere. For Schiller var historien "the uncertain anarchy of the moral world", et kaos av sanseerfaringer som ikke kunne forstås eller håndteres med begrepet om det skjønne.²³⁵ Men den som "willingly abandons the attempt to assimilate this lawless chaos of appearances to a cognitive unity", erfarte samtidig friheten i menneskets egne moralske kraft.²³⁶ Menneskets verdighet lå i oppdagelsen av at det i møte med verdens kaos likevel var fritt. Det sublime var det som rystet mennesket, viste det dets "virkelige kall" og ga det dets "følelse av verdighet".²³⁷

Det var fremfor alt åpenheten for tanken om at historien slett ikke var et meningsfylt, harmonisk forløp White mente gikk tapt da historiefaget ble etablert som disiplin. Og dette var alvorlig for ham. I "The Politics of Historical Interpretation" hevdet han at det bare var innsikt i historiens meningsløshet som kunne få mennesket til å ta eksistensielt ansvar for

²³³ Julius A. Elias, Introduksjon til *Naive and Sentimental Poetry and On the Sublime: Two Essays*, av Friedrich von Schiller, oversatt av Julius A. Elias (New York: Frederick Ungar Publishing Co., 1966), 49.

²³⁴ White, "The Politics of Historical Interpretation", i White, *The Content of the Form*, 65-73.

²³⁵ Friedrich von Schiller, "On the Sublime", i *Naive and Sentimental Poetry and On the Sublime: Two Essays*, av Friedrich von Schiller, oversatt av Julius A. Elias, 193-212 (New York: Frederick Ungar Publishing Co., 1966), 204-205.

²³⁶ *Ibid.*, 205-206.

²³⁷ *Ibid.*, 202.

eget liv. Bare erkjennelsen av at historien ikke har noen mening kunne ”goad living human beings to make their lives different for themselves and their children, which is to say, to endow their lives with a meaning for which they alone are fully responsible”:²³⁸

[I]nsofar as historical events and processes become understandable, as conservatives maintain, or explainable, as radicals believe them to be, they can never serve as a basis for a visionary politics more concerned to endow social life with meaning than with beauty. In my view, the theorists of the sublime had correctly divined that whatever dignity and freedom human beings could lay claim to could come only by way of what Freud called a “reaction-formation” to an apperception of history’s meaninglessness.”²³⁹

På samme måte som historiske narrativer modellert etter den litterære realismen skapte og reproduserte en temmet historiebevissthet, mente White at det lå muligheter for en sublim historieforståelse i modernismens ikke-narrativer. Han pekte eksplisitt på sammenhengen mellom modernismens historieforståelse, ikke-narrative representasjonsformer og det historisk sublime:

If...it is possible to imagine a conception of history that would signal its resistance to the bourgeois ideology of realism by its refusal to attempt a narrativist mode for the representation of its truth, is it possible that this refusal itself signals a recovery of the historical sublime that bourgeois historiography repressed in the process of its disciplinization? And if this is or might be the case, is this recovery of the historical sublime a necessary precondition for the production of a historiography of the sort that Chateaubriand conceived to be desirable in times of “abjection”? A historiography “charged with avenging the people”? This seems plausible to me.”²⁴⁰

Det interessante her er at White i løpet av den første setningen går fra å sette en bestemt historiebevissthet som *forutsetning* for et ikke-narrativt formspråk til å se dette formspråket i seg selv som et *symptom* på en sublim historieforståelse. Igjen er modernismens formspråk både representasjon og omforming av virkeligheten. Måten verden beskrives på bidrar til å konstituere bevisstheten i lesersubjektene, noe som igjen legger føringer for de handlingsvalgene som fremstår som realistiske for oss.²⁴¹

*

²³⁸ White, “The Politics of Historical Interpretation”, i White, *The Content of the Form*, 72.

²³⁹ Ibid., 72.

²⁴⁰ Min kursivering. Ibid., 81.

²⁴¹ White, “The Culture of Criticism”, 59.

Whites foredrag ga opphav til en håndfull forholdsvis umiddelbare reaksjoner. De amerikanske litteraturviterne E. D. Hirsch jr. og Walter Benn Michaels var respondenter på selve konferansen, og den engelske litteraturviteren og marxisten Terry Eagleton kommenterte alle tre innleggene i en senere artikkel i *Critical Inquiry*. Whites poengtering av valget og handlingen ble forstått av tilhørerne: Mens Michaels kritiserte White for politisk desisjonisme, satte Eagleton ham i sammenheng med ”good old-fashioned existentialism”.²⁴²

Ifølge *Critical Inquiry*s driftige redaktør, W. T. J. Mitchell, konkluderte konferansen med en oppfordring om å ”alltid historisere”, formodentlig for alltid å avsløre den politiske dimensjonen ved fortolkning.²⁴³ Slik sett var Whites strategi eksemplarisk. I innlegget sitt rendyrket han den kritiske genealogien for historiefaget fra ”The Burden of History” og *Metahistory*. Men White nøyde seg ikke med å historisere historiefaget. Ved å innføre begrepet om det sublime syntes han å sette den epistemologiske antagelsen om historiens meningsløshet som et moralsk ideal og dermed avvise historien i seg selv, på samme måte som han tilsynelatende avviste den historiske narrativen to år tidligere.

Og det er ved første øyekast vanskelig å få forståelse av hva White egentlig mente med at historien skulle være meningsløs. I sin kommentar til Whites essay innvendte da også Terry Eagleton at White ikke avklarte ”what exactly it is [in history] that does not make sense”.²⁴⁴ Det var uklart hvorvidt egenskapene White tilla det sublime – kaos, anarki, meningsløshet – skulle forstås i moralsk eller epistemologisk forstand, mente Eagleton.

Svaret på hva det innebærer at historien er blottet for mening henger for det første sammen med hva man mener med historisk mening i utgangspunktet. Eagleton synes å anta at historisk mening handler om sammenhenger og strukturer som kan forklares og individuelle erfaringer og intensjoner som kan rekonstrueres.²⁴⁵ White vil imidlertid si at historisk mening primært har en moralsk valør. Det er en form for mening som ikke finnes i hendelsene i seg selv, men som påføres fortiden i representasjonen av den. I dette perspektivet er begrepet om historisk mening egentlig ikke noe epistemologisk eller hermeneutisk problem. Historien fremstår som et tomt og kaotisk felt som bevisstheten kan gi hvilken mening som helst. Dette

²⁴² Walter Benn Michaels, “Is There a Politics of Interpretation?”, i Mitchell, *The Politics of Interpretation*, 335-345; Terry Eagleton, “Ineluctable Options”, i Mitchell, *The Politics of Interpretation*, 373.

²⁴³ W. J. T. Mitchell, “Introduction”, i Mitchell, *The Politics of Interpretation*, 4.

²⁴⁴ Eagleton, “Ineluctable Options”, 373.

²⁴⁵ Ibid., 373-380.

skaper, som flere har kommentert, en særegen blanding av det man kunne kalle faktapositivisme og meningsidealisme. Det den historiske virkeligheten bidrar med er bare verdinøytrale data, mens hele meningsdimensjonen er en menneskelig konstruksjon.²⁴⁶

Walter Benn Michaels var blant dem som i etterkant av ”The Politics of Historical Interpretation” pekte på at dette skillet mellom kunnskap om fortiden og den vilde moralske meningen med den var en kunstig konstruksjon: Det var vanskelig å tenke seg at man kunne velge å tro på en bestemt fortolkning av historien av moralske årsaker uten at man samtidig var overbevist om at den var sann.²⁴⁷

For det andre står Whites begrep om det sublime i motsetning til begrepet om det skjønne. Og dette er en langt mer spesifikk ide, siden det er produksjonen av en historiografi som skaper et skjønt bilde av fortiden som har stått i sentrum for det meste av Whites forfatterskap. I dette perspektivet er avvisningen av historisk mening en kritikk av rettferdiggjøringen av nåtiden som skapes ved den narrative, moraliserende fortellingen om fortiden, med alle de egenskapene vi har sett at White tillegger denne formen for historieskrivning. For å sette det på spissen kan man si at det Eagleton mener er en *forklaring* av fortiden i Whites øyne også er en *bortforklaring*, fordi det skapes et bilde av historien som uomgjengelig leder frem til den eksisterende sosiale orden.

For det tredje antyder henvisningen til Carlyle ovenfor at White med historisk mening verken mener moralsk eller epistemologisk mening i streng forstand, men nettopp noe i retning av hva man kunne kalle eksistensiell mening. Carlyles ”Chaos of Being” kan ha handlet om en omverden som det var vanskelig å se noen fornuftig sammenheng i (epistemologisk mening), eller som ble opplevd som sosialt og politisk urettferdig (moralisk mening). Men hovedtyngden både i denne passasjen og i ”The Politics of Historical Interpretation” ligger i historien som et eksistensielt problem: på det å leve et forgjengelig liv innenfor strukturer som aldri vil tilfredsstille individets behov og på friheten som ligger i å møte denne situasjonen med et forsøk på å skape mening.

White har fått kritikk for lesningen av det historiske forholdet mellom det sublime og det skjønne.²⁴⁸ Det tror jeg er å ta skissen hans for alvorlig. Det viktigste for White var å bruke

²⁴⁶ Ibid., 377; LaCapra, ”A Poetics of Historiography”, 76-80. Dominick LaCapra kaller dette en ekstrem form for modernisme.

²⁴⁷ Michaels, ”Is There a Politics of Interpretation?”, 335-345.

²⁴⁸ Shapiro, ”From the Sublime to the Political”, 213 – 235.

det skjønnne og det sublime som bilder på to, i prinsippet sidestilte, blikk det var mulig å legge på historien. På samme måte som han i *Metahistory* hadde argumentert for den frie satsningen på én av mange mulige historiske visjoner, pekte han i ”The Politics of Historical Interpretation” på at antagelsen om historiens meningsløshet var like gyldig som antagelsen om det motsatte. Begrepet om det sublime samlet derfor flere av trådene jeg har berørt så langt – tanken om disiplineren av historiefaget, om det eksistensielle ansvaret og om den politiske kraften i en modernistisk *Verfremdungseffekt*.

4.4 Historien som politisk rom

4.4.1 Modernisme eller metahistorie?

I *Metahistory* forelå det to strategier for å skape en historiebevissthet som tok det eksistensielle ansvaret på alvor. Den historiografiske ortodoksien på 1800-tallet, eksemplifisert gjennom Michelet, Burckhardt, Ranke og Tocqueville, opptok sentrumet i et spekter av språklige muligheter, mente White. Tekstene deres bestod av en blanding av diakrone og synkrone perspektiver, men tropologisk sett fantes det også to andre muligheter: Enten kunne man avstå fra å bevege seg utover det rent leksikalske nivået i historieskrivningen, og dermed produsere rene krøniker uten meningsfulle sammenhenger, eller så kunne man skyve fortolkningen helt ut i det semantiske nivået og produsere historiefilosofi.²⁴⁹ Disse to strategiene ble duplisert i den historiefilosofiske, og i Whites øyne mer selvbevisste, polen av det tropologiske spekteret: Mens Karl Marx fylte historien med mening, tømte Nietzsche den for all mening som ikke var menneskeskapt. White ga dermed klart uttrykk for at en kritisk historiebevissthet enten kunne bruke historiens essensielle meningsløshet til å selv påføre den en form og gi den en mening (semantisk strategi), eller bli stående i den kaotiske strømmen av overflateinntrykk (leksikalsk strategi). I *Metahistory* og en serie andre essayer fra slutten av 1960-tallet til begynnelsen av 1980-tallet kom denne spenningen til uttrykk i Whites håp om avantgardens revolusjon og arbeid med historiefilosofiens politiske betydning.

²⁴⁹ White, *Metahistory*, 274-275.

 *

Jeg har allerede nevnt at White på slutten av 1960-tallet stilte seg på studentenes side i de utdanningsmessige omveltningene og på venstresiden i de politiske omveltningene. Det er i denne sammenheng man må forstå håpet om endring han på denne tiden knyttet til avantgardene innenfor kunst og litteratur. Flere steder poengterte White at avantgardene eksemplifiserte radikalt nye måter å forholde seg til historien på. Dette var et underliggende tema i ”The Burden of History”, og i essayet ”The Culture of Criticism”, utgitt seks år senere, var koblingen enda tydeligere. Der satte White historisk realisme i sammenheng med et helt sett av kulturelle konvensjoner: en humanistisk kultur med vekt på foreløpige sannheter og tradisjonsbundet representasjon av virkeligheten. Disse konvensjonene bygde på et ironisk syn på kunnskap som gjorde at alt annet enn gradvise samfunnsendringer fremstod som urealistiske. Den nye, kritiske kulturen som hadde oppstått på slutten av 1960-tallet, alliansen mellom en kunstnerisk avantgarde, et fremvoksende massepublikum og radikale politiske bevegelser, måtte forstås som et opprør mot denne konstellasjonen av liberal humanisme og litterær og politisk realisme, skrev White i 1971.²⁵⁰

La meg ta et lite skritt til siden: Schiller hadde lagt vekt på at det sublime brakte mennesket ut av aksepten for det bestående og inn i det ideelle. Denne bevegelsen kunne oppøves gjennom kunsten. Men på den annen side måtte det sublime virke sammen med det skjønne fordi det var det som holdt mennesket fast i en verden hvor handling kunne finne sted.²⁵¹ Distinksjonen mellom det bestående og det ideelle gjenfinnes i Whites forfatterskap som skillet mellom kunsten og livet, teori og praksis, men ikke minst i spennet mellom det virkelige og det mulige. Etisk tenkning springer ut av refleksjonen over denne spenningen mellom det som er og det som burde være, mener White.²⁵² Det er en definisjon av etikk som kan spores til flere tradisjoner, men det er sannsynlig at White hentet den fra Hegels innledning til *Philosophie der Geschichte*, som han siterte i *Metahistory*.²⁵³ Skillet mellom ”er” og ”bør” kan kobles til det sublime fordi erkjennelsen av at historien er et kaotisk og meningsløst felt gir det første leddet i ligningen en svært negativ valør. Den maksimerer

²⁵⁰ White, ”The Culture of Criticism”, 55-60. Selv om essayet handler om det som var en samtidig kulturell strømning, trekker White stadig linjer mellom den nye avantgarden og den eksperimentelle modernismen han ser i mye av 1900-tallets kultur. Se for eksempel ibid. 63-64.

²⁵¹ Schiller, ”On the Sublime”, 209-211.

²⁵² White, ”The Public Relevance of Historical Studies: A Reply to Dirk Moses”, 338.

²⁵³ White, *Metahistory*, 109. Ernst Breisach introduserer den samme distinksjonen i en diskusjon av Marquis de Condorcet, se Breisach, *On the Future of History*, 12.

distansen mellom verden slik den er og verden slik den bør være og sporer, ville White si, til handling.

Det spesielle med den nye avantgarden var i denne sammenheng at den angrep den moralske og erkjennelsesmessige funksjonen som språket og litteraturen tradisjonelt hadde hatt. Da White leste Auerbach og Gombrich, festet han seg ved at den tradisjonelle realistiske litteraturen i deres øyne hadde hatt som oppgave å formidle mellom erfaringen av det virkelige og forestillingen om det mulige. Avantgarden nektet i hans øyne å gi denne litterære funksjonen rom. Den gikk heller inn for en direkte erkjennelse og endring av verden. Gapet mellom ideal og virkelighet ble avvist, og avantgarden pekte i stedet på at de materielle vilkårene for å sikre alle menneskers verdighet allerede var til stede.²⁵⁴

Den vestlige *mimesis*-tradisjonen hadde dessuten latt litteraturen formidle mellom dybde- og overflateerfaringen av verden. Gjennom språket hadde litteraturen fremsatt hypoteser om virkeligheten og brakt stadig nye deler av tilværelsen inn under feltet av sikker kunnskap. Det å fremstille verden realistisk – det å skape en stadig mer presis *mimesis* – hadde derfor handlet om å integrere nye erfaringer inn i feltet av viten som tradisjonen allerede hadde sikret. Avantgarden nektet litteraturen også denne formidlende funksjonen. Istedenfor å bruke språket til å kartlegge virkeligheten, rettet modernismen oppmerksomheten mot overflatenivået. Og det i to henseender: For det første ved å akseptere det uoversiktlige nettverket av hendelser som et uomgjengelig trekk ved virkeligheten. For det andre ved å ordne elementene i denne virkeligheten horisontalt og likestilt, snarere enn vertikalt og hierarkisk. Den erkjennelsesmessige spenningen mellom dybde og overflate ble avvist ved at man holdt fast ved den sublime formløsheten på overflatenivået.²⁵⁵

Som vi ser, handler det i begge tilfeller om at avantgarden, i måten den beskriver verden på i kunsten, løsriver seg fra et blikk på verden som knytter realisme til allerede opparbeidet historisk erfaring. Den tradisjonelle realismen kartla verden ut fra hypoteser basert på tidligere erfaring og ville derfor reproducere den hierarkiske ordningen av fenomener den var kjent med, skrev White. Den modernistiske realismen var revolusjonær fordi den introduserte modeller ”of perception, of representation, or of society” som ikke var en del av

²⁵⁴ White, “The Culture of Criticism”, 59-62.

²⁵⁵ Ibid., 59-69. White bruker begrepene ”syntactical” og ”paratactical” om en henholdsvis hierarkisk og likestilt ordning av fenomener.

den vestlige kulturelle erfaringen.²⁵⁶ Dermed gjorde den det mulig å handle uten å være bundet av hva ”historien” i den tradisjonelle realistiske tapningen antok var mulig. Ved å sette ut merkesteinene for realistisk representasjon på nytt bidro avantgarden til å endre den sosiale og politiske virkeligheten den beskrev:

*What Gombrich, Auerbach, and Popper have seen in the new art and thought of this century is a repudiation, not only of a way of viewing reality, but also of the reality which that way of viewing was committed to find and map. The repudiation of realism appears as a repudiation of an external reality which is seen to be internally divisible ad infinitum and unifiable only in theoria never in praxis.*²⁵⁷

Jeg tror likevel den australske historikeren A. Dirk Moses går for langt i å lese en ubetinget *tilslutning* til disse radikale prosjektene fra Whites side.²⁵⁸ Håpet til White var knyttet til at avantgarden paret en estetisk behandling av historiens meningsløshet med et eksistensielt og politisk program. Men han var enig i at avantgarden med dette spente buen høyt. Han innrømmet at revolusjonære prosjekter hadde en tendens til å etablere seg som ny ortodoksi eller falle tilbake i kaos. Avantgardens radikalisme var et risikoprojekt som balanserte mellom faren for kaos og håpet om frigjøring, og som hadde like stort potensial for ødeleggelse som for skaperkraft.²⁵⁹ Eksempelet viser likevel hvor langt White har vært villig til å gå i å *forsvare* slike opprør mot politisk, sosial og kulturell realisme.

*

I den grad avantgarden lyktes i å lansere politiske visjoner på bakgrunn av et rent overflateperspektiv på verden, kan man kanskje snakke om at de lyktes i å komme seg ut av historien. Samtidig kan det virke som om White betraktet en ahistorisk, men samtidig politisk, avantgardekultur som et grensefenomen. ”The Culture of Criticism” ble skrevet i tiden rundt arbeidet med *Metahistory* – en periode hvor White ellers la stor vekt på at det var nødvendig å etablere makrohistoriske, meningsgivende perspektiver for å kunne mobilisere til politisk endring. I essayet ”The Politics of Contemporary Philosophy of History”, først holdt som tale i 1969, påpekte han for eksempel at “anyone who wants to change society in

²⁵⁶ Ibid., 65-69.

²⁵⁷ Ibid., 66.

²⁵⁸ Moses, ”Hayden White, Traumatic Nationalism, and the Public Role of History”, 317-319.

²⁵⁹ White, ”The Culture of Criticism”, 58-59, 66-69.

politically radical ways will be forced to articulate what the philosophers call a “metahistorical” system”.²⁶⁰

Men også en slik semantisk strategi, for å bruke begrepet jeg introduserte ovenfor, innebar risiko. De etablerte historiefilosofiske systemene kom mildt sagt dårlig ut av annen verdenskrig, både blant tradisjonelle historikere, i analytisk historiefilosofi og senere blant postmodernistene. Når White gjennomgående har forsvart historiefilosofisk spekulasjon, skyldes det nok at han forstår historiefilosofi som en refleksjon over historiens mulige mening, enten denne kommer i form av store eller små narrativer. White har sett denne formen for tenkning som et *svar* på totalitære bevegelser. For ham er historiefilosofi en form for kulturkritikk som oppstår i refleksjonen over katastrofene som har vært en del av moderniteten. Det er denne uroen White finner i den kulturelle modernismen: følelsen av å leve i en kultur “threatened by barbarism from within its own confines”, opplevelsen av at deler av problemet lå i en bestemt “conception of the historical past and its relation to the present social dispensation”, behovet, derfor, for å “rethink the bases of a uniquely human world”, og “question the worth of every institution, every value, every idea inherited from the previous century”.²⁶¹ I dette perspektivet har historiefilosofi vært del av et oppgjør med de destruktive elementene i vestlig kultur, på samme måte som modernismen var det.²⁶²

Det ser imidlertid ut til at White i løpet av 1970-tallet mistet tilliten til at store fortellinger som forklarte eller skapte en mening med det historiske forløpet kunne bidra til en overgang til en genuint ny sosial orden. Holdningen hans til den marxistiske metanarrativen, det historiefilosofiske motstykket til den radikale avantgardismen, er et godt eksempel.

I *Metahistory* fremstod Marx’ historiefilosofi som et ansvarlig alternativ til den borgerlige historieskrivningen fordi han i motsetning til Michelet, Tocqueville og Burckhardt ikke bare registrerte en fragmentert sosial og politisk virkelighet, men også viste at det var realistisk å håpe på at disse splittelsene ville bli overvunnet.²⁶³ Ti år senere var tonen en annen. Da White skrev om marxismen på begynnelsen av 1980-tallet, plasserte han den ettertrykkelig innenfor

²⁶⁰ White, “The Politics of Contemporary Philosophy of History”, 44.

²⁶¹ Ibid., 49.

²⁶² White har også poengtert at det i hans øyne var *mangelen* på historiefilosofisk refleksjon som skapte det totalitære eller “lukkede samfunn” – ikke tilstedeværelsen av det, slik blant andre Karl Popper hadde ment. I møte med nazistiske, fascistiske og kommunistiske historievisjoner kom den ironiske og ideelt sett moralsk nøytrale historiekulturen i vestlige liberale demokratier til kort. Se ibid., 39; White, *Metahistory*, 236.

²⁶³ White, *Metahistory*, 281.

kategorien historisk realisme, etter alle parameterne som har vært nevnt tidligere. Marxisme ga seg fore å finne lovmessighetene i den historiske utviklingen, men kunne bare ”predict changes likely to occur in any given *current* social system”, het det nå.²⁶⁴ I planleggingen av fremtidige sosiale programmer var marxisme begrenset av den historiske og litterære refleksjonen over de materielle vilkårene frem til i dag – et forløp som ikke kunne lære oss annet enn at genuin sosial endring var umulig. I den grad marxisme gjorde krav på å være vitenskap, ble den også trukket nærmere ”liberal historicism” og ”accommodationist politics”, og bort fra det opprinnelige visjonære budskapet.²⁶⁵

Nå la White også langt større vekt på marxismens totalitære potensial, et problem han bare så vidt hadde berørt i *Metahistory*.²⁶⁶ Marxismens manglende evne til å skape ”a new life for humankind” kom til syne i kontrasten mellom den marxistiske narrativen og den praktiske politikken sosialistiske regimer førte. Marxistisk historiefilosofi, som i utgangspunktet skulle vise veien mot frigjøring fra det borgerlige samfunnet, hadde vist seg å være like undertrykkende som de borgerlige perspektivene den stod i motsetning til:

*It may well be that the decline of narrative reflects...a sickness unto death with the stories that representatives of official culture are always invoking to justify the sacrifices and sufferings of the citizenry. One alternative to “collective unity” is anarchy, and this alternative becomes more attractive as an ideal, the more “collective unity” is enforced upon us by a combination of “master-narratives” and instruments of control backed by weapons.*²⁶⁷

Her ble kritikk av marxisme eksplisitt blandet med kritikk av den narrative formen og historisk mening, og begge deler kom da også til overflaten omtrent samtidig på begynnelsen av 1980-tallet. Da White introduserte begrepet om det sublime i ”The Politics of Historical Interpretation”, var det rettet både mot den marxistiske og den borgerlige historieforståelsen.²⁶⁸

*

Jeg mener det er rimelig å se de alternative formene for historiebevissthet White hadde forsøkt å rydde rom for i *Metahistory* – metanarrativer og antinarrativer, semantisk og

²⁶⁴ Whites kursivering. Hayden White, ”Getting out of History”, *Diacritics* 12, nr. 03 (høst, 1982), 2.

²⁶⁵ Ibid., 2-3; White, ”Literature and Social Action”, 369-372.

²⁶⁶ White, *Metahistory*, 282.

²⁶⁷ White, ”Getting out of History”, 13.

leksikalsk historieskrivning – som to strategier som har fulgt White gjennom lengre perioder av forfatterskapet hans. De er ikke ensbetydende med marxistisk og modernistisk historiografi. Eksempelet White gir på den leksikalske strategien i *Metahistory* er krøniken, og det finnes et mangfold av mulige narrative historiefilosofier. Som idealtyper eksemplifiserer de imidlertid forhold til historien som avviser og produserer historisk mening, og modernisme og marxisme er de to formene disse strategiene oftest tar i forfatterskapet hans.

Verken i et historisk eller i et teoretisk perspektiv er de motsetninger. Den amerikanske idéhistorikeren Martin Jay peker på at det var likhetstrekk mellom den vestlige marxismen og modernismen som kulturelle bevegelser. Begge var produktive, eksperimentelle og ledet av en intellektuell avantgarde.²⁶⁹ Og på slutten av 1960-tallet, da studentopprørene og de motkulturelle bevegelsene tegnet til å kunne bli en politisk kraft, var det flere enn White som festet håp til en allianse mellom politisk og kulturell radikalisme.²⁷⁰

Ut fra det jeg har sagt om Whites begrep om det sublime, skulle man kanskje tro at han 10 år etter *Metahistory* hadde kommet til at metanarrativene var uegnede til å skape politisk endring. Det er imidlertid en dobbelthet i det sublime som gjør at det ikke er naturlig å lese det som en entydig avvisning av brede, meningsgivende historiefortellinger. Den figuren i *Metahistory* som kom nærmest et sublimt syn på historien var nok Nietzsche, selv om begrepet ikke ble brukt på noen systematisk måte der. For Nietzsche var historien uten iboende mening, skrev White, men derfor et felt man kunne gi en hvilken mening som helst. Dette kom best til uttrykk i Nietzsches beskrivelse av tragedien. Tragedien var en dialektisk bevegelse mellom kaos og form, mellom "man's apprehension of the essentially chaotic nature of existence" og "the will to form in the interest of life".²⁷¹ Slik tror jeg også man må se Whites historiske sublime som en bevegelse mot antagelsen om historiens iboende meningsløshet som et forstadium til den menneskelige aktiviteten det er å gi denne historien en immanent mening som kan danne grunnlag for handling. Denne dialektiske bevegelsen,

²⁶⁸ White har selv satt essayet i sammenheng med debatten om venstresidens fall, se Hayden White med Erlend Rogne, "Hensikten med fortolkning er å skape rådvillhet i møte med virkeligheten", 109-110.

²⁶⁹ Martin Jay, *Marxism and Totality: The Adventures of a Concept from Lukács to Habermas* (Berkeley – Los Angeles: University of California Press, 1984), 10-11.

²⁷⁰ Ibid., 8.

²⁷¹ White, *Metahistory*, 340.

og det nødvendige samvirket mellom det skjønnne og det sublime, orden og frihet, har vært et trekk ved tenkningen rundt det sublime fra Kant til Lyotard.²⁷²

Jeg tror derfor det også er rimelig å anta at White har sett på både modernisme og marxisme som historiefilosofier, i den forstand at de er selvrefleksive forsøk på å forme historien. Begge er ironiske, men forsøker å overvinne ironien. Mens avantgarden håndterer det sublime ved å forbli på det kaotiske overflatenivået, handler metahistorie om å påføre den i utgangspunktet sublime historien en meningsfull form. Begge innfallsvinklene står i motsetning til ortodoks historiografi fordi de bruker historien til å dyrke frem "the impulse to totalistic (or metaphysical or ethical) generalization".²⁷³ Det sentrale er i begge tilfeller at det konvensjonelle bildet av historien brytes ned som et første steg mot å håndtere den til beste for nåtid og fremtid – den marxistiske fortellingen gjennom å koble historisk bevissthet til vitenskapen, avantgarden gjennom å koble den til kunsten. Selv om avantgarden i Whites fremstilling var et mer radikalt angrep på tradisjonelle begreper om historie, kunst og politikk enn narrative historiefilosofier, var også den innrettet mot å skape en ny helhet der hierarki og konflikt var overvunnet.²⁷⁴

4.4.2 Utopien og det politiske

Det er ikke enkelt å lokalisere White en gang for alle i de skiftende intellektuelle og politiske strømningene som delvis konkurrerte og delvis avløste hverandre fra andre halvdel av 1960-tallet til første halvdel av 1980-tallet. I essayene fra denne perioden var White primært opptatt av tekst- og språkteori, og han skrev fremdeles inn i en historiografisk kontekst. Utover essayene jeg har diskutert over, er det minimalt med referanser til samtidige politiske problemer i tekstene hans. Posisjonen hans lar seg lettere beskrive negativt, ut fra hva han kritiserer, enn positivt, ut fra hvilke politiske retninger han tar parti for. Men som vi har sett, vokste Whites arbeid med historiefagets teori og hensikt ut av interessen for europeisk eksistensialisme og historiefilosofi. Jeg har foreslått at eksistensialismen dannet en slags styrepinne for Whites politiske orienteringer på 1960- og 1970-tallet. Mens begreper om

²⁷² Shapiro, "From the Sublime to the Political", 223-235. Jeg er derfor uenig med Shapiro i at White gir det sublime absolutt prioritet, se *ibid.*, 233.

²⁷³ White, "The Politics of Contemporary Philosophy of History", 40. Det at White her tillegger både Jean-Paul Sartre og Claude Lévi-Strauss en slik intensjon, tyder på at han mener dette er et felles prosjekt for historiefilosofiske metanarrativer og strukturalistiske eller avantgardistiske brudd med historien.

²⁷⁴ White, "The Culture of Criticism", 66-69.

struktur og system i følge Donato erstattet Sartre og Merleau-Pontys tanker om subjekt og historie på midten av 1960-tallet, skjerpet White fra "The Burden of History" til "The Politics of Historical Interpretation" beskrivelsen av hvordan subjektets forhold til strukturen var et eksistensielt anliggende. White flyttet samtidens teoretiske og politiske radikalisme inn i historiefaget og forsøkte å vise hvordan strukturene som styrte *denne* diskursen kunne motarbeides.

White har antydnet at han ser på seg selv som "en slags marxist", men han har aldri skrevet seg systematisk inn i en marxistisk tradisjon, verken "ortodoks", "ny", "vestlig" eller av annet slag.²⁷⁵ Han har gjerne plassert seg selv på utsiden når han har skrevet om marxismen, og det slående med behandlingen hans av Marx i *Metahistory* var hvordan han underla dennes historiefilosofi den samme etiske målestokken som alle andre historikere og historiefilosofier ble prøvet mot. Det er imidlertid ikke vanskelig å finne fellestrekk mellom Whites prosjekt og den grenen av marxismen han selv kaller "visjonær" og som Maurice Merleau-Ponty kalte for "vestlig marxisme". Sartre og Merleau-Ponty, representanter for en eksistensialistisk utgave av den vestlige marxismen, var som nevnt to av de viktigste figurene for White på 1950-tallet. Whites kritikk av historisk og politisk realisme kan leses som et angrep på de kulturelle konvensjonene som ble ansett for å opprettholde kapitalismen. Både White og marxistene anklaget poststrukturalismen for å være konservativ og for å lamme muligheten for politisk endring.²⁷⁶ Den vestlige marxismens tanke om frigjøring for en universelt definert menneskehet synes også å ligge som en uuttalt målestokk for Whites politiske og moralske vurderinger.²⁷⁷ Om epistemologien er ironisk og estetikken modernistisk, er moralen til White universalistisk. Alt dette er indikasjoner på at White skrev ut fra et venstreorientert verdensbilde som han delte med mange andre intellektuelle.

Når White så ut til å miste tilliten til den marxistiske metanarrativen i perioden fra *Metahistory* til "The Politics of Historical Interpretation" var det da også symptomatisk for en bredere bevegelse på hele den politiske og teoretiske scenen. Poststrukturalismen var ett eksempel på en økende motstand mot overgripende teorier og kategorier. Dette utfordret den vestlige marxismen i en slik grad at Jay i 1984 beskrev situasjonen som en tvekamp mellom

²⁷⁵ Vann, "The Reception of Hayden White", 159.

²⁷⁶ Jay, *Marxism and Totality*, 517.

²⁷⁷ "Bad theory promotes bad ends, good theory, good ones. Good for whom? For the human species at large." White, "Preface", i White, *Figural Realism*, viii.

Michel Foucault og Jürgen Habermas over fremtiden for marxistisk holisme.²⁷⁸ En av grunnene til denne dreiningen var at mange på venstresiden mistet troen på at avantgarden, de intellektuelle eller arbeiderklassen kunne inkarnere det historiske subjektet på vei mot frigjøring uten å bli korrumpert eller å stenge ute andre grupper.²⁷⁹ Men den viktigste årsaken var de autoritære krisene i sosialistiske regimer på 1970-tallet, kriser som falt sammen med en konservativ reaksjon i amerikansk politikk etter de radikale forhåpningene i årene rundt 1970.²⁸⁰ Begge elementene bidro. Om White reagerte på de autoritære trekkene i sosialismens ”kollektive enhet”, bemerket han også at enhver vestlig revolusjon var dømt til å mislykkes så lenge myndighetene hadde all militær og økonomisk makt.²⁸¹

I ettertid har White bemerket at han så på poststrukturalismen som en diskusjon om hvordan man kunne opponere mot samfunnsstrukturene.²⁸² I den grad White meldte overgang fra strukturalismen til poststrukturalismen, mener jeg endringen primært lå i valget av strategi for å åpne opp det historiske handlingsrommet. Både *Metahistory* og essayene som utgjorde *Tropics of Discourse* var forsøk på å finne frem til en vitenskapelig klassifisering av former for historiebevissthet for å vise hvordan det var mulig å velge andre realismer enn de rådende. Ved innledningen til 1980-tallet la White langt mindre vekt på det strukturalistiske klassifiseringsprosjektet, og han brukte begrepet om det sublime til å rive ned enhver form for etablert historisk mening. Men mens den strukturalistiske utgaven av den språklige vendingen hadde inspirert ham i studiet av historietekster, utviklet White aldri en systematisk poststrukturalistisk tekstteori. Subjektet, meningen og historien forble viktige kategorier, kanskje nettopp fordi menneskelige fellesskap måtte bruke historiens essensielle meningsløshet til å skape en meningsfull historie for seg selv.

Dersom eksistensialismen var styrepinnen for Whites politiske orienteringer, lå horisonten stadig i utopien. Dette var en utopi som skilte seg både fra den marxistiske visjonen om en nødvendig historisk prosess mot det klasseløse samfunn og den borgerlige tanken om gradvise fremskritt. En ”modernistisk utopi”, har White poengtert, handler om nåtiden, ikke

²⁷⁸ Jay, *Marxism and Totality*, 19-20, 513-518.

²⁷⁹ Ibid., 529-532.

²⁸⁰ Ibid., 532-536; Ole O. Moen, ”1968 - skjebneåret i etterkrigs-USA”, *Arr – idéhistorisk tidsskrift* 18, nr. 02-03 (2006), 119-131.

²⁸¹ White, ”The Politics of Historical Interpretation”, i White, *The Content of the Form*, 227.

²⁸² Hayden White med Erlend Rogne, ”Hensikten med fortolkning er å skape rådvillhet i møte med virkeligheten”, 106-107.

fremtiden. Den gjør nåtiden til et felt hvor "there is work to be done".²⁸³ Troen på et uomgjengelig fremskritt, enten det er formulert i sosialistiske eller borgerlige termer, passiviserer – slik det gjorde mellomkrigstidens historiekultur ute av stand til å møte totalitære bevegelser som virkelig ønsket å forme historien. Slik sett er det utopiske og det eksistensielle hos White bare to sider av samme mynt. Både semantisk og leksikalsk historiografi blir vurdert ut fra hvorvidt de bidrar til å realisere Utopia.

En slik lesning understøttes av det eneste eksplisitte eksempelet White har gitt på en sublim historisk-politisk visjon, nemlig den israelske sionismen. Den fransk-jødiske historikeren Pierre Vidal-Naquet, som White diskuterte mot slutten av "The Politics of Historical Interpretation", hadde kritisert den sionistiske oppfatningen av at Holocaust var "the ineluctable, logical outcome of life lived in the Diaspora".²⁸⁴ White fremholdt imidlertid at sionismen måtte betraktes som en moralsk ansvarlig respons på et historisk forløp som måtte fortone seg som meningsløst for det jødiske folket. Den sionistiske fortolkningen av Holocaust var sann nettopp ved at den bidro til å rettferdiggjøre "a wide range of current Israeli political policies that, from the standpoint of those who articulate them, are crucial to the security and indeed the very existence of the Jewish people".²⁸⁵

Slik White fremstilte den, var sionismen svært tradisjonell rent formmessig. Det var en narrativ historisk fortelling som ga en tragisk meningsfylde til den endelige løsningen, og når White likevel brukte dette som eksempel, trekker det begrepet om det sublime nærmere ideen om det meningsløse som må gis form. Men eksempelet var selvsagt politisk kontroversielt og gjør det tydelig hvordan Whites historiefilosofi peker i retning av en type formalistisk modell der det viktige ikke er utopiens innhold, men at den er uttrykk for eksistensielle valg fra det angjeldende kollektivets side.

Jeg tror derfor man må kunne si at Whites syn på historien kommer uten andre moralske imperativer enn at den må tjene til "frigjøring" for mennesker og kollektiver. Det sublime er en negasjon av den borgerlige realismen som oppfordrer menneskene til å slå seg til ro med historien slik den har blitt. Det er et redskap for mothistorie for marginaliserte grupper – både innad i vestlige liberaldemokratiske samfunn og i andre deler av verden. Historie er

²⁸³ Hayden White, *The Future of Utopia in History: Literary and Cultural Modernism*, forelesning ved Columbia University, New York, 23. mars 2005 (video).

²⁸⁴ White, "The Politics of Historical Interpretation", i White, *The Content of the Form*, 77.

²⁸⁵ Ibid., 80.

alltid historie-for-noen, og oppgaven for enhver gruppe er derfor å skape en historie som åpner opp mulighetsrommet for politisk handling og lar dem være eksistensielt ansvarlige for egen skjebne.

I ideell form er dette en form for utopisme som er ment å skulle ivareta nettopp de verdiene – åpenhet, frihet, mangfold – som blant andre Karl Popper hadde ønsket å forsvare da han kritiserte spekulativ historiefilosofi i årene etter andre verdenskrig. Det er et trekk den deler med mye av etterkrigstidens utopilitteratur.²⁸⁶ Opplevelsen av at også det vestlige kapitalistiske samfunnet begrenset disse verdiene, ligger bak Whites angrep på den ”piecemeal engineering” som Popper forfektet. Men det prinsipielle forsvaret for utopismen innebærer også at White åpner for muligheten for at den kan vendes mot det liberale samfunnet selv og ikke bare mot det undertrykkende eller det kapitalistiske.

For A. Dirk Moses er dette problematisk fordi eksempelet fra Midtøsten viser at den ene gruppens frigjøring utmerket godt kan være en annen gruppes undertrykkelse.²⁸⁷ Allerede Michaels hadde i sin kommentar til ”The Politics of Historical Interpretation” påpekt at det ligger et betydelig element av desisjonisme i et syn på historien som underlegger historisk fortolkning de behov som til enhver tid måtte gjelde.²⁸⁸ Endelig har den amerikanske historikeren Ernst Breisach nylig argumentert for at postmoderne historiefilosofi – som i hans øyne inkluderer White – slo feil nettopp fordi de formelle idealene om heterogenitet og pluralisme ikke lot seg omsette i substansielle retningslinjer for handling.²⁸⁹

Disse argumentene mot Whites presentisme og instrumentalisme, og anklagene om at teoriene hans mangler moralsk forankring, følger på mange måter de samme mønstrene som den amerikanske debatten om objektivitetsidealet i mellomkrigstiden. Selv tror jeg for så vidt at alle disse motforestillingene er treffende, men det kan være klargjørende å oppsummere hvordan White har svart på dem. Brodden i Whites argumentasjon har ligget i at *alle* tilnærminger til fortiden er instrumentelle og presentistiske, men at de bare i sjelden grad vedkjenner seg som det.²⁹⁰ Derfor er det et poeng i seg selv å bringe det ideologiske

²⁸⁶ Werner Christie Mathisen, ”Kort om utopier og utopikritikk”, *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, nr. 03 (2007), 338.

²⁸⁷ Moses, ”Hayden White, Traumatic Nationalism, and the Public Role of History”, 313-315.

²⁸⁸ Michaels, ”Is There a Politics of Interpretation?”, 335-345. Se også W. H. Dray, ”The Politics of Contemporary Philosophy of History: A Reply to Hayden White”, *Clio* 3, nr. 01 (oktober, 1973), 72.

²⁸⁹ Breisach, *On the Future of History*, 199-200.

²⁹⁰ Kanskje kan amerikaneren Francis Fukuyamas bok *The End of History and the Last Man* fra 1992 være et eksempel på en form for liberal-konservativ historieskrivning som gjør sitt eget plott tydelig. Breisach skriver om denne boken som det siste uttrykket for strukturell postmodernisme. Breisach, *On the Future of History*, 52-54.

elementet frem i lyset og klargjøre den uomgjengelige konflikten mellom perspektiver som Breisach beklager. Mens den tradisjonelle historieskrivningen mente å kunne legitimere politisk handling i kraft av å være en realistisk og objektiv disiplin, flyttes legitimeringen med dette over i et rent etisk felt for moralsk forhandling og argumentasjon.

Moses mener Whites "Nietzschean-inspired view of history" er "inadequate because it cannot gainsay that a genocidal vision of history is immoral".²⁹¹ Breisach går lenger og mener at verken White eller noen av de andre postmoderne narrativistene lykkes i å "condemn, on its own terms, the Holocaust or even affirm that it occurred".²⁹² Whites svar til dette har vært at det finnes mer en nok fakta om Holocaust til å bevise at denne hendelsen fant sted, men at meningen med den er en moraldom som ikke kan tilbakeføres til disse faktaene "on their own terms". Det er en – nødvendig – moralsk vurdering som vi foretar ved å vurdere dette faktamaterialet ut fra de moralske normene våre.²⁹³

Med det åpnes det historiske feltet for problemstillinger som historikere i Whites øyne ikke har bedre forutsetninger for å håndtere enn andre. White nekter den ansvarlige historieskrivningen dens autoritet like mye som han kritiserer den for dens realisme. På den ene side kan ikke utopiske, revolusjonære eller sublime syn på historien gjendives av historiefagets – eller noe annet humanistisk fags – egne normer fordi disse selv er formet av et bestemt syn på hva som er historisk og politisk ønskelig.²⁹⁴ På den annen side har historiefaget forspilt muligheten til å delta i diskusjoner av eksistensiell relevans gjennom å insistere på problematiske normer for objektivitet og vitenskapelighet.

²⁹¹ A. Dirk Moses, "The Public Relevance of Historical Studies: A Rejoinder to Hayden White", *History and Theory* 44, nr. 03 (oktober, 2005), 339.

²⁹² Breisach, *On the Future of History*, 88.

²⁹³ I praksis tror jeg ikke det er store forskjeller mellom Moses' og Whites posisjoner hva gjelder bruk av historiske narrativer i konflikt. Mens Moses tar til orde for at historikere fra begge parter i en konflikt må komme sammen for å finne frem til "bridging narratives", skriver White at partene må "seek a common ground on which to dissolve disagreements fueled by religious fanaticism". Moses, "Hayden White, Traumatic Nationalism, and the Public Role of History", 329-330; White, "The Public Relevance of Historical Studies: A Reply to Dirk Moses", 336.

²⁹⁴ White, "The Culture of Criticism", 56-57.

4.5 Historien som poetisk rom

4.5.1 Modernismen som ny realisme

Det eksistensielle imperativet i Whites historiefilosofi kan spores tilbake til de tidligste tekstene hans. I dette kapittelet har jeg også vist hvordan holdningene hans til den narrative formen kan gjenfinnes i utforskningen – spesielt tydelig på 1970- og 1980-tallet – av hvilke historiefilosofiske strategier som i størst mulig grad kan bidra til å underbygge en utopisk visjon basert på erkjennelsen av at historien egentlig er meningsløs. Modernismens problematisering av forholdet mellom overflateerfaringen og dybdeerfaringen av verden ga holdepunkter for å forstå både de eksistensielle og de politiske dimensjonene ved Whites forhold til historien. Modernismen var også attraktiv for White fordi den ordnet elementene i verden på en annen måte enn den tradisjonelle realismen. Men modernismen bidro ikke bare til å *omforme* virkeligheten: Etter at White gikk bort fra den spissede narrativitetskritikken fra det tidlige 1980-tallet, har han vært spesielt opptatt av hvordan moderne og postmoderne litteratur er en mer adekvat *representasjon* av den moderne verden enn tidligere litterære uttrykk. Jeg vil avslutte dette kapittelet med å se nærmere på hva White har lagt i dette.

*

White mener at det 20. århundrets begivenheter skiller seg fra all tidligere historie. Det skyldes ikke bare at de springer ut av materielle og ideologiske forhold som først oppstod på 1900-tallet, men også at de har hatt dimensjoner som ”no prior age could even have imagined”.²⁹⁵ Det er slike trekk som omfanget av Holocaust, konsekvensene av våpenkappløpet og de tilsynelatende aktørløse miljøproblemene White her har i tankene. Med disse ”modernistiske hendelsene” støter tradisjonelle former for representasjon på problemer. Det viser seg å være vanskelig å gi dem en entydig mening. Som i eksempelet med angrepene på World Trade Center som innledet denne oppgaven, er detaljene er for mange, bildematerialet for omfangsrikt, de potensielle kontekstene for omfattende, til at dokumentasjonen lar seg forme til en helhetlig og meningsfull narrativ.²⁹⁶

²⁹⁵ White, “The Modernist Event”, 69.

²⁹⁶ Ibid., 70-72.

I møte med en slik virkelighet har den litterære modernismen flere fortrinn, mener White. Vi har sett at modernismens oppløsning av plottstrukturer gjorde det mulig å utforske andre meningsdimensjoner enn de som lå i den tradisjonelle realismen. Men modernismen utfordret også en rekke andre narrative elementer. Det gjaldt for det første tanken om selve hendelsen. I en tekst uten plott mistet hendelsen sin narrative funksjon og dermed det som i en historisk fremstilling kunne gjøre den til en spesifikt historisk begivenhet. Tidsforløpene ble i stedet fylt av likestilte elementer: ytre og indre, faktiske og fiktive. Det innebar ikke at det ytre, reelle forløpet ble benektet, mener White, men at modernismen la vekt på vanskene med å isolere, stabilisere og organisere meningen med dette forløpet.²⁹⁷

Også sentrale historiografiske begreper som aktør og handling ble definert på nytt. I et essay fra 1992 henviste White til Roland Barthes, som i 1966 hadde hentet frem begrepet ”mediumstemme” for å beskrive en av forskjellene mellom den litterære realismen og den litterære modernismen. Barthes merket seg at verbet ”å skrive” syntes å ha gått fra å være transitivt til å kunne brukes intransitivt – ”å skrive” ble ikke lenger etterfulgt av et bestemmende objekt. Dette skyldtes at selve skrivemåten var endret i moderne litteratur. Modernismen hadde gjenoppdaget den klassiske grammatikkens tredje verbalstemme, i tillegg til aktiv og passiv, nemlig medium. I mediumstemmen står ikke subjektet lenger utenfor handlingen, slik det gjør det når handlingen beskrives i passiv eller aktiv form, men deltar i den. Dette, mente Barthes, stemmer overens med hvordan ”å skrive” kan defineres i moderne litteratur:

*[T]oday to write is to make oneself the center of the action of speech; it is to effect writing in being affected oneself; it is to leave the writer inside the writing, not as a psychological subject...but as the agent of the action.*²⁹⁸

En forfatter som benytter mediumstemmen unngår å sette forfatterstemmen inn mellom hendelsen og representasjonen av den. Han skriver ikke *om* hendelsen, men *skriver hendelsen* og minimerer derfor ”the distance among the writer, text, what is written about, and, finally, the reader”.²⁹⁹

²⁹⁷ Ibid., 66-67, 74-79.

²⁹⁸ Roland Barthes, ”To Write: An Intransitive Verb?”, i *The Languages of Criticism and the Sciences of Man: The Structuralist Controversy*, red. av Richard Macksey og Eugenio Donato, 134-145 (Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press, 1970), 142. Barthes’ essay ble først utgitt på engelsk, og både han og White bruker betegnelsen ”middle voice”. Barthes bruker på fransk ”le moyen”. Begrepet er her oversatt med ”medium” eller ”mediumstemme”.

²⁹⁹ White, ”Historical Emplotment and the Problem of Truth in Historical Representation”, 38. White siterer Berel Lang.

For White er alle disse trekkene eksempler på hvordan litteraturen har registrert at tilværelsen har forandret seg, at man lever i en ny virkelighet. Mediumstemmen viser til en erfaring forut for skillet mellom aktør og handling; problematiseringen av hendelsen viser til en erfaring forut for fakta og fiksjon; overflatepoetikken unngår en hierarkisk ordning av fenomenene. Modernismen avviser den realismen som bygger på disse skillene og undersøker andre måter å beskrive verden og historien realistisk på.³⁰⁰

Samtidig er det tydelig at dette er mimesis av en temmelig særegen art. Når White har gitt konkrete eksempler, har han lagt vekt på uttrykk som representerer erfaringen eller opplevelsen av å leve i en gitt fase av historien, snarere enn historien som et utvendig, avgrenset undersøkelsesobjekt. Virginia Woolfs *Mrs. Dalloway* gir et realistisk bilde av deler av 1920-tallets London fordi hovedpersonen symboliserer en virkelighet som også inkluderer "conscious and unconscious or subconscious imagining, knowledge and experience".³⁰¹ Primo Levis *Se questo è un uomo* maner frem bildet av et gruffullt kosmos som er "horribly present as a possibility for everyone of our time".³⁰² Art Spiegelmans tegneserie *Maus: A Survivor's Tale* "makes the difficulty of discovering and telling the whole truth about even a small part of [the Holocaust] as much a part of the story as the events whose meaning it is seeking to discover".³⁰³

Det spesielle med modernistisk realisme, i motsetning til tidligere former for realisme, synes derfor å være at den binder sammen den historiske hendelsen og erfaringen av den.³⁰⁴ Ved hjelp av ulike figurative grep kan litteraturen behandle mer enn den faktiske informasjonen om fortiden. En forfatter som "sets her story within a time-and-place-specific context," skriver White, kan undersøke, "through the emplotment of her imaginary characters' actions, the line that divides the real of that time and place from what historians would recognize as the truths we know about it."³⁰⁵ Litterære tekster kan forholde seg til forestillinger, følelser, minner, erfaringer som ikke er del av den tradisjonelle historiske virkeligheten, men derimot en avgjørende del av den menneskelige virkeligheten. De har en sannhetsverdi som går

³⁰⁰ Ibid., 38-42; White, "The Modernist Event", 66-67.

³⁰¹ Hayden White, "Introduction: Historical Fiction, Fictional History, and Historical Reality", *Rethinking History* 9, nr. 02/03 (2005), 148.

³⁰² Ibid., 149.

³⁰³ White, "Historical Emplotment and the Problem of Truth in Historical Representation", 31.

³⁰⁴ Ibid., 41.

³⁰⁵ White, "Historical Fiction, Fictional History, and Historical Reality", 148.

utover den historietekster ellers kan gjøre krav på fordi de ikke bare utnytter den referensielle koden, men bruker hele spekteret av diskursive funksjoner.

4.5.2 Modernitetens spøkelser

Både tanken om den modernistiske hendelsen og de konkrete eksemplene med Spiegelmanns og Levis representasjoner av Holocaust viser hvordan Whites behandling av modernismen som historiografisk formspråk har sirklet rundt problemet med å håndtere 1900-tallets historiske traumer.³⁰⁶ Det er to interessante aspekter ved måten White har arbeidet med denne problematikken på siden 1990-tallet.

For det første synes det som om White har beveget seg bort fra dikotomien mellom mening og ikke-mening som preget arbeidene hans på 1970- og 1980-tallet. I stedet har han lagt vekt på at traumatiske, fortidige hendelser aldri må skyves inn i historien i den forstand at de gis en *endelig* mening. Hendelser som Holocaust må alltid være "unfinished business" fordi "their shadows are cast down the ages for the communities that have them in their pasts". Historikerens oppgave er å "keep the memory of them alive, rather than to try to wrap them up, classify them, and return them to the archive".³⁰⁷ Dette er riktignok på mange måter en videreføring av ett av elementene i begrepet om det sublime. I "The Politics of Historical Interpretation" hadde White pekt på at narrativer reiste historien som en mur mot fortiden og hindret mennesker og samfunn i å mestre den og skape en bedre fremtid for seg selv. En av grunnene til at den israelske statens historiebruk var moralsk ansvarlig, var at den ikke skjøv Holocaust inn i historien, men beholdt minnet om hendelsen som aktivt legitimeringsgrunnlag for nåtidig politikk. Fortiden ble unndratt den distansering og kontroll av hendelsen som en endelig historisering, eller endelig narrativisering, ville ha medført.³⁰⁸

Men for det andre synes White å ha forlatt den parallelle dikotomien mellom narrative og ikke-narrative former for historisk representasjon. Det kan skyldes at han nå fokuserte sterkere på litterær historieskrivning av modernistisk og postmoderne tapning som virkemidler for å håndtere de spenningene han tidligere hadde drøftet innenfor en

³⁰⁶ I "The Burden of History" handler det om en kaotisk samtid, i "Historical Emplotment and the Problem of Truth in Historical Representation" om Holocaust, i "The Modernist Event" om drapet på John F. Kennedy.

³⁰⁷ Hayden White, "Review Article: Guilty of History? The *Longue Durée* of Paul Ricoeur", *History and Theory* 46, nr. 02 (2007), 240.

³⁰⁸ White, "The Politics of Historical Interpretation", i White, *The Content of the Form*, 78-82.

historiefaglig sammenheng. Whites fornyede interesse for narrativer, som jeg registrerte mot slutten av kapittel 3, gjorde at han la større vekt på mangfoldet av fortellinger – store og små, narrative og ikke-narrative – som virkemiddel for å hindre at mening stivnet til ideologi. Valget av formspråk fremstod i økende grad som et spekter av ulike narrative taktikker som kunne brukes alt etter hva forfatteren ønsket å legge vekt på. Det faktum at White har tillagt den postmoderne historiske romanen noen av de samme egenskapene som 1800-tallets marginaliserte ”filosofiske historie” – evnen til å ikke bare presentere det som skjedde i fortiden, men også det som burde eller kunne ha skjedd³⁰⁹ – er en indikasjon på at denne formen for litterær historieskrivning siden 1990-tallet har spilt noe av den samme rollen for White som metanarrativene gjorde tidligere.

Det er verdt å merke seg at debatten om representasjonen av Holocaust i seg selv gjorde forskjellen mellom narrative og ikke-narrative fremstillingsformer mindre viktig. Dette var fordi begge formspråkene ble innlemmet i en bredere diskusjon om hvorvidt folkemordet på jødene i det hele tatt kunne representeres uten å tilføre en etisk problematisk estetisk dimensjon i behandlingen av hendelsene, ofrene og overgriperne.³¹⁰ Da White for alvor ble trukket inn i denne debatten, under konferansen ”Nazism and the Final Solution” i 1990, hadde følgelig landskapet endret seg – narrativer ble ikke lenger kritisert for å være ideologiske, men for å være estetiske. I foredraget ”Historical Emplotment and the Problem of Truth in Historical Representation” forsvarte derfor White litterær historieskrivning i vid forstand – narrativ og ikke-narrativ – samtidig som han la frem modernismens mediumstemme som et særlig adekvat valg for representasjon av denne typen hendelser.³¹¹ I Whites øyne var selvsagt modernistisk historieskrivning en måte å unngå den problematiske estetiseringen på fordi den rent kompositorisk avstod fra å påføre Holocaust en meningsfull narrativ. Traumat ble i stedet holdt åpent, slik at mennesket kunne konfrontere det og tre inn i en ansvarlig refleksjon over hva fortiden skulle bety for fremtiden. Som han skrev i et annet essay fra denne perioden, tilbød modernistiske representasjonsformer:

the possibility of defetishizing both events and the fantasy accounts of them which deny the threat they pose in the very process of pretending to represent them realistically and clear the way for that process of mourning which alone

³⁰⁹ White, *Metahistory*, 268.

³¹⁰ Saul Friedlander, red, *Probing the Limits of Representation: Nazism and the “Final Solution”* (Cambridge – London: Harvard University Press, 1992).

³¹¹ White, “Historical Emplotment and the Problem of Truth in Historical Representation”, 33-38.

*can relieve the burden of history and make a more if not totally realistic perception of current problems possible.*³¹²

Man kan innvende mot White at heller ikke et modernistisk formspråk unngår å estetisere hendelsene som blir representert. Selv om meningsdimensjonen blir mindre stabil, kan man hevde, inverterer bare modernismen tradisjonelle estetiske kategorier. Noen av begrepene som i dag vanligvis brukes om representasjonen av Holocaust – som ”fravær”, ”tomrom”, ”brudd” og ”diskontinuitet” – kan også beskrive trekk ved den modernistiske narrativen White har gjort seg til talsmann for. Som den polske historieteoretikeren Ewa Domańska har vist, står imidlertid også disse strategiene i fare for å miste sin funksjon som ikke-estetiserende virkemidler. Det er ikke gitt at man gjennom narrativt brudd og diskontinuitet lykkes i å kommunisere et traume til generasjoner som kjenner godt til slike uttrykk fra moderne film og litteratur.³¹³ Fredric Jameson pekte allerede på 1970-tallet på at modernismens *Verfremdungseffekt* ble nøytralisert i samme grad som den ble assimilert inn i kulturindustrien.³¹⁴

Man kan også innvende at mulighetene i de teknikkene White har skrevet om, for eksempel den litterære mediumstemmen, primært er en ressurs for dem som selv har vært ofre for historiske tragedier av ulik art.³¹⁵ Jeg tror likevel det er et poeng for White at alle i en viss forstand er historiens ofre, fordi historisk refleksjon dreier seg om å håndtere den kraften fortiden utøver på vår egen fremtid. White skrev nylig om dette i et essay om Paul Ricoeurs *La mémoire, l'histoire, l'oubli*, hvor han også kommenterte Ricoeurs historiefilosofi inngående. Han beskrev Ricoeurs forhold til moderniteten på følgende måte:

*Our modernity Ricoeur viewed as both a problem and an opportunity for the West: a problem because in its 'modernity,' the West had consummated the great programs of demystification that had deprived us of the consolations of religion and the certainties of metaphysics; an opportunity because the demystification had forced Western humanity to face the fact of its own responsibility to and for 'history'.*³¹⁶

³¹² White, "The Modernist Event", 82.

³¹³ Ewa Domańska, "Let the Dead Bury the Living": Daniel Libeskind's Monumental Counter-History", forfatterens manuskript, 11-13.

³¹⁴ Jameson, "Reflections in Conclusion", 209.

³¹⁵ White, "Historical Emplotment and the Problem of Truth in Historical Representation", 37. Det er dette som er Berel Langs anliggende når han anbefaler bruk av mediumstemme i vitneberetninger.

³¹⁶ White, "Guilty of History?", 234.

Som vanlig er det vanskelig å skjelne mellom hvor Whites Ricoeur-lesning slutter og hans egen posisjon tar over, spesielt fordi han bruker de samme vendingene for å beskrive Ricoeur som han andre steder benytter om sitt eget prosjekt.³¹⁷ Som jeg har vist, følger imidlertid White Ricoeur i forstå den moderne tilværelsen som en der historien, etter religionenes og metafysikkens umulighet, danner den eneste tilgjengelige grunnen for etisk og eksistensiell refleksjon. Men denne historien er samtidig et problem, fordi den er en fortelling om våre egne samfunn som overgriper og ofre for vold og ydmykelse, mener White:

*Our age, our modernity stands condemned not only for having visited more physical violence on more people than any other age, but primarily for having developed the institutions and instruments for the systematic humiliation of entire populations.*³¹⁸

Slik er kraften historien utøver på nåtiden: skylden for det de moderne menneskelige samfunn har forårsaket mot andre, sorgen over generasjoners lidelse og tap. Det White gjenkjenner i Ricoeurs behandling av "le pardon difficile" i *La mémoire, l'histoire, l'oubli*, er behovet for å løsne mennesket fra disse bindingene til fortider som "live on obsessively in the consciousness of later generations and impede the capacity of living generations to get on with their lives, make new beginnings, and enter their futures with confidence and hope".³¹⁹ Men White mener at denne prosessen må gå via historien selv. Det er verken mulig, ønskelig eller ansvarlig å benekte historien, fordi den er det eneste redskapet vi har til å behandle det han et sted har kalt "livets anomalier".³²⁰ Historiens byrder er, som han lot Tocqueville uttrykke det i *Metahistory*, en demon i menneskets midte som bare kan drives ut ved erkjennelsen av at den er skapt av mennesket selv.³²¹ Den postmetafysiske verden er derfor mer historisk enn noen gang.

4.5.3 Sublim estetikk?

Jeg vil avslutte denne diskusjonen av Whites behandling av modernismen som representasjon med å sammenligne den med to beslektede oppfatninger. Da det sublime vendte tilbake på 1980-tallet, var det nemlig som en betegnelse på det som *ikke* lot seg

³¹⁷ Igjen er det relevant å gjøre en sammenligning med Whites avsluttende bemerkninger i essayet om Cristopher Dawson skrevet nesten 50 år tidligere.

³¹⁸ Ibid., 238.

³¹⁹ Ibid., 238.

³²⁰ White, *The Future of Utopia in History* (video).

representere. For den franske filosofen Jean-Francois Lyotard, som var den som relanserte begrepet i en postmoderne kontekst, var det sublime noe som markerte grensene for hva fornuften kunne sette på begrep. For den nederlandske historieteoretikeren Frank Ankersmit er det sublime knyttet til en personlig erfaring av historien som står i motsetning til alle former for språklig mening. Begge måtene å bruke begrepet på nærmer seg Whites oppfatninger om modernismen og det sublime.

Jean-Francois Lyotard innledet arbeidet med det sublime i boken *Le Différend* fra 1983. Der henviste han to steder til Whites "The Politics of Historical Interpretation", som hadde stått på trykk første gang året før. *Le Différend* startet faktisk nøyaktig der Whites essay sluttet: med den fransk-jødiske historikeren Pierre Vidal-Naquets erkjennelse av at "krigen er over" og at hevnen for folkemordet på jødene etter hvert måtte vike for minnet om det.³²² Det som forente White og Lyotard var for det første sammenkoblingen av avsublimering og ekskludering. Som vi har sett, mente White at historiefaget ble avsublimert ved at det som talte for historiens meningsløshet ble skrevet bort. Det historiske forløpet ble i stedet beskrevet som en rasjonell og "skjønn" utvikling. Historisk mening ble valgt som epistemologisk og moralsk utgangspunkt fremfor historisk meningsløshet. Lyotard benyttet seg eksplisitt av denne fremstillingen, men ga den en noe annen betydning. I Lyotards øyne ble historiefaget som diskursiv sjanger etablert rundt det kognitive faktanivået i historien. Faget hadde derfor ekskludert det som var en del av virkeligheten, men som det ikke kunne etableres en kognitiv referanse for. Også for Lyotard var Holocaust utgangspunktet. *Le différend*, striden, oppstår med fordringen om at en hendelse, for å bli anerkjent, må uttrykkes innenfor historiefagets diskursive univers samtidig som det ennå ikke er mulig å beskrive den adekvat innenfor denne språksjangeren – enten fordi fakta er destruert eller fordi det er en virkelighet som krever at man leter innenfor andre diskursive sjangere for å representere den.³²³ Lyotard grep også fatt i Whites tanke om at hendelser ble temmet idet de ble gjort til historie. Ved å nekte å avgi Holocaust, eller enhver annen del av virkeligheten, til kategoriene historiefaget opererte med – kognitiv referanse, sannhet og vitenskapelighet –

³²¹ White, *Metahistory*, 226.

³²² Jean-Francois Lyotard, *The Differend: Phrases in Dispute*, oversatt av Georges Van Den Abbeele (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1988), 3-31.

³²³ Ibid., 3-28.

mente også Lyotard at man kunne beholde det som et uløst problem og kreve at historikeren lyttet til "what is not presentable under the rules of knowledge".³²⁴

Den samme dialektikken mellom erkjennelse av kaos og forsøk på å gi form som jeg noterte hos White er operativ hos Lyotard. For Lyotard er det sublime på den ene side smerten over at det finnes noe man ikke kan representere på en adekvat måte. Den kommer til uttrykk i stillhet, som negativ representasjon, som et tegn på at "something remains to be phrased which is not".³²⁵ På den annen side ligger det sublime i gleden ved å skape et nytt idiom som gjør presentasjonen mulig.³²⁶ Men Lyotard synes å legge større vekt enn White på at enkelte elementer aldri kan la seg representere. Derfor er viktig for ham å gi den negative representasjonen rom og ikke føye dem inn i en konsensus av anerkjent representasjon.

White vil imidlertid ikke si at den moderne verdens fenomener ikke lar seg beskrive, selv ikke ekstreme, traumatiske hendelser som Holocaust og terrorangrepene 11. september 2001.³²⁷ Ett aspekt ved modernistisk eller postmoderne behandling av historien i historiske romaner og filmer er at muligheten for å finne frem til en endelig mening problematiseres i selve formen representasjonen foregår i. Det er derfor en avgjørende forskjell i tyngdepunkt mellom de to. For White handlet det sublime om møtet med mangel på essensiell *mening*, og det politiske handlet om å nekte å gi et historisk forløp en mening en gang for alle. For Lyotard handlet det sublime om møtet med mangel på *språk* for å beskrive virkeligheten, og det politiske handlet om å nekte å tvinge virkeligheten inn i konvensjonelle former for representasjon. Dette er selvsagt en nyanseforskjell, all den tid White knytter mening til representasjon, men det sublime har aldri vært en estetisk kategori hos ham. White er opptatt av meningsnivået, og jeg tror det er det som gjør det mulig for ham å finne løsninger i former for representasjon som bygger inn representasjonsproblematikken i sitt eget formspråk.³²⁸

*

Både White og Lyotard utfordret historiefaget ved å peke på at det var behov for uttrykksformer som også kunne representere det som falt utenfor den rene

³²⁴ Ibid., 56-58.

³²⁵ Ibid., 57.

³²⁶ Ibid., 13.

³²⁷ White, "Historical Emplotment and the Problem of Truth in Historical Representation", 42.

faktainformasjonen om fortiden. Dette har de til felles med historieteoretikeren Frank Ankersmit. Han bruker begrepet om det sublime om en spesiell form for kontakt han mener kan oppstå mellom nåtid og fortid: en sublim historisk erfaring. Ankersmit beskriver historisk erfaring som meningens motsetning. For ham ligger det sublime i at historisk erfaring aldri kan ha en mening i seg selv, meningen “always successfully evades our grasp. That is its sublimity.”³²⁹

Den nederlandske historikeren Johan Huizinga har vært et felles forbilde for White og Ankersmit, og forskjellene mellom dem kan illustreres ved hvilke trekk ved tekstene hans de har lagt vekt på i sine egne arbeider. Åpningen av det første kapittelet i Huizingas *Middelalderens høst* (1919) lyder slik:

*Den gang verden var fem hundre år yngre, hadde livets hendelser skarpere konturer enn idag. Avstanden mellom sorg og glede, mellom lykke og ulykke, syntes lengre enn for oss; alt man opplevde hadde det samme umiddelbare og absolutte preg som glede og sorg fremdeles har for barnesinnet. Enhver hendelse, enhver handling, var omgitt av både ettertrykkelige og uttrykkelige former som skulle understreke det opphøyede ved en streng, fast livsstil. De store tingene: fødsel, ekteskap og død, sto gjennom sakramentene i glansen av det guddommelige mysterium. Men selv mer ubetydelige begivenheter, som en reise, et arbeid, et besøk, var ledsaget av tusen velsignelser, seremonier, ordtak og omgangsformer.*³³⁰

Både White og Ankersmit fascineres selvsagt av at denne impresjonistiske beskrivelsen av senmiddelalderen knapt ble anerkjent som historieforskning da den ble utgitt. For begge er det også de litterære kvalitetene ved teksten som gjør den til god historieformidling. White mener det ligger en motstand mot tradisjonell, narrativ form hos Huizinga som gjør at han kan sammenlignes med Jacob Burckhardt.³³¹ Den synkrone historiske fremstillingen, og den bevisste utelatelsen av Jeanne d’Arc som fortellingens heltinne, er i seg selv et viktig poeng for White fordi dette hindrer historiefortellingen i å falle inn i typiske fortellerstrukturer. Samtidig lar Huizinga i Whites øyne senmiddelalderen fremtre i sin radikale annerledeshet. Innslagene av “the more bizarre, not to say grotesque, manifestations of human nature” gjør fortiden og dens mennesker til noe fremmed for oss, heller enn til forløpere for våre egne

³²⁸ Det er for øvrig fristende å lese inn en dobbelt virkningshistorie her: at Lyotard plukker opp Whites tanker om den politiske disiplineringen og avsublimeringen av historien, mens White kommer på sporet av vanskene med å representere en moderne verden gjennom Lyotard. Det er imidlertid ingen referanser som tyder på at White har brukt Lyotard i særlig grad.

³²⁹ Frank R. Ankersmit, “‘Presence’ and Myth”, *History and Theory* 45, nr. 03 (oktober, 2006), 336.

³³⁰ Johan Huizinga, *Middelalderens høst: Studier i livs- og tankeformer i Frankrike og Nederlandene i det fjortende og femtende århundre*, oversatt av Mette Nygård (Oslo: Aschehoug 2004), 17.

samfunn. Man kan si at White legger vekt på Huizingas *Verfremdungseffekt*, en fremmedgjøring av det antatt kjente som åpner for nye former for kritikk og sammenhenger.³³²

Ankersmit leser Huizinga motsatt. Han ser *Middelalderens høst* som et forsøk på å kommunisere en personlig historisk opplevelse.³³³ Det som i hans mening gjør Huizingas prosa til et særegent uttrykk for historisk *erfaring* er de intense, sanselige skildringene av epoken. Senmiddelalderen blir så å si til å ta og føle på. Hos Ankersmit er det derfor *kontakten* teksten oppretter mellom fortid og nåtid som står sentralt.

Det er verdt å merke seg at det sublime både hos White og hos Ankersmit ligger i fraværet av mening. For White står en sublim historiebevissthet i en mer umiddelbar kontakt med fortiden fordi den har brutt ned meningsdimensjonene som konvensjonelt er påført den. Han knytter den sublime historieforståelsen til en historie som stadig er aktiv fordi det sublime er noe som ennå ikke har en mening. Slik er det sublime også for Ankersmit knyttet til det historiske nærværets meningstomhet, eller rettere: til at erfaringsdimensjonen ved historisk formidling aldri kan gjøres om til mening.³³⁴

Det er nok også mulig å argumentere for at Whites estetiske preferanser nærmer seg de litterære teknikkene Ankersmit mener er egnet til å fremkalle og formidle denne typen historisk erfaring. Ankersmit peker på Huizinga evnet å kommunisere sin egen opplevelse gjennom å bryte ned skillet mellom subjekt og objekt og la sanseerfaringer komme til så direkte uttrykk i teksten som mulig. Og som vi har sett, mener White at den litterære modernismens formspråk formidler både erfaringen av fortiden og mening med den gjennom å gjøre begge deler til objekt for representasjon. Han knyttet den modernistiske skrivemåten til en intransitiv form som minimerte avstanden mellom det skrivende subjektet og objektet for den skriftlige representasjonen.

Som i sammenligningen med Lyotard er det likevel åpenbart at White selv primært bedømmer meningsdimensjonen i teksten. For fortolkeren av mening er Huizingas

³³¹ Hayden White, "Historical Pluralism", *Critical Inquiry* 12, nr. 03 (1986), 490.

³³² White, "Historical Emplotment and the Problem of Truth in Historical Representation", 33; White, "Foucault Decoded", 255-258. Hvorvidt Middelalderens groteske sider nødvendigvis var så fremmede for Huizinga da han skrev boken under første verdenskrig, er et annet spørsmål.

³³³ Ankersmit, *Sublime Historical Experience*, 128-133.

³³⁴ Ankersmit, "'Presence' and Myth", 336.

beskrivelse av det fremmede og bisarre en oppstilling av annerledeshet som motsetter seg innpassing i vante skjemaer. Betraktet som uttrykk for historisk erfaring er det denne fremmedheten som bryter opp vante forestillinger og lar oss komme i kontakt med fortiden.³³⁵ I det første tilfellet skyves fortolkningen i forgrunnen og erfaringen i bakgrunnen, i det andre tilfellet skjer det motsatte. Når begge mener at Huizingas tekst er eksempel på en historieskrivning som kan inspirere en sublim historiebevissthet, skyldes det en felles oppfatning av at det sublime ligger i det uformidlede inntrykket – av historiens meningsløshet eller av historiens plutselige nærvær. For begge er fortolkning og mening noe som hele tiden truer med å legge bånd på det sublime. Men mens White vil si at det sublime utløser friheten til å gi historien en form på ny, handler Ankersmits historiske erfaring om å utsette seg for fortiden direkte – uten at den er filtrert gjennom lag av fortolkning.³³⁶

White har derfor ikke en sublim estetikk, slik Lyotard og Ankersmit har det på to forskjellige måter. Når modernismens formspråk står i en særstilling i representasjonen av det White standhaftig kaller for modernistiske hendelser, skyldes det ikke at den alluderer mot det urepresenterbare, som hos Lyotard, eller skaper en personlig kontakt med fortiden, som hos Ankersmit. For White fremstår den sublime historiske formløsheten som noe som stadig kan og må gis form, i visshet om at denne formen er metaforisk og midlertidig. I motsetning til det skjønnne skaper det sublime en motstand som gjør det nødvendig for mennesket å handle, selv om handlingen og figureringen aldri kan lykkes fullt ut. Dette er tradisjonelle egenskaper som har vært knyttet til det sublime siden 1700- og 1800-tallet.³³⁷

4.6 Ut av ironien

White beskrev *Metahistory* som en ironisk tekst.³³⁸ Gjennom hele forfatterskapet har han vært ironisk i den forstand at han har tatt modernismens betraktninger om metafysikkens umulighet og språkets begrensninger for gitt. Den ironiske distansen til kunnskap og historiske fremstillinger, mener White, er bedre enn den blinde tiltroen til våre egne perspektiver, på samme måte som en genuin diskurs alltid må inkludere åpen og kritisk

³³⁵ Ankersmit, *Sublime Historical Experience*, 127.

³³⁶ Ibid., 128.

³³⁷ Shaw, *The Sublime*, 54, 63, 90.

³³⁸ White, *Metahistory*, xii.

selvrefleksjon. Det bør imidlertid fremgå av det ovenstående at det er gode grunner for å lese både *Metahistory* og hele Whites prosjekt som et forsøk på å overvinne ironien i historisk tenkning.

For White har det grunnleggende problemet med ironien vært at den lammer handlingen. I *Metahistory* felte han harde dommer over de av 1800-tallshistorikerne som unnlot å bruke historien for å handle til beste for samfunnet. Schopenhauers filosofi var ”egoistic in the extreme”,³³⁹ og inspirerte Burckhardt til å forkaste ethvert håp om at ”men might contribute to [the rebirth of culture] by any positive action they might take in the present”.³⁴⁰ Burckhardt ”went underground” og ”refused to enter the struggle”, en diagnose White også rettet mot dekonstruktivistene på 1970-tallet.³⁴¹ Benedetto Croce, som White tidlig i forfatterskapet ga nærmest uforbeholden ros, ble i *Metahistory* kritisert for sin ironiske holdning til de historiske studienes relevans for samtiden og fremtiden.³⁴²

Den historiske syklusen i *Metahistory* gikk fra den ironiske slutfasen av 1700-tallet (Kant) til den ironiske slutfasen av 1800-tallet (Burckhardt, Nietzsche, Croce) og en tilstand som i Whites øyne fortsatt preger vår tid. Men situasjonen er også endret underveis: Mens Kant kunne støtte seg på ”good extrahistorical grounds” for satsningen på en bestemt historisk visjon,³⁴³ gjorde modernismen det av med slike transcendentale kategorier. Men White mener modernismen også har løst ironiens problem gjennom rollen den tillegger mennesket som skapende vesen. Og jeg tror det er denne dimensjonen White mener igjen må aktiviseres i historieskrivningen. Utfordringen for det postmetafysiske, ironiske samfunnet – dersom det skal unngå å ende på den reaksjonære høyrefløyen sammen med Schopenhauer, Nietzsche og Burckhardt³⁴⁴ – er å beholde den utopiske impulsen som springer ut av undertrykkelse og materiell ulikhet, og samtidig innsikten i at kunnskap er foreløpig og avhengig av perspektiv.

Gjennom å undersøke ulike former for historiebevissthet, ønsket White å vise at det ironiske synet på historien var like mye av en myte som eventyret, komedien og tragedien. Slik ville

³³⁹ Ibid., 237.

³⁴⁰ Ibid., 263.

³⁴¹ Ibid., 235. Undertittelen på Whites essay om Foucault, utgitt samme år som *Metahistory*, var nettopp ”Notes from Underground”.

³⁴² Sml. White, *Metahistory*, 398-401; White, innledende essay til *From History to Sociology*, xxiv-xxviii.

³⁴³ White, *Metahistory*, 57.

³⁴⁴ Ibid., 138, 237.

han rydde veien for nye historiske visjoner.³⁴⁵ Når valget mellom dem ikke kunne avgjøres på rent epistemologisk grunnlag, innebar det at man måtte falle tilbake til etiske og estetiske kategorier i satsningen på et bilde av historien:

*[I]f we wish to transcend the agnosticism which an Ironic perspective on history, passing as the sole possible "realism" and "objectivity" to which we can aspire in historical studies, foists upon us, we have only to reject this Ironic perspective and to will to view history from another, anti-Ironic perspective.*³⁴⁶

³⁴⁵ Ibid., 233.

³⁴⁶ Ibid., 433-434.

5. Historiografi III: Om postmodernismer og modernismer

Jeg har i det foregående plassert White innenfor et intellektuelt klima som kan spores tilbake til den kulturelle modernismen i vid forstand og som etter den andre verdenskrig ble kombinert med strømninger som eksistensialisme, marxisme og strukturalisme. Jeg har forsøkt å vise at spørsmålene White har reist i den amerikanske diskusjonen om narrativitet og historieteori har sin bakgrunn i kontinentalfilosofiske perspektiver på historien og historiebevissthetens nytte. Ved å benytte modernismen heller en postmodernismen som hermeneutisk grep, ble det tydelig hvordan Whites prosjekt knytter an til strømninger som oppstod lenge før de siste tiårenes post-ismer.

Det betyr ikke at det er uten verdi å lese White som postmodernist. Problemet med en slik strategi er først og fremst at det er enda vanskeligere å komme til enighet om hva denne termen skal bety enn å enes om hva modernismen var, noe som også gjør at bruken av begrepet ofte blir polemisk – enten som nedsettende epitet eller upresis hedersbetegnelse. La meg likevel skissere hvordan Whites posisjon forholder seg til to begreper om postmoderne historieteori, utviklet forholdsvis nylig av henholdsvis en moderat kritiker og en entusiastisk tilhenger av det postmoderne prosjektet.

Den amerikanske historieprofessoren Ernst Breisach plasserer White innenfor det han kaller poststrukturalistisk postmodernisme eller poststrukturalistisk narrativisme.³⁴⁷ Han ser disse strømningene som forsøk på å skape en helt ny bevissthet om mennesket og historien. Der historien i moderniteten hadde vært drevet av en dynamikk mellom endring og kontinuitet, postulerte postmodernistene at bare en av disse modusene ville dominere i den nye, posthistoriske tilværelsen. Med en politisk og etisk bevissthet i bunn kastet de poststrukturalistiske postmodernistene sitt lodd for en posthistorisk tilstand av evig endring, åpenhet og ustabilitet. Dette medførte samtidig at de forkastet ”all objective, inherent, and thus continuous elements” i historisk tenkning, slik som store fortellinger, objektiv sannhet og menneskelig historisitet. I Breisachs øyne spente postmodernistene buen for høyt: Det

³⁴⁷ Selv om han, med god grunn, ser ut til å mene at White ikke lever helt opp til modellen. Begge begrepene står i motsetning til det Breisach kaller strukturell postmodernisme, de ulike ”end of history”-systemene til tenkere som Weber, Kojève og Fukuyama.

viste seg å være vanskelig å fjerne elementene av kontinuitet i historisk tenkning og like vanskelig å legitimere politisk handling uten andre imperativer enn pluralitet og endring.³⁴⁸

I denne modellen er selve lakmustesten på postmoderne tenkning at den implisitt eller eksplisitt antok at vi var i ferd med å gå inn i en posthistorisk tilstand hvor "the segment of human life had ended for which history had claimed to offer explanation and understanding".³⁴⁹ Postmodernistene avviste at refleksjon over aksen fortid-nåtid-fremtid ga adekvate redskaper for å forstå verden, endre den, og lukke gapet mellom "er" og "bør". Tidsaksen hadde ingen betydning i en posthistorisk tilstand der komplekset av historisk endring og kontinuitet ble erstattet av en varig tilstand av endring *eller* kontinuitet.³⁵⁰

Dette synes å være en parallell til problemstillingen jeg har drøftet i forhold til White: er historie, eller historisk mening, en ressurs eller et hinder for å bringe til veie en mer rettferdig virkelighet? I dette perspektivet var White utvilsomt på sitt mest postmoderne da han på begynnelsen av 1970-tallet så den nye alliansen av politisk radikalisme, avantgardekultur og massepublikum som et utopisk forsøk på å en gang for alle lukke dette gapet mellom "er" og "bør" som det var den historiske bevissthetens oppgave å reflektere over. Vi har også sett at White kritiserer den formen for historisk bevissthet som det moderne historiefaget i hans øyne har vært med på å reproducere, nemlig det som begrenser det menneskelige rommet for handling til det historisk erfaring lærer oss er realistisk.

Men jeg har også vist at Whites ikke var et brudd med historisk bevissthet som sådan, men et brudd med måten historien har blitt studert på siden midten av 1800-tallet. Og det er nettopp det posthistoriske ved denne formen for historisk bevissthet White er motstander av. White retter den samme kritikken mot Ranke som Breisach retter mot postmodernistene. For Ranke, skrev White i *Metahistory*, representerte det nye europeiske systemet av nasjonalstater en historiens slutt. Han så "the reality of his own time" som "the ideal for all time" og antok at fremtiden bare ville være en "indefinite extension of his own present".³⁵¹ Antagelsen om historiens slutt har ideologiske implikasjoner, og den utopiske dimensjonen i Whites syn på historien synes å forutsette at historien beholdes som et felt hvor handling kan skape genuine endringer i samfunnet. Historisk bevissthet er snarere av større eksistensiell

³⁴⁸ Breisach, *On the Future of History*, 193-208.

³⁴⁹ Ibid., 10.

³⁵⁰ Ibid., 18-21, 25.

³⁵¹ White, *Metahistory*, 173.

betydning enn før, all den tid transcendent størrelser som metafysikk og religion har mistet sin forklaringskraft.

Den poststrukturalistiske postmodernismen Breisach plasserer White innenfor, var ytterligere kjennetegnet av at den brøt forbindelsen mellom språket og verden og postulerte en verden "devoid of intrinsic meaning and fixity".³⁵² Breisach gjør gjentatte ganger et poeng av at tanken om "a purely linguistic referentiality" gjorde det umulig å se for seg at språket skulle kunne referere til virkeligheten. I mine øyne fyller White heller ikke dette kriteriet. For ham var problematiseringen av språket, som jeg har vist, aldri en avvisning av at språket faktisk har en referensiell funksjon, langt mindre av at det *eksisterte* en objektiv, utenomspråklig virkelighet. På samme måte var ikke problematiseringen av de historiske fakta en avvisning av at slike fakta var reelt empiriske, selv om de ble *konstituert* som fakta ved at de ble gitt en funksjon i historiske narrativer. Poenget for White var at tekster utmerket godt kunne referere til slike fakta, men at de ikke kunne referere til noen objektiv *mening*. Mangelen på autoritativ sannhet i historien ble dermed knyttet til mangelen på mening, ikke til umuligheten av å akkumulere og formidle historiske data.

En som forstår denne kategoriforskjellen, og ser den som et definerende trekk ved postmoderne teori, er den engelske historieteoretikeren Keith Jenkins. Jenkins har siden begynnelsen av 1990-tallet markert seg som en av de mest begeistrede tilhengerne av postmoderne historieteori, og i pamfletten *Refiguring History* viderefører han flere av poengene jeg har berørt i diskusjonen av Hayden White – skillet mellom fakta og mening, menings og fortolkningens uunngåelige ustabilitet, sammenhengen mellom den åpne teksten og politisk frigjøring, studiet av "the before now" som et estetisk anliggende drevet av samtidige ønsker og interesser. Som Breisach mener Jenkins at det postmoderne virkelig er en posthistorisk tilstand. Han karakteriserer den som "the era of the aporia," fordi det er en situasjon hvor vi erkjenner at alle beslutninger vi fatter er uten endelig forankring og derfor underlagt figurative og estetiske strategier som alltid er åpne for revisjon.³⁵³ Dette er godt nytt, mener Jenkins, fordi historiefagets mangel på epistemologi "allows radical otherness to come" og åpner for virkelig demokrati.³⁵⁴

³⁵² Breisach, *On the Future of History*, 59-62.

³⁵³ Jenkins, *Refiguring History*, 2, 71.

³⁵⁴ Ibid., 4-5.

Jenkins har arbeidet videre med koblingen White gjorde mellom språklig og politisk åpenhet.

I *Refiguring History* tar han til orde for å:

work the discourse of history in the direction of that kind of radical, open-ended democracy that grasps the impossibility of enacting a total historical/historicising closure of the past whilst recognising that its refigured ways of figuring things out 'will never have been good enough'.³⁵⁵

Ut fra denne definisjonen er det naturlig å se på White som en postmodernist. Jenkins bygger da også historieteorien sin på White, Ankersmit og Jacques Derrida. Men ut fra det jeg har sagt om Whites innsteg til historisk tenkning over, tror jeg det er mulig å peke på to punkter hvor han skiller seg fra Jenkins' posisjon.

For det første har Jenkins større tillit enn White til at det postmoderne prosjektet automatisk avføder frigjørende politikk.³⁵⁶ Også for White er kritikken av den autoriserte, historiepolitiske realismen ment å åpne opp for andre gruppers frigjøring, og han legger selv et normativt, utopisk prosjekt til grunn. Men White synes å være mer oppmerksom enn Jenkins på at historiebruk alltid medfører risiko. I en verden blottet for transcendent verdier er det riktignok ingen andre grunner for valget av historisk visjon enn det rent estetiske og moralske, slik han påpekte i *Metahistory*, men valget og satsningen kan falle på historiske oppfatninger som er eksistensielt ansvarlige for enkelte kollektiver, men truende for andre. Mens Jenkins poengterer at det estetiske er den eneste forankringen for en endeløs refigurering av fortiden, er White opptatt av at det estetiske styres av moralske hensyn som står i potensiell konflikt med hverandre.

Jenkins går også lengre enn White i å gi positiv valør til menneskelige fellesskap hvor subjektene identitet stadig skapes og endres, mening hele tiden avvises og dekonstrueres og hvor man står i et rent overflateforhold til historien.³⁵⁷ Det lyder nærmest som et ekko av Whites beskrivelse av avantgarden når Jenkins skriver at "the world always obeys our syntax...so think now of a different grammar, a different syntax, which may give rise to different ways of ordering things".³⁵⁸ Men vi har også sett at White knytter dette formspråket like mye til en endret verden som fordrer nye former for representasjon som til en omforming av virkeligheten gjennom språket. Med modernistisk realisme tar språket og kunsten så å si

³⁵⁵ Forfatterens kursivering. Ibid., 5.

³⁵⁶ Ibid., 23-25.

³⁵⁷ Ibid., 60-61.

igjen den radikale omveltningen virkeligheten har gjennomgått, slik de har gjort det i tidligere faser av historien.³⁵⁹

Selv om White har hatt de samme politiske ambisjonene som Jenkins i sin egen kritikk av historiefaget, vil jeg derfor hevde at han tar ett skritt tilbake fra den radikale åpenheten Jenkins tillegger historien, subjektet, meningen og politikken. Jenkins ønsker å kortslutte aksene mellom fortid, nåtid og fremtid fordi den alltid underordner det fortidige og det fremtidige den herskende status quo.³⁶⁰ Men White vil nok mene at man ved å endre perspektiv bare skaper nye slike akser. I Whites øyne må historien på sett og vis stadig disiplineres, i den forstand at det må etableres nye former for realisme og mening som er tilstrekkelig stabile til at de kan danne grunnlag for handling, men tilstrekkelig selvrefleksive og åpne til at de kan erstattes av andre, mer poetiske og mer frigjørende, narrativer.

*

Det kan kanskje virke underlig at den eneste monografien White har skrevet utover *Metahistory* er en liten bok om arven fra Antikken. Riktignok var White opprinnelig middelalderforsker, men i *The Greco-Roman Tradition* måtte han forholde seg til forholdsvis lite postmoderne begreper som tradisjon og arv. Den gresk-romerske sivilisasjonens humanisme var jo nettopp et historisk ideal som hadde inspirert tusen år med renessanser, et eksempel på tradisjonens og fortidens betydning. Og White skrev fordelaktig om tradisjoner som fenomen. De dannet en matrise – selvsagt – av figurer som kunne fylles med ulikt innhold i nye generasjoners bestrebelser på å definere hva samfunnet burde være, mente White. Men han skrev også at oppløsningen av den romerske sivilisasjonen skyldtes at fortolkningsrammene tradisjonen hadde etablert ikke lenger var tilstrekkelige for å håndtere en historisk virkelighet i endring. Det var lærdommer å hente i studiet av grekernes og romernes evne til å formulere idealer som for første gang satte mennesket i sentrum, men også i den fatale staheten de kom til å vise da de valgte å holde fast ved en fortidig orden fremfor å møte samtidens krav.³⁶¹ Kanskje kan dette være en illustrasjon god som noen på hvordan White har kombinert det tradisjonelle og det radikale i tenkningen sin om historien.

³⁵⁸ Ibid., 64.

³⁵⁹ White, "Historical Emplotment and the Problem of Truth in Historical Representation", 40-41.

³⁶⁰ Jenkins, *Refiguring History*, 18.

³⁶¹ Hayden White, *The Greco-Roman Tradition* (New York – Evanston – San Francisco – London: Harper & Row Publishers, 1973), ix-8, 135-143.

6. Konklusjon: Et historiefilosofisk veddemål

I ett av de siste essayene White har skrevet, beskriver han modernismen slik:

Modernism is "presentist" and anti-historical, as a number of its critics allege, but it is, at the same time, nostalgic for a time when the past provided a legacy to be inherited and when history was more than "information" about the past and produced a kind of knowledge that could endow the present with meaning and the future with hope".³⁶²

Jeg har argumentert for at Whites forfatterskap preges av en lignende dobbelthet. Arbeidene hans har hatt skarp brodd mot det profesjonelle historiefaget og dets disiplinerte historiske bevissthet, men han har samtidig forsøkt å vise hvordan studiet av fortiden kan gis fornyet relevans dersom det åpner opp for formspråk som bedre reflekterer erfaringen av å leve i en moderne verden. White har nok ikke ønsket seg tilbake til en tid hvor historiens mening ble forstått i religiøse eller andre overhistoriske kategorier, men til en fase hvor historien kunne brukes friere i arbeidet med å forstå nåtiden og fremtiden. Slik kan utopisme også være nostalgisk.³⁶³

Siden slutten av 1950-tallet har White forsøkt å avklare hvilke muligheter som finnes for å håndtere fortiden på en måte som gjør den relevant for bestrebelsene på å skape en bedre fremtid. Den eksistensielle dimensjonen ligger i at dette har blitt et særlig menneskelig ansvar i en postmetafysisk verden. Den politiske dimensjonen ligger i at måten man går inn i historien på, alltid har moralske implikasjoner. Den poetiske dimensjonen ligger i at White fester lit til at denne refleksjonen, i de ulike formene den måtte ta, kan styrkes ved å koble de historiske studiene nærmere til kunstens kreativitet.

Jeg har forsøkt å vise at disse trekkene har ligget til grunn for Whites prosjekt selv om løsningene han har formulert og teoriene han har benyttet har endret seg. På 1970- og 1980-tallet pendlet han mellom to alternative strategier som han først avdekket i *Metahistory*: politisk mobilisering gjennom produksjon av metanarrativer som skapte en meningsfull horisont for historisk handling og politisk mobilisering gjennom en avantgardistisk og modernistisk overflatepoetikk som nektet historien rom og ordnet verden og samfunnet på

³⁶² White, "Guilty of History?", 243.

³⁶³ Se Helge Jordheim, "Utopi", *Rett Kopi* (2007), 213.

nytt ved hjelp av revolusjonerende språklige strategier. Jeg har argumentert for at dette var strategier som bedømte historisk mening ulikt, og at det er denne spenningen som har ligget til grunn for Whites ambivalente forhold til den tradisjonelle historiske narrativen.

På 1990-tallet ble denne problemstillingen skjøvet i bakgrunnen, og White rettet i større grad oppmerksomheten mot måten historien ble behandlet på i kunsten, ikke minst i modernistiske og postmoderne historiske romaner. Disse uttrykkene ivaretok de bærende innsiktene White hadde hentet fra modernismen – språklig selvrefleksivitet, problematisering av fakta og fiksjon, motstand mot endelige meninger, avvisning av transcendent essenser – samtidig som de varierte bruken av narrative og ikke-narrative strategier. Mens postmodernismen betonet den moderne verdens urepresenterbarhet, holdt White fast ved at eksperimentell kunst stadig var adekvat for å representere virkeligheten fordi den også utforsket hvilke kategorier det var mest relevant å benytte for å forstå tilværelsen realistisk.

Selv om White tidvis har gitt bestemte svar på problemstillingene han har formulert, kjennetegnes forfatterskapet hans av at han alltid har stilt spørsmålene på ny. Dersom det likevel finnes stabile preferanser, ligger de i fascinasjonen for det eksperimentelle formspråket og i poengteringen av at det er nødvendig med en meningsfull involvering i fortiden for at man skal kunne frigjøre seg fra de elementene i den som hindrer, deler opp og begrenser menneskelige fellesskap. Det sublime og det utopiske er verdt risikoen det fører med seg.

Kildeliste

Elektroniske kilder er markert med stabil URL og avlesningstidspunkt. I de tilfellene hvor jeg har benyttet meg av skannede tidsskriftartikler fra det elektroniske arkivet JSTOR, www.jstor.org, er det markert med [JSTOR] til slutt i referansen.

ACLU-NC og Mark Schlosberg. "The State of Surveillance: Government Monitoring of Political Activity in Northern and Central California". San Fransisco: American Civil Liberties Union of Northern California, 2006.
http://www.aclunc.org/issues/government_surveillance/the_state_of_surveillance.shtml (31.01.2008).

Althusser, Louis. "Ideology and Ideological State Apparatuses: Notes towards an Investigation", 1970. I *On Ideology*, 1-60. Radical Thinkers. London – New York: Verso, 2008.

Ankersmit, Frank R. *Historical Representation*. Stanford: Stanford University Press, 2001.

_____. "'Presence' and Myth". *History and Theory* 45, nr. 03 (oktober, 2006): 328-336.

_____. *Sublime Historical Experience*. Stanford: Stanford University Press, 2005.

_____. "The Origins of Postmodernist Historiography". I *Historiography between Modernism and Postmodernism: Contributions to the Methodology of the Historical Research*, redigert av Jerzy Topolski, 87-117. Amsterdam – Atlanta: Rodopi, 1994.

Barthes, Roland. *Mytologier*. Oversatt av Einar Eggen. Oslo: Gyldendal, 2002.

_____. "An Introduction to the Structural Analysis of Narrative". *New Literary History* 6, nr. 02 (1975):237-272.

_____. "Le discours de l'histoire", 1967. I *Le bruissement de la langue: Essais critiques IV*, 163-177. Paris: Editions du Seuil, 1984.

_____. "To Write: An Intransitive Verb?". I Macksey og Donato, *The Languages of Criticism and the Sciences of Man*, 134-145.

Beard, Charles A. "That Noble Dream". *The American Historical Review* 41, nr. 01 (oktober, 1935): 74-87. [JSTOR]

_____. "Written History as an Act of Faith". *The American Historical Review* 39, nr. 02 (januar, 1934): 219-231. [JSTOR]

Breisach, Ernst. *On the Future of History: The Postmodernist Challenge and its Aftermath*. Chicago – London: The University of Chicago Press, 2003.

-
- Brügger, Niels og Orla Vigsø. *Strukturalisme*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 2002.
- Calvino, Italo. *Hvis en reisende en vinternatt*. Oversatt av Jorunn Aardal. Oslo: Aschehoug, 2000.
- Clark, Elizabeth A. *History, Theory, Text: Historians and the Linguistic Turn*. Cambridge – London: Harvard University Press, 2004.
- Cohen, Sande. “Critical Inquiry, October, and Historicizing French Theory”. I Cohen og Lotringer, *French Theory in America*, 191-215.
- Cohen, Sande og Sylvère Lotringer, red. *French Theory in America*. New York – London: Routledge, 2001.
- _____. ”Introduction: A Few Theses on French Theory in America”. I Cohen og Lotringer, *French Theory in America*, 1-9.
- Complete 911 Timeline. http://www.cooperativeresearch.org/project.jsp?project=911_project (09.07.2007).
- Crome, Keith og James Williams. “Introduction”. I *The Lyotard Reader and Guide*, redigert av Keith Crome og James Williams, 1-20. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
- De Bolla, Peter. ”Review: Disfiguring History”. *Diacritics* 16, nr. 04 (vinter, 1986): 48-58.
- Domańska, Ewa. *Encounters: Philosophy of History after Postmodernism*. Charlottesville – London: University Press of Virginia, 1998.
- _____. “”Let the Dead Bury the Living”: Daniel Libeskind’s Monumental Counter-History”. Forfatterens manuskript. Publisert i *History of Historiography Reconsidered*, redigert av Franz L. Fillafer og Edward Wang, 437-454. New York: Berghahn Books, 2007.
- Donato, Eugenio. “The Two Languages of Criticism”. I Macksey og Donato, *The Languages of Criticism and the Sciences of Man*, 89-97.
- Dray, W.H. “The Politics of Contemporary Philosophy of History: A Reply to Hayden White”. *Clio* 3, nr. 01 (oktober, 1973): 55-76.
- Eagleton, Terry. “Ineluctable Options”. I Mitchell, *The Politics of Interpretation*, 373-380.
- Elias, Julius A. Introduksjon til *Naive and Sentimental Poetry and On the Sublime: Two Essays*. Av Friedrich von Schiller. New York: Frederick Ungar Publishing Co., 1966.
- Elster, Jon. “Kvalitet i forskning”. *Nytt Norsk Tidsskrift*, nr. 04 (2006): 295-301.

- Esmark, Anders, Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen, red.
Poststrukturalistiske analysestrategier. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 2005.
- _____. ”Poststrukturalistiske analysestrategier: En introduktion”. I Esmark, Laustsen og Andersen, *Poststrukturalistiske analysestrategier*, 7-39.
- Fairbank, John K. “Assignment for the ‘70’s”. *The American Historical Review* 74, nr. 03 (februar, 1969): 861-879. [JSTOR]
- Fogu, Claudio. *The Historic Imaginary: Politics of History in Fascist Italy*. Toronto – Buffalo – London: University of Toronto Press, 2003.
- Friedlander, Saul, red. *Probing the Limits of Representation: Nazism and the “Final Solution”*. Cambridge – London: Harvard University Press, 1992.
- Hexter, J. H. “Carl Becker, Professor Novick, and Me; or, Cheer Up, Professor N.!” *The American Historical Review* 96, nr. 03 (juni, 1991): 675-682. [JSTOR]
- Hirsch, E. D., jr. “The Politics of Theories of Interpretation”. I Mitchell, *The Politics of Interpretation*, 321-333.
- Holm, Andreas Beck. “Samfundslivets grammatik: Strukturalistisk analysestrategi hos Saussure, Lévi-Strauss og Althusser”. I Esmark, Laustsen og Andersen, *Poststrukturalistiske analysestrategier*, 41-65.
- Huizinga, Johan. *Middelalderens høst: Studier i livs- og tankeformer i Frankrike og Nederlandene i det fjortende og femtende århundre*. Oversatt av Mette Nygård. Oslo: Aschehoug, 2004.
- Iggers, Georg G. “Historiography between Scholarship and Poetry: Reflections on Hayden White’s Approach to Historiography”. *Rethinking History* 4, nr. 03 (2000): 373-390.
- Jakobson, Roman. ”Closing Statement: Linguistics and Poetics”. I *Style in Language*, redigert av Thomas A. Sebeok, 350-377. Cambridge: The Technology Press of Massachusetts Institute of Technology, 1960.
- Jameson, Fredric. ”Reflections in Conclusion”, 1977. I *Aesthetics and Politics*, redigert av Ronald Taylor, 196-213. Radical Thinkers. London – New York: Verso, 2007.
- Jay, Martin. *Marxism and Totality: The Adventures of a Concept from Lukács to Habermas*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press, 1984.
- Jenkins, Keith. *Refiguring History: New Thoughts on an Old Discipline*. London – New York: Routledge, 2003.
- Jordheim, Helge. *Lesningens vitenskap: Utkast til en ny filologi*. Oslo: Universitetsforlaget, 2001.
- _____. ”Utopi”. *Rett Kopi* (2007): 213.

-
- Kansteiner, Wulf. "Hayden White's Critique of the Writing of History". *History and Theory* 32, nr. 03 (oktober, 1993): 273-295.
- Kellner, Hans. "A Bedrock of Order: Hayden White's Linguistic Humanism". *History and Theory* 19, nr. 04 (desember, 1980): 1-29.
- _____. "Narrativity in History: Post-Structuralism and Since". *History and Theory* 26, nr. 04 (desember, 1987): 1-29.
- Kjeldsen, Jens E. *Retorikk i vår tid: En innføring i moderne retorisk teori*. Oslo: Spartacus forlag, 2004.
- Knutsen, Paul. "Formens innhold og innholdets form: En kritikk av Hayden Whites tropologi". *Historisk Tidsskrift* 75, nr. 04 (1996): 475-495.
- Koselleck, Reinhart. *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. Oversatt av Keith Tribe. New York: Columbia University, 2004.
- LaCapra, Dominick. "A Poetics of Historiography: Hayden White's *Tropics of Discourse*", 1978. I *Rethinking Intellectual History: Texts, Contexts, Language*, 72-83. Ithaca – London: Cornell University Press, 1983.
- Lévi-Strauss, Claude. *The Savage Mind*. Oversatt av John Weightman og Doreen Weightman. Chicago: The University of Chicago Press, 1966.
- _____. "The Structural Study of Myth". *The Journal of American Folklore* 68, nr. 270 (oktober-desember, 1955): 428-444.
- Longenbach, James. *Modernist Poetics of History: Pound, Eliot, and the Sense of the Past*. Princeton: Princeton University Press, 1987.
- Lyotard, Jean-Francois. "Det sublime og avantgarden", 1985. I *Om det sublime*, 48-63. Oversatt av Carsten Juhl. København: Akademisk Forlag, 1994.
- _____. *The Differend: Phrases in Dispute*. Theory and History of Literature, vol. 46. Oversatt av Georges Van Den Abbeele. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1988.
- Macksey, Richard og Eugenio Donato, red. *The Languages of Criticism and the Sciences of Man: The Structuralist Controversy*. Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press, 1970.
- Marinetti, F.T. "Futurismens grunnlag og manifest", 1909. Oversatt av Espen Grønlie. *Rett Kopi* (2007): 6-8.
- Mathisen, Werner Christie. "Kort om utopier og utopikritikk". *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, nr. 03 (2007): 337-339.
- _____. "Utopier – noe for statsvitere?". *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, nr. 04 (2006): 420-433.

- Matz, Jesse. *The Modern Novel: A Short Introduction*. Blackwell Introductions to Literature. Malden: Blackwell Publishing, 2004.
- Mazlish, Bruce. "Review Essay: *From History to Sociology: The Transition in German Historical Thought*". *History and Theory* 01, nr. 02 (1961): 219-227.
- McDonald, Terrence J. "Introduction". I *The Historic Turn in the Human Sciences*, redigert av Terrence J. McDonald, 1-14. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1996.
- Megill, Allan. "Introduction". I Domańska, *Encounters*, 1-12.
- _____. "The Reception of Foucault by Historians". *Journal of the History of Ideas* 48, nr. 01 (januar-mars, 1987): 117-141.
- Michaels, Walter Benn. "Is There a Politics of Interpretation?". I Mitchell, *The Politics of Interpretation*, 335-345.
- Mink, Louis O. "Everyman His or Her Own Annalist". *Critical Inquiry* 7, nr. 04 (1981): 777-783.
- Mitchell, W. J. T. "Editor's Note: On Narrative". *Critical Inquiry* 7, nr. 01 (1980): 1-4.
- _____. "Introduction". I Mitchell, *The Politics of Interpretation*, 1-6.
- _____. "Twenty Years of *Critical Inquiry*". *Critical Inquiry* 21, nr. 04 (1995).
<http://criticalinquiry.uchicago.edu/issues/v21/v21n3.mitchell.html> (10.01.2008).
- Mitchell, W. J. T, red. *The Politics of Interpretation*. Chicago – London: The University of Chicago Press, 1983.
- Moen, Ole O. "1968 - skjebneåret i etterkrigs-USA". *Arr – idéhistorisk tidsskrift* 18, nr. 02-03 (2006):119-131.
- Morison, Samuel Eliot. "Faith of a Historian". *The American Historical Review* 56, nr. 02 (januar, 1951): 261-275. [JSTOR]
- Moses, A. Dirk. "Hayden White, Traumatic Nationalism, and the Public Role of History". *History and Theory* 44, nr. 03 (oktober, 2005): 311-332.
- _____. "The Public Relevance of Historical Studies: A Rejoinder to Hayden White". *History and Theory* 44, nr. 03 (oktober, 2005): 339-347.
- Nietzsche, Friedrich Wilhelm. *Historiens nytte og unytte for livet*. Oversatt av Øystein Skar og Bjarne Hansen. Oslo: Damm, 2004.
- _____. "On Truth and Lies in a Nonmoral Sense". I *Philosophy and Truth: Selections from Nietzsche's Notebooks of the early 1870's*, oversatt og redigert av Daniel Breazeale, 79-97. Atlantic Highlands, N.J.: Humanities Press, 1979.
- Norland, Heidi. Innledning til *Historie og fortelling: Utvalgte essay*. Av Hayden White. Oslo: Pax forlag, 2003.

-
- Novick, Peter. *That Noble Dream: The "Objectivity Question" and the American Historical Profession*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- Partner, Nancy. "Hayden White: The Form of the Content". *History and Theory* 37, nr. 02 (1998): 162-172.
- Rainey, Lawrence S. *Institutions of Modernism: Literary Elites and Public Culture*. New Haven – London: Yale University Press, 1998.
- Ricoeur, Paul. *La mémoire, l'histoire, l'oubli*. Paris: Seuil, 2000.
- Roberts, David D. "Croce in America: Influence, Misunderstanding, and Neglect". *Humanitas* 8, nr. 02 (1995). <http://www.nhinet.org/roberts.htm> (08.08.2007).
- . *Nothing but History: Reconstruction and Extremity after Metaphysics*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press, 1995.
- Rorty, Richard. "Introduction: Metaphilosophical Difficulties of Linguistic Philosophy". I *The Linguistic Turn: Recent Essays in Philosophical Method*, redigert av Richard Rorty, 1-39. Chicago – London: The University of Chicago Press, 1967.
- Ross, Dorothy. "Afterword". *The American Historical Review* 96, nr. 3 (juni, 1991): 704-708. [JSTOR]
- Schaanning, Espen. *Modernitetens oppløsning: Sentrale skikkelser i etterkrigstidens idéhistorie*. 2. utg. Oslo: Spartacus forlag, 1993.
- Schiller, Friedrich von. "On the Sublime". I *Naive and Sentimental Poetry and On the Sublime: Two Essays*, oversatt av Julius A. Elias, 193 – 212. New York: Frederick Ungar Publishing Co., 1966.
- Schwartz, Sanford. *The Matrix of Modernism: Pound, Eliot, and Early Twentieth-Century Thought*. Princeton: Princeton University Press, 1985.
- Shapiro, Gary. "From the Sublime to the Political: Some Historical Notes". *New Literary History* 16, nr. 02 (vinter, 1985): 213 – 235.
- Shaw, Philip. *The Sublime*. London – New York: Routledge, 2006.
- Skinner, Quentin. "Meaning and Understanding in the History of Ideas", 1969. I *Visions of Politics*. Volum 1: Regarding Method, 57-89. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Smith, Theodore Clarke. "The Writing of American History in America, from 1884 to 1934". *The American Historical Review* 40, nr. 3 (april, 1935): 439-449. [JSTOR]
- Vann, Richard T. "Louis Mink's Linguistic Turn". *History and Theory* 26, nr. 01 (februar, 1987): 1-14.
- . "The Reception of Hayden White". *History and Theory* 37, nr. 02 (mai, 1998): 143-161.

-
- White, Hayden. "Collingwood and Toynbee: Transitions in English Historical Thought". *English Miscellany* (Roma) 8, 1957:147-178.
- _____. "Conventional Conflicts". *New Literary History* 13, nr. 01 (høst, 1981): 145-160.
- _____. "Droysen's *Historik*: Historical Writing as a Bourgeois Science". I White, *The Content of the Form*, 83-103.
- _____. *Figural Realism: Studies in the Mimesis Effect*. Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press, 1999.
- _____. "Foucault Decoded: Notes from Underground", 1973. I White, *Tropics of Discourse*, 230-260.
- _____. "Getting out of History". *Diacritics* 12, nr. 03 (høst, 1982): 2-13.
- _____. "Historical Emplotment and the Problem of Truth in Historical Representation", 1992. I White, *Figural Realism*, 27-42.
- _____. "Historical Pluralism". *Critical Inquiry* 12, nr. 03 (1986): 480-493.
- _____. "Historicism, History, and the Figurative Imagination", 1975. I White, *Tropics of Discourse*, 101-120.
- _____. *Historie og fortelling: Utvalgte essay*. Oversatt av Kari og Kjell Risvik. Oslo: Pax forlag, 2003.
- _____. "Interpretation in History", 1972-73. I White, *Tropics of Discourse*, 51-80.
- _____. "Introduction: Historical Fiction, Fictional History, and Historical Reality". *Rethinking History* 9, nr. 02/03 (2005): 147-157.
- _____. "Introduction: Tropology, Discourse, and the Modes of Human Consciousness". I White, *Tropics of Discourse*, 1-25.
- _____. "Literary Theory and Historical Writing", 1988. I White, *Figural Realism*, 1-26.
- _____. "Literature and Social Action: Reflections on the Reflection Theory of Literary Art". *New Literary History* 11, nr. 02 (vinter, 1980): 363-380.
- _____. *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press, 1973.
- _____. "Preface". I White, *Figural Realism*, vii-ix.
- _____. "Preface". I White, *The Content of the Form*, ix-xi.
- _____. "Religion, Culture and Western Civilization in Christopher Dawson's Idea of History". *English Miscellany* (Roma) 9, 1958:247-287.
- _____. "Review Article: Guilty of History? The *Longue Durée* of Paul Ricoeur". *History and Theory* 46, nr. 02 (2007): 233-251.

-
- _____. "The Absurdist Moment in Contemporary Literary Theory", 1976. I White, *Tropics of Discourse*, 261-282.
- _____. "The Burden of History", 1966. I White, *Tropics of Discourse*, 27-50.
- _____. *The Content of the Form: Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press, 1987.
- _____. "The Context in the Text: Method and Ideology in Intellectual History", 1982. I White, *The Content of the Form*, 185-213.
- _____. "The Culture of Criticism". I *Liberations: New Essays on the Humanities in Revolution*, redigert av Ihab Hassan, 55 – 69. 1. paperbackutg. Middletown (Conn.): Wesleyan University Press, 1972.
- _____. "The Fictions of Factual Representation", 1976. I White, *Tropics of Discourse*, 121-134.
- _____. "The Forms of Wildness: Archaeology of an Idea", 1972. I White, *Tropics of Discourse*, 150-182.
- _____. *The Future of Utopia in History: Literary and Cultural Modernism*. Forelesning ved Columbia University, New York, 23. mars 2005 (video).
http://www.columbia.edu/cu/news/media/05/342_future_utopia_history/index.html
 (09.07.2007).
- _____. *The Greco-Roman Tradition*. Major Traditions of World Civilization. New York – Evanston – San Fransisco – London: Harper & Row Publishers, 1973.
- _____. "The Historical Text as Literary Artifact", 1974. I White, *Tropics of Discourse*, 81-100.
- _____. "The Irrational and the Problem of Historical Knowledge in the Enlightenment", 1972. I White, *Tropics of Discourse*, 135-149.
- _____. "The Modernist Event", 1996. I White, *Figural Realism*, 66-86.
- _____. "The Narrativization of Real Events". *Critical Inquiry* 7, nr. 04 (1981):793-798.
- _____. "The Politics of Contemporary Philosophy of History". *Clio* 3, nr. 01 (oktober, 1973): 35-53.
- _____. "The Politics of Historical Interpretation: Discipline and De-Sublimation". I Mitchell, *The Politics of Interpretation*, 119-143.
- _____. "The Politics of Historical Interpretation: Discipline and De-Sublimation", 1982. I White, *The Content of the Form*, 58-82.
- _____. "The Public Relevance of Historical Studies: A Reply to Dirk Moses". *History and Theory* 44, nr. 03 (oktober, 2005): 333-338.

- _____. "The Question of Narrative in Contemporary Historical Theory", 1984. I White, *The Content of the Form*, 26-57.
- _____. "The Rhetoric of Interpretation". *Poetics Today* 9, nr. 02 (1988): 253-274.
- _____. "The Value of Narrativity in the Representation of Reality", 1980. I White, *The Content of the Form*, 1-25.
- _____. Innledning til *From History to Sociology: The Transition in German Historical Thinking*, av Carlo Antoni, xv-xxviii. Detroit: Wayne State University Press, 1959.
- _____. *Tropics of Discourse. Essays in Cultural Criticism*. Baltimore – London: The Johns Hopkins University Press, 1978.
- White, Hayden med Angelica Koufou og Margarita Miliori. "The Ironic Poetics of Late Modernity", i *Historein* 2, 2000. http://www.historein.gr/vol2_interview.htm (03.04.2007).
- White, Hayden med Erlend Rogne. "'Hensikten med fortolkning er å skape rådvillhet i møte med virkeligheten': Hayden White i samtale med Erlend Rogne". *ARR – Idéhistorisk tidsskrift* 19, nr. 04, 2007: 104-111.
- White, Hayden med Ewa Domańska. "Hayden White". I Domańska, *Encounters*, 13-38.
- Windschuttle, Keith. *The Killing of History: How Literary Critics and Social Theorists are Murdering our Past*. New York: The Free Press, 1997.
- Woolf, Virginia. "Herr Bennett og fru Brown", 1923/1924. I *Indiskresjoner og andre essay*, 86-104.
- _____. *Indiskresjoner og andre essay*. Oversatt av Merete Alfsen. Oslo: Pax Forlag, 2002.
- _____. "Moderne litteratur", 1919/1925. I *Indiskresjoner og andre essay*, 69-76.
- _____. "Sett med samtidens blikk", 1923. I *Indiskresjoner og andre essay*, 77-85.